

Српски педагошки и методолошки центар
Будимпешта

**АНАЛИЗА ТРЕНУТНОГ СТАЊА И ПРАВНЕ РЕГУЛАЦИЈЕ
ОДНОСНО МОГУЋИ МОДЕЛИ И ПРЕПОРУКЕ ЗА
ФОРМУЛИСАЊЕ СРЕДЊОРОЧНЕ СТРАТЕГИЈЕ СРПСКОГ
ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА У МАЂАРСКОЈ**

Нацрт за дискусију

Припремиле:

Јулијана Которчевић

Аница Пандуровић

Снежана Дошић

др Јованка Ластих

Стручни консултанти:

**Министарство унутрашњих послова Мађарске, Државни секретаријат за јавно васпитање
Ласло Кишфалуди, заменик државног секретара за основно образовање**

Министарство просвете Републике Србије

Милан Пашић, помоћник министра задужен за основно образовање

Технички уредник:

Драгана Меселција

Будимпешта 2022.

РЕЧ АУТОРА И УРЕДНИКА

„Одлуком број 86/2022. Скупштина Самоуправе Срба у Мађарској обавезала је директора Српског педагошког и методолошког центра, да најкасније до 15. новембра 2022. године изради средњорочну српску васпитно-образовну концепцију подржану конкретним подацима, примењујући прописе који се односе на васпитање и образовање у народносним забавиштима и школама прописаним уредбама Министарства за људске ресурсе број 17/2013(I.3.) односно број 20/2012.(VIII.31.).”

Преслушајући снимак скупштинске седнице, констатовали смо да су чланови Скупштине изразили потребу да се пре доношења одлука за њих обезбеди довољно информација и да се питање српског васпитно-образовног система сагледа из свих могућих аспеката да би се могла донети најповољнија одлука. Овај материјал је нацрт за дискусију, који смо тако конципирали да смо на самом почетку дали увод, затим кратак историјски преглед, можда је превише пажње посвећено историјату међутим пошто је исти био саставни део живота неких од аутора, то је представљало посебно задовољство.

Након тога следи анализа тренутног стања, сматрали смо да се без свеобухватне и детаљне анализе садашње ситуације не може донети одговорна и добра одлука, која првенствено треба да заштити интересе српске заједнице, односно интересе деце и ученика као и њихових родитеља. У четвртном поглављу смо поред, у одлуци споменутих законских регулатива навели и све оне законске и подзаконске акте, који тренутно регулишу васпитно-образовни систем у Мађарској. У петом поглављу смо дали кратак преглед ситуације везано за уџбенике. Након тога у шестом поглављу смо прешли на разматрање оних тринаест модела за које сматрамо да могу да буду решење за српску заједницу, које смо табеларно приказали на почетку поглавља.

Пошто су параметри за све типове просветних институција исти, закони су исти, зграде и некретнине су исте, власнички односи су исти и персонална питања и проблеми су исти, зато се у свих тих тринаест детаљних модела понављају одређене ставке и одређени постулати који важе за цео систем, не само народносни систем у Мађарској, него и за цео систем образовања у Мађарској. У појединим моделима смо мењали само оне делове који се односе на специфичности датог модела и који су потребни Скупштини Самоуправе Срба у Мађарској да би могла да донесе одговарајућу одлуку.

У седмом поглављу смо покушали да сумирамо све чињенице и садржајну регулативу која је тренутно на снази, док смо се у осмом поглављу трудили да изведемо закључке односно да изнесемо наш предлог за стратегију.

1. УВОД

На основу последња два пописа становништва, која су одржана 2000. и 2010. године односно узевши у обзир догађања у нашој матици и окружењу као и демографске и биолошке законитости, може се констатовати да је у протеклих 10 до 15 година миграција српског живља из окружења на територију Мађарске, довела до чињенице, да је у односу на податке из претходног периода (2000. године око 4.000 житеља српског порекла, док 2010. године око 10.000 људи се изјаснило да на неки начин припада српској заједници) значајно порастао број Срба у Мађарској. Ако се томе дода да је од увођења институције поједностављеног држављанства 2011. године, у Србији, првенствено у Војводини више од 200.000 људи добило мађарско држављанство, може се рећи да је српска популација која располаже мађарским држављанством односно живи као резидент у Мађарској, постала знатно многобројнија, што у сваком случају оправдава напоре, које српска заједница улаже у развој инфраструктуре и свих других ресурса српског васпитно-образовног система у Мађарској. Самостални српски васпитно-образовни систем у Мађарској тренутно чине две вишенаменске васпитно-образовне институције, Двојезична српска основна школа и забавиште у Батањи односно Српски образовни центар „Никола Тесла” у Будимпешти (пун назив: Српско забавиште, основна школа, гимназија, колегијум и библиотека Никола Тесла). Обе институције функционишу у оквиру образовног система Републике Мађарске, док је Српски образовни центар Никола Тесла једина народносна образовна установа са српским наставним језиком, где припадници српске народности могу да стекну средње опште образовање на српском језику. У обе наведене институције васпитно-образовни рад се одвија по Националном образовном програму (у даљем делу текста: НОП) настава се изводи делимично или у потпуности на српском језику, у складу са законом прихваћеним смерницама са српско народносно образовање. На основу тих смерница у самосталним српски народносним васпитно-образовним установама у првом разреду основне школе уче се српска ћирилична слова односно читање и писање на српском језику. За предмете српски језик и књижевност односно српски народопис израђени су оквирни планови који су такође законом прихваћени на основу којих су издати одговарајући уџбеници и наставна помагала. Што се тиче осталих предмета на српско народносно школство се односе исте регулативе као и на већинско образовање, настава се изводи на српском језику у складу са оквирним програмима, које је Мађарска влада одобрила (110/2012(IV.4.) Владаина уредба модификована 31. јануара 2020. године).

Пошто је у школама у потпуности или делимично српски наставни језик, користе се мађарски уџбеници преведени на српски, или се за одређене специфичне предмете (српски језик и књижевност, музичко васпитање, народопис) раде ауторски уџбеници.

Тренутно мађарски закон о јавном васпитању предвиђа три типа наставе, односно две врсте оквирних програма у складу са Националним образовним програмом. У васпитно-образовним институцијама са наставним језиком настава се у потпуности одвија на језику националне мањине/народности, у нашем случају сви предмети се слушају на српском језику, осим наравно мађарског језика. У случају другог типа наставе, код двојезичних школа настава се изводи на оба језика, закон предвиђа однос од 40 на према 60 посто, овај тип наставе је распрострањен код свих осталих народности у Мађарској.

Трећи тип наставе су школе где се српски језик и књижевност, као и народопис, предају као предмет. Код ових васпитно-образовних институција је можда највећи проблем питање правних ингеренција, наиме те школе су или у власништву верских заједница или су у власништву територијално надлежне државне агенције или су у склопу агломерације школа, која наравно такође припада територијално надлежној државној агенцији. Мали, али још увек постојећи систем српских образовних институција осликава места у којима је постојала значајнија српска популација. Данас су српске васпитно-образовне институције у власништву Самоуоправе Срба у Мађарској, док су школе у којима се српски језик и књижевност предаје као предмет остале у склопу већих агломерација (било верских, било државних) где је заступање српских интереса отежано.

Велику реформу јавног васпитања у Мађарској почетком друге деценије 21. века, српска заједница успела је да искористи у властитом интересу тако да је финансирање, иако доста компликовано и из разних извора, значајно повећано, што је директно утицало на побољшање квалитета наставе.

Образовни циљеви морају да буду подређени спречавању асимилације и ту најзначајнију улогу имају школе, које су поред тога што су васпитно-образовне институције, представљају и базичне друштвене институције српских заједница у местима где се налазе. Као што смо на почетку навели, према последњем попису становништва из 2011. године у Мађарској се 10.000 становника изјаснило да су српске националности. Овај резултат је био изненађујући, познавајући резултате пописа из 2001. године, када се свега око 3800 становника изјаснило да су српске националности. Највероватније је и ова чињеница допринела да се у протеклих 10 година повећа заинтересованост за упис у српске васпитно-образовне институције.

2. ИСТОРИЈСКИ ПРЕГЛЕД

Срби у Мађарској су историјска мањина која на овом подручју живи више од три века. Они су потомци Велике сеобе народа из 1690. године када је српски народ са територије данашњег Косова, под вођством патријарха Арсенија III Чарнојевића, бежећи од турске најезде, населио просторе на којима је и данас присутан. Српска заједница, бројно мала и расута, насељена је и у сеоским и у урбаним срединама. Неговање ћириличног писма, православља и народних обичаја сачувало је Србе у Мађарској током протеклих векова од надируће асимилације.

На територији Будимске епархије, Срби су још од 18. века имали своје вероисповедне школе, захваљујући црквено-школској аутономији, коју је аустријски цар Леополд I гарантовао Србима након Велике сеобе. Ове школе су умногоме допринеле очувању идентитета током наредних векова. Свака црквена општина у порти своје цркве изградила је и једну учионицу (школу) и стан за вероучитеља или свештеника. Све трошкове школе и учитеља сносила је српска заједница под строгим контролом школског надзорника Будимске епархије.

На основу имовинског стања Школски одсек Будимске епархије за сваку српску породицу одредио је (прописао) висину школског разреда. Настава је вршена од 1. до 4. разреда пре подне у неподељеном, коедукованом разреду. Пофторна¹ настава је трајала још две године у поподневним часовима за децу узраста 10-12 година. Наставни програм је обухватао читање, писање, рачун и црквено појање. Најбоља оцена је била јединица. Школска година се завршавала јавним испитом у присуству надзорника. На дан православног празника деца су са својим учитељем/појцем заједно одлазила у цркву и активно учествовала у појању.

У току 20. века почиње изградња државних школа. Верске и културне установе у Мађарској, међу њима и српске вероисповедне школе, национализоване су 1948. године. Свака српска црквена општина је до 1. јануара 1949. године имала своју вероисповедну школу. Од тог дана оне постају државне. Њиховим уједињењем у Помазу је формирана Окружна јужнословенска основна школа и колегијум. У ову школу су се претежно уписивала деца из околних насеља (Чобанац, Сентандреја, Калаз, Чип, Тукуља, Ловра), која су раније похађала српске вероисповедне школе. Тако су све српске вероисповедне школе у околини Будимпеште укинуте.

---

¹**Пофторна школа:** недељна школа, коју су дужна била да похађају деца до навршене 12 године, где се поред понављања до тада стеченог знања, учило и оно најпотребније о земљорадњи и домаћинству, историји српског народа.

Након завршетка Другог светског рата отпочела је обнова друштва, главни носиоци новог духа и заступници интереса народности и српске заједнице биле су разне друштвене и политичке организације, за сваку народност приоритетно питање је било образовање и верски живот.

Први корак у решавању питања школства учињен је, када је Привремена влада Мађарске крајем 1945. издала Уредбу о школству националних мањина. У Уредби је одређено, да је за покретање наставе језика или на језику националних мањина потребно најмање 10 ученика, а питање облика наставе – хоће ли се сви предмети предавати на матерњем језику или ће се он предавати само као предмет – се решава тајним гласањем родитеља. Где је тај размер био нижи, предложено је да се мањински језик предаје као наставни предмет. Осим тога, захтевало се још да се отвори учитељска школа и гимназија са српскохрватским наставним језиком. Влада је донела нову Уредбу у којој је изречено да се средње школе за националне мањине могу отворити на основу података о попису становништва, уз сагласност родитеља и мањинских културних удружења који делују према дозволи Министарства унутрашњих послова.

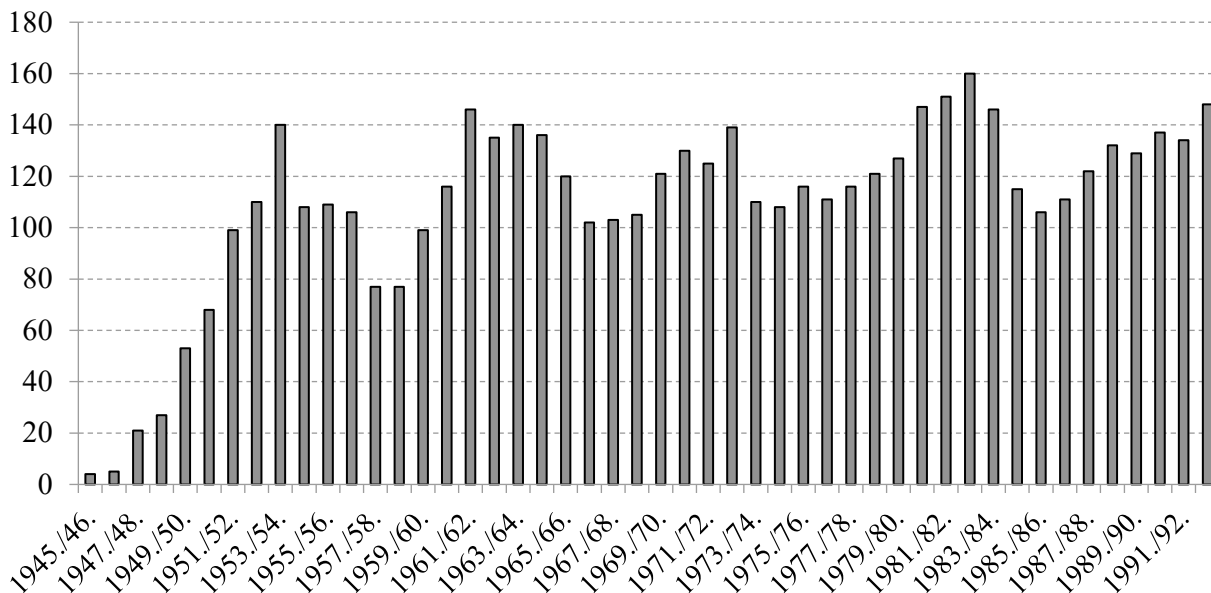
Хрватска мањина је бројно била много већа од српске, у јужним крајевима Мађарске, док су Срби претежно били у околини главног града, дуж Дунава, у Бачкој и Банату као и у Сегедину. Будући да је према статистици највише припадника Јужних Словена било у Барањи и Бачкој, на темељу споменуте уредбе донета је одлука да се учитељска и средња школа са „југословенским наставним језиком” оснује у Печују, и то још 1945/46. школске године. Након неколико година „јужнословенска школа” је према одлуци Министарства просвете 1950. године пресељена у Будимпешту.

Гимназија је радила према наставном програму општих гимназија, уведеном на почетку 1950/51. школске године и према школском правилнику истог типа школа, који је ступио на снагу 1950. године. Исте године донет је Закон о реформи опште гимназије, према коме су обликована два типа: тзв. реална и хумана гимназија. Реалне гимназије биле су у првом реду природословног и техничког смера, а у хуманим гимназијама доминирале су друштвене науке и језици. Јужнословенска гимназија се определила за хумани смер. У настави је било много проблема, међу којима је највише потешкоћа чинио недостатак уџбеника на српскохрватском језику (Мандић, 1996). Школа је 1952. године пресељена у VII кварт на Трг Ружа (Rózsák tere 6-7), где се данас налази седиште Српског образовног центра „Никола Тесла”. Српска окружна школа из Помаза се 1954. године преселила у Будимпешту, где је прикључена Јужнословенској гимназији која је на ову локацију пресељена пар година раније из Печуја.

Од 1954/55. школске године Јужнословенска школа је постала огледна. Осим учитељске школе и гимназије, у њој је радила и помашка основна школа која је постала уједно и вежбаоница за студенте учитељске школе. Већина мађарских уџбеника је већ почетком 50-их година преведена на српскохрватски језик, чиме је умногоме олакшан посао професора (Дујмов, 2012). Учитељска школа је укинута након завршетка школске 1959/60. године због све мањег броја ученика. Током 60-их година прошлог века успостављена је прва веза са матицом. Велику помоћ наставницима је пружио Уговор о културној сарадњи између Мађарске и Југославије. На темељу тога уговора омогућено је да годишње три наставника бораве у Југославији неколико месеци на усавршавању језика и проучавању унапред одређене теме. Једном годишње су организовани и стручни семинари за наставнике.

Захтев да матуранти гимназије могу студирати у Југославији остварен је тек након 1971/72. школске године. Од тог периода, матуранти пештанске гимназије постају студенти новосадских, београдских, загребачких и љубљанских факултета. Могућност даљег школовања у Југославији је била примамљива и за ученике и за родитеље, што је вероватно допринело повећању броја ученика у идућим школским годинама.

Графикон број 1. Број ученика у периоду између 1945/46 и 1992/93 школске године

Да би и школе националних мањина у што потпунијој мери могле удовољити захтевима друштва и народносних заједница, државне власти су предложиле да се у њих уведе тзв. двојезична настава. Образложење власти је било једноставно. Повезивање школе са практичним, свакодневним животом је могуће само потпуном интеграцијом, за шта је главни услов савршено познавање званичног језика државе. (Мандић, 1996).

Увођење двојезичне наставе је поделило заједницу. Са једне стране су били они који су били против тога, јер су сматрали да би двојезичном наставом школа изгубила свој досадашњи национални карактер и да би то довело до мађаризације, а на другој страни су били они, који су били за увођење двојезичне наставе, јер је за даље школовање на високим школама, факултетима, а и уопште у свакодневном животу неопходно одговарајуће познавање мађарског језика. Одлучено је да ће двојезична настава изгледати тако, да ће се неки предмети предавати на мађарском, а неки на језику народности. У прву категорију уврштени су тзв. реални предмети (математика, физика, хемија, биологија) који су у вези са практичном и техничком наставом, а у другу су стављени тзв. хумани предмети (књижевност, језик, историја, географија).

Важно је напоменути да су се са увођењем двојезичне наставе отворила врата за многе ученике, који се због недовољног знања матерњег језика нису уписивали ранијих година у Српскохрватску гимназију. Гимназија је од 1963/64. године постала потпуно двојезична. Због увођења двојезичне наставе професори и наставници су оштро негодовали јер су запазили како ђаци, будући да природословне предмете уче на мађарском језику, све слабије говоре српски или хрватски, што се показало као мањкавост двојезичне наставе. Двојезичност је безусловно значила предност за ученике, чак иако су били додатно оптерећени, јер после завршетка школе они су били способни да своје знање потврде на оба језика, дакле, осим конкретног предметног знања, развијало се у њима и познавање матерњег језика.

Уредба Министарства просвете о новом Правилнику за матурске испите у гимназијама објављена је 1974. године. На темељу тог документа матурски испит националних мањина је требало да обухвати одређени део наставног програма од укупно пет предмета: три обавезна и два изборна предмета. За обавезне предмете одређени су: српскохрватски језик и књижевност, мађарски језик и књижевност и математика.

Под називом Српско-хрватска, односно Хрватско-српска основна школа, гимназија и ђачки дом функционисала је до 1993. године када је, због новонасталих политичких промена у бившој СФР Југославији и разилажења српске, хрватске и словеначке народности у Мађарској, дошло до деобе школе. Установе су под посебном управом још годину дана остале у истој згради, расправљајући о томе ко ће остати на Тргу ружа, а ко ће се селити у другу зграду. Напокон је дошло до споразума, Срби су остали у старој згради, за Хрвате је саграђена нова зграда у Будимпешти, а словеначкој мањини је обезбеђена зграда у Сомбатхеју. Тако је завршена историја Српскохрватске гимназије, једно значајно поглавље у нашем школству.

Данас самостални српски образовни систем у Мађарској чине следеће институције и организационе јединице.

Табела број 1. Врсте и типови школа и наставе у Мађарској у којима се данас учи српски језик

Место	Тип школе и наставе
БУДИМПЕШТА	Институција са српским наставним језиком (1-12. разред)
СЕГЕДИН	Институција са српским наставним језиком (1-8. разред)
ЛОВРА	Институција са српским наставним језиком (1-8. разред)
ДЕСКА	Институција са српским наставним језиком (1-4. разред)
БАТАЊА	Двојезична настава (1-8. разред)

НАПОМЕНА: У већинској школи, предметна настава српског језика и књижевности односно народописа се одвија и у Бати, Сиригу, Чанаду и Чипу.

Основна школа и забавиште у Батањи почела је са радом пре више од 220 година. Батањска српска двојезична основна школа и забавиште данас образује стотињак деце узраста од 3 до 15 година. Због опадања српске популације у насељу ова васпитно-образовна институција је од 60-их година прошлог века била спојена са румунском народносном школом што је било веома неповољно из аспекта очувања српског језика и идентитета. Након транзиције захваљујући напорима српске заједнице 1992. године две народносне школе су раздвојене и од тада поново постоји и ради самостална српска васпитно-образовна установа у Батањи, која је у исто време и базична институција српске заједнице у месту.

У Ловри, у једином српском већинском насељу у Мађарској српска народна основна школа постоји још из прве половине XVIII века и као таква најстарија је српска васпитно-образовна институција у Мађарској, у којој се вековима одвија настава на српском језику. Од 2014. односно 2015. године ради у склопу Српског образовног центра Никола Тесла. Прошле године је предата нова школска зграда а од ове године сукцесивно је покренут 5. разред основне школе с циљем да у овом за Србе изузетно важном насељу убудуће ради осмогодишња српска основна школа.

Српска школа у Десци постоји од друге половине XVIII века, након национализације радила је као подружна школа већинске мађарске школе у насељу. Изградњом и континуираном доградњом и проширењем Духовног центра Свети Сава обезбеђени су услови за квалитетнију наставу, зграда је поред тога што се ту одвија васпитно-образовна делатност и базична институција српске заједнице у Десци са бројним вашколским и ванчасовним садржајима, од 2019. године функционише у склопу Српског образовног центра Никола Тесла.

У Сегедину Српска основна школа је започела радом 2018. године, а предшколска установа је покренута 2021. године, обе установе су смештене у обновљеној згради, односно, на локацији у близини постојеће зграде у току је изградња потпуно нове зграде где би од следеће школске године требало да буду смештени забавиште и основна школа, а у постојећој згради да се оснује српска гимназија. И предшколска установа и основна школа функционишу у склопу Српског образовног центра „Никола Тесла”.

Реформе основног образовања/јавног васпитања започете су паралелно са друштвеним превирањима. 1985. године још за време социјализма радикално се одваја државно-управна административна контрола и стручни надзор, наставничко веће добија право вета при избору директора школа. 1990. године долази до промене друштвеног уређења, укида се социјалистички школски систем. Основна концепција реформе је интензивна децентрализација и појачана аутономија васпитно-образовних институција (Закон о јавном васпитању број LXXIX из 1993. године). 1995. односно 1996. године спроводи се прва и друга модификација закона (број LXXXV из 1995. и број LXII из 1996. године) уводи се институција обавезног школовања до 18 година и нови национални образовни програм (НОП). 1999. године долази до треће модификације закона (број LXVIII из 1999. године) уводе се државна мерења спретности/компетенција односно након дужег временског периода завршава се израда оквирних програма из појединих предмета, који се након одобравања уводе у свим васпитно-образовним институцијама. 2003. године четврта модификација закона (број LXI. из 2003. године) уводи се текстуално оцењивање, односно укида се понављање разреда у прва три разреда основне школе и обезбеђује се могућност разредне наставе у 5. и 6. разреду. 2004. године Мађарска постаје пуноправни члан Европске уније, постају доступни бројни финансијски фондови за развој инфраструктуре образовања, међутим економска криза 2008. зауставља процес и спроводе се строге рестрикције.

Модификовани Закон о народностима број CLXXIX из 2011. године регулише права народности у Мађарској. Од уставом признатих 13 народности једна је српска народност, од наведених 13, шест народности немачка, румунска, словачка, хрватска, словеначка и српска народност располаже самосталним школским системом, три народности имају специјалне васпитно-образовне институције (грчка, бугарска и пољска), три народности немају самосталне васпитно-образовне институције (Украјинци, Русини и Јермени) док ромска етничка мањина има специјалан статус како због језичке подељености (романи, беаш) тако и због социјалних питања.

Уред за образовање (Oktatási Hivatal) је највиши орган власти одговоран за државно-управне аспекте свих па тако и народносних васпитно-образовних институција у власништву народносних самоуправа и као такав надлежан је за организовање посете стручних саветника, класификационе испите за педагоге, контроле надзорника (педагог, директор, институција) и државна мерења компетенција (математика, разумевање текста, природословне компетенције и страни језици) у саставу има 15 регионалних образовних центара од којих је један одговоран за народности.

2011. године изгласан је у Парламенту потпуно нови Закон о националном јавном васпитању (број СХС из 2011. године), главне карактеристике новог закона, који представља свеобухватну реформу свих сегмената односно типова институција као и реформу државно управног система, су следеће:

- национализација свих школа,
- интензивна централизација,
- од треће године старости детета обавезно забавиште,
- старосна граница обавезног школовања се смањује са 18 на 16 година,
- смањује се аутономија школа (обавезни садржаји, свега 10% слободног избора),
- уводи се 5 часова физичког васпитања недељно,
- обавезно се уводе предмети веронаука или етика (по избору родитеља),
- у средњим школама се уводи обавеза 50 сати друштвено корисног рада,
- за професоре се уводи „модел каријере” и обавеза квалификационог испита (одбрана портфолија),
- повећава се број недељно обавезних часова за педагоге до 26 часова.

У складу са новим законом број СХС. из 2011. године, који регулише сва питања основног и средњег образовања, посебно се дефинишу васпитно-образовне институције народности, које у свом Оснивачком листу морају имати назначено да врше едукацију за дату народност, а могу бити:

1. потпуно самосталне, у том случају сви уписани ученици учествују у народносној настави (100%),
2. делимично самосталне, у том случају најмање 25% ученика учествује у народносној настави,
3. у склопу постојеће васпитно-образовне установе мање од 25% похађа по распореду наставу језика дате народности,
4. допунске васпитно-образовне институције.

За разлику од претходног периода, за који је било карактеристично да су разноврсни правни субјекти могли покретати предшколске установе и школе, након спроведене реформе власници васпитно-образовних институција су/могу бити:

- ✓ агенција/центар Клеберсберг (држава – влада – министарства),
- ✓ верске заједнице,
- ✓ самоуправе народносних заједница,
- ✓ фондације, задужбине,
- ✓ цивилна удружења.

Финансирање народносних васпитно-образовних институција је комплексно и примењује се принцип позитивне дискриминација, а врши се из четири извора:

- ✓ нормативно финансирање (државни трезор, МАК),
- ✓ додатно финансирање (по уговору са Министарством за људске ресурсе, сада Министарство унутрашњих послова),
- ✓ сопствени приходи (првенствено уплате исхране и изнајмљивање просторија – сала за физичко, дом),
- ✓ донације.

Додатни модуси позитивне дискриминације и бенефити, који побољшавају конкурентност народносних васпитно-образовних институција су следећи:

- ✓ Самостална одељења могу да се покрену са упола мањим бројем ученика: у основној школи 8 ученика, у средњој школи 15 ученика.
- ✓ Сви педагози који наставу изводе на језику народности добијају додатак за народност у висини од 180 до 200 евра месечно у зависности од нивоа школске спреме (виша школа или факултет).
- ✓ Знатно шире могућности конкурисања за разне програме преко владине агенције Габор Бетлен (само за народности).
- ✓ Додатно финансирање Министарства за људске ресурсе сада Министарства унутрашњих послова на основу Образовног споразума који се склапа на 5 година.
- ✓ Високошколске стипендије за младе који се одреде да студирају неку од педагошких струка на језику народности.

Позитивна дискриминација је и данас свакако потребна због специфичности народносних васпитно-образовних институција (мали број деце и ђака, мања насеља), које без тих додатних могућности исте би веома тешко могле опстати, нарочито установе где се врши допунска настава.

Издавање и дистрибуцију уџбеника регулишу:

- Закон о уџбеницима број ССXXXII. из 2013. године и
- Уредба Министарства за људске ресурсе број 4/2017.(IV.10.)
- Након национализације тржишта уџбеника на листи одобрених уџбеника за сваки предмет могу да буду само два уџбеника.
- Од 1. до 12. разреда држава бесплатно обезбеђује уџбенике.
- Обезбеђени уџбеници су тзв. „трајни“ уџбеници, користе се 5 година.

Као што смо већ у уводу навели, самостални српски васпитно-образовни систем у Мађарској тренутно чине две вишенаменске, васпитно-образовне институције, Двојезична српска основна школа и забавиште у Батањи, односно, Српски образовни центар „Никола Тесла“ у Будимпешти. Двојезична српска основна школа и забавиште у Батањи тренутно има у основној школи 80 ученика, а у забавишту 39 малишана. Настава се одвија по стандардима двојезичног образовног програма, на српском и на мађарском језику. Број запослених педагога у школи, заједно са директорком је 15. Један део зграде је обновљен 2011. године, а други део 2020., тада су добили спортску салу и други део забавишта. Рад се одвија у учионицама којих има укупно 8, због недостатка трпезарије у школској згради, деца се хране у градском објекту за колективну исхрану. У плану је пројекат за изградњу школске трпезарије. Осим обележавања српских традиционалних верских празника, Српска школа у Батањи обележава низ догађаја: Дан српске културе, Малу Госпојину, Дан старих, Сусрет српских школа и забавишта, Дан Вука Караџића, Српски дан у дечијој кући, односно учествују на такмичењу у рецитовању, оживљавају и негују старе божићне обичаје као што су корињћање и паљење Бадњака. Ова школа одржава сарадњу са Самоуправом Срба у Мађарској која је и власник школе, са Српским образовним центром „Никола Тесла“, Српским педагошким и методолошким центром, српском месном самоуправом, а негује сарадњу и са матицом - са Основном школом „Миленко Грчић“ из Беочина. Неговање српског језика раде и путем екскурзија у Србију, одлазе на Српски језички камп „Вук Стефановић Караџић“, учествују на државном такмичењу из српског језика и књижевности, а нижи разреди на онлајн такмичењу из српског језика. У школи се одржава фолклор и за децу и за одрасле, постоје и драмска секција, хор, креативне радионице, као и кружок српског језика. За време онлајн наставе, часови су се редовно одвијали. Неки ученици, који код куће нису имали рачунаре, добили су их од школе, али је ипак неколицина ученика долазила у школу: проблем је био недостатак рачунара који су били потребни за похађање онлајн наставе. У плану је пројекат за сређивање школског и дворишта за забавиште.

Српски образовни центар Никола Тесла је у Мађарској једина државно призната народносна установа са српским наставним језиком, са 13 разреда (8 разреда основне школе + језичко-припремно одељење + 4 разреда средње школе), званично је почела са радом 1. септембра 1993. године под називом Српско забавиште, основна школа, гимназија и ђачки дом. Те године је у Будимпешти покренуто српско забавиште, за којим је била велика потреба већ и ранијих година. Школска зграда је у потпуности реновирана и проширена 1996/97. године. Данашњи назив „Никола Тесла”, по нашем највећем научнику, школа носи од 2009. године. Као део мађарског васпитно-образовног система и у овој установи настава се изводи према Националном образовном програму и оквирним наставним програмима издатим за српску народност од стране надлежних органа. Поред наставе, циљ школе је упознавање деце са српском културом и традицијом, чување, неговање и подизање српског националног идентитета. На табели број 2. приказано је како се мењао број ученика српске школе у Будимпешти у протеклих 15 година. У првих 15 година број деце у забавишту је варирао између 15 и 20, док у основној школи број ученика се мењао између 50 и 90. У гимназији 2008. године, број ученика се са почетних 85 попео на 108 ученика. Док су у забавишту и основној школи била претежно деца српског порекла из Мађарске, дотле су у гимназији значајније били заступљени ученици српског порекла из окружења. Деца српског порекла са територије бивше Југославије уписивала су нашу гимназију већ од почетка XXI века, претежно због ратних збивања у нашем суседству.

Табела број 2.: Број ученика у периоду између 2008. и 2022. године

Школска година	Забавиште	Основна школа	Гимназија	Колегијум	Укупно
2008/2009	18	73	108	88	199
2009/2010	26	74	124	92	224
2010/2011	28	76	144	97	248
2011/2012	34	86	167	127	287
2012/2013	36	89	194	155	319
2013/2014	48	90	215	164	353
2014/2015	52	99	225	166	374
2015/2016	54	103	235	170	392
2016/2017	58	116	241	171	415
2017/2018	66	127	272	180	465
2018/2019	67	161	302	198	530
2019/2020	113	204	311	198	628
2020/2021	120	226	335	219	681
2021/2022	146	248	365	219	759
2022/2023	162	296	373	219	831

Извор: школска документација

У школи, пошто је наставни језик српски, користе се мађарски уџбеници преведени на српски, а за српски језик и књижевност су писани уџбеници у складу са Националним образовним програмом и Оквирним плановима. Осим образовања на српском језику важно је неговање мађарског језика и књижевне културе. Они ученици који не говоре мађарски на задовољавајућем нивоу, уче мађарски језик као страни. Важно је напоменути да гимназијалце, који похађају ову школу можемо поделити у више категорија према критеријуму познавања језика. Има ученика који имају српске корене, али уопште не говоре или врло слабо говоре српски. Другу групу чине они ученици који добро говоре и српски и мађарски језик. Код тих ученика је још јак српски идентитет и очување српског језика као матерњег. Трећу групу чине ученици из окружења, који одлично говоре српски језик. Неки од њих имају мађарске корене, међутим велика већина уопште не говори мађарски језик или га веома слабо говори.

Тренутно у склопу Српског образовног центра Никола Тесла, налазе се следеће организационе јединице:

- ✓ 4 предшколске установе и 4 основне школе
- ✓ 2 ученичка дома/колегијума и 1 гимназија као и 1 библиотека

Зграде, некретнине и опрема које користи Српски образовни центар Никола Тесла:

- ✓ главна зграда - седиште и 8 локација на којима се изводи рад,
- ✓ 6 подружних васпитно-образовних институција

Људски ресурси:

- ✓ 240 запослених, 130 педагога (васпитачи, учитељи, наставници и професори),
- ✓ 43 помоћника педагога и 67 техничко особље

Подружнице

- ✓ Од 1. септембра 2014. - Српска основна школа у Ловри
- ✓ Од 1. септембра 2015. - Српско забавиште у Ловри
- ✓ Од 1. септембра 2018. - Српска основна школа у Сегедину
- ✓ Од 1. септембра 2019. - Српско забавиште у Десци
- Српска основна школа у Десци
- ✓ Од 1. септембра 2021. - Српско забавиште у Сегедину
- ✓ Од 1. септембра 2023. – Српска гимназија у Сегедину (план)
- ✓ Након законских модификација јавна библиотека (план)

3. АНАЛИЗА ТРЕНУТНОГ СТАЊА

Као што смо у претходном поглављу навели на основу последња два пописа становништва, која су одржана 2000. и 2010. године односно узевши у обзир догађања у нашој матици и окружењу као и демографске и биолошке законитости, може се констатовати да је у протеклих 10 до 15 година миграција српског живља из окружења на територију Мађарске, довела до чињенице, да је у односу на податке из тог периода (2000. године око 3800 житеља српског порекла, док 2010. године око 10000 људи се изјаснило да на неки начин припада српској заједници) значајно порастао број Срба у Мађарској.

Ако се томе дода да је од увођења институције поједностављеног држављанства 2011. године, у Србији, првенствено у Војводини више од 200.000 људи добило мађарско држављанство, може се рећи да је српска заједница у Мађарској, нарочито у великим градовима (Будимпешта, Сегедин) постала знатно многобројнија, што у сваком случају оправдава напоре, које српска заједница улаже у развој инфраструктуре и свих других ресурса српског образовног система у Мађарској.

Претходне деценије у српским васпитно-образовним институцијама у Мађарској биле су обележене сталном борбом са малим бројем деце и ђака у забавиштима и школама, због чега се буквално водила борба за опстанак и без позитивне дискриминације (дозвола за покретање одељења са мањим бројем ђака, додатна народносна норматива итд.) тешко је вероватно да би све наше школе опстале. Због константног смањења броја деце школског узраста неповољне социолошке тенденције су биле присутне и у већинском школству, тако да се и ту буквално водила борба за свако дете, што је додатно отежало положај мањинских школа, нарочито уколико је било реч о „малој” мањини.

За српску народност је био велики проблем асимилација, делимично због економско друштвених промена, а делимично због јаког мађарског културолошког утицаја. Паралелно са овом појавом погоршавали су се персонални и други услови, а настава на српском језику редуковала се на наставу српског језика као предмета.

Један део школа са српским наставним језиком данас су двојезичне школе које не могу у истој мери да одговоре оригиналној функцији, а нису способне ни да одрже ниво знања језика.

Уколико се језик не усвоји у одговарајућој мери, може да дође до индиферентности према народносној култури.

Високо школство у Мађарској не може да удовољи потребама високошколске едукације неопходног наставног кадра из аспекта општеобразовних предмета и због тога је запошљавање гостујућих професора од круцијалног значаја за обезбеђивање разредне и предметне наставе. Мора да се нагласи да није проблем само мали број стручњака који добро говоре српски језик, често ни ниво знања језика деце није одговарајући, а често не постоје ни одговарајућа наставна средства која би требало да стоје на располагању како би се задовољили захтеви квалитетне наставе.

Снабдевање уџбеницима и наставним средствима је умногоме заостало у односу на садржајни развој - проблематична је и количина, јер је евидентно да на овом пољу не могу да се остваре тржишни услови (пошто се уџбеници објављују у малом тиражу, знатно су скупљи од већинских уџбеника, односно, фазно кашњење од неколико година приликом издавања и објаве у каталогу уџбеника).

Поред недостатка педагога потребно је размишљати и о интерној структури система васпитања и образовања. На основу чињеница може да се каже да је српско народносно образовање веома успешно, пошто се сигнификантно повећао број институција и ученика. Тако је мрежа српских школа као основни систем јавног образовања стабилан систем који интегрише и који је интегрисан у већински систем образовања, пошто привлачи и прихвата циљне групе. Ово потврђује и све већи број уписаних ученика у прве разредне.

У средњим школама није једноставно обезбедити образовање на високом нивоу на народносном језику, чак и упркос повећаним потребама, што ствара нови проблем: што је мања шанса да родитељи упишу дете у добру народносну средњу школу, с тим је мања шанса да ће га уписати у народносну основну школу, па чак и у забавиште. То је донекле и природно, јер индивидуални напредак је за родитеље важнији од апстрактних вредности. Из горе наведеног произилази да уколико ученици који су припадници српске народности са малом шансом учествују у основном и средњем образовању на српском језику, тиме ће још мањи број њих стићи до високошколског образовања на српском језику.

Код испитивања народносног образовања и обележавања могућих развојних праваца, мора да се утврди да се у новооснованим васпитно образовним институцијама преферира настава на српском језику односно двојезична настава. О томе се може одлучивати само ако узмемо у обзир стручни кадар и снабдевеност институција, као и економске и политичке околности и тек тако ћемо сазнати који тип наставе је рационална замисао.

Проблем представљају и стручно-методолошке службе, обезбеђење квалитета и питање мерења. Све је то потребно за квалитетну наставу. Јако је важна изградња српског народносног образовног система, од вртића до средње школе и обука српских народноснох педагога. До сада се није остварило да свако дете српског порекла учи српски на свим нивоима образовања.

На жалост било је и неуспеха наине након модификације закона и недоречене правне регулативе у два потеза уташена је настава српског језика у Новом Сентивану и није реално да бисмо поново успели покренути наставу српског језика у том месту.

У тој незавидној ситуацији решење су представљале две изражене социолошке појаве и тенденције с једне стране наше васпитно-образовне институције, нарочито у мањим местима, захваљујући сопственој конкурентности (малобројна одељења, разноврсни ванчасовни и ваншколски програми, могућности конкурисања и додатна финансијска средства) постале су привлачне, конкурентне за симпатизере из редова већинске нације.

Та могућност је најпре препозната у Батањи где је дошло прво до пораста уписане деце а након тога до стабилизације бројчаног стања. Отварање према већинском становништву је и у Десци представљало излаз из веома неизгледне ситуације која је претила потпуним утапањем у једну велику, мађарску, већинску васпитно-образовну институцију што би веома брзо и неминовно довело до губљења српског профила што би негативно утицало и на целу српску заједницу у Десци и довело би до угрожавања опстанка целе заједнице и лаганог гашења српског идентитета.

У Ловри је привлачност наших васпитно-образовних институција и пре постојала али је била умереног интензитета, међутим интензиван раст броја уписаних се сасвим сигурно може захвалити великим инфраструктурним инвестицијама, које су у протеклом периоду спроведене и захваљујући истим данас у Ловри постоји школа, која ће вероватно бити референтна школа у својој категорији јер су обезбеђени сви услови да се на могућем највишем нивоу одвија васпитно-образовни рад све до 8. разреда основне школе.

С друге стране у већим местима у Будимпешти и делимично у Сегедину појављује се све многобројнија српска популација, која је у потпуности интегрисана у већинско друштво, ти појединци или су већ стекли мађарско држављанство или су порески обвезници у Мађарској (резиденти) и желе да користе своја законска права у смислу да се њиховој деци обезбеди могућност да се школују на српском језику.

Поред тога гимназија у Будимпешти, првенствено због интернатског смештаја и могућности школовања у Европској унији, постаје привлачна за српску децу из окружења, може се рећи са простора бивше Југославије, односно на жалост у последње време наша васпитно-образовна институција у Будимпешти представља најповољнију опцију и за децу ратних избеглица из Украјине. Постоји једна недобронамерна наратива везано за српску децу из окружења, која потенцира да би та деца требала платити школарину уколико се школују у нашој гимназији, међутим и садашња и претходна већинска власт је благонаклоно пратила тенденцију све већег броја уписаних ученика са тим параметрима и никада није било постављено питање легитимност њиховог боравка и школовања у Мађарској. Имајући у виду односе двеју држава, Мађарске и Србије, наше матице и наше домовине, који су тренутно на највишем могућем нивоу, односно позицију и могућности мађарске народности у Србији и српске народности у Мађарској, можда би било политички и социолошки веома дискутабилно да баш представници српске заједнице у Мађарској потежу то питање. У оба случаја (симпатизери припадници већинске нације и деца српског порекла из окружења) реч је о великим популацијама са великим бројем деце школског узраста, која може се рећи са две стране дају подршку и потребан већи број деце да би се према властима оправдала потреба за инвестицијама односно потреба да се обезбеде што бољи услови за обављање васпитно-образовног рада у нашим забавиштима и школама. Такође је од битног значаја питање типа наставе који се одвија у нашим васпитно-образовним институцијама. Тренутно мађарски закон о јавном васпитању предвиђа три типа наставе односно две врсте оквирних програма у складу са Националним образовним програмом (у даљем делу текста: НОП). У васпитно-образовним институција са наставним језиком настава се у потпуности одвија на језику националне мањине, у нашем случају сви предмети се слушају на српском језику, осим наравно мађарског језика.

Овакав тип наставе тренутно у Мађарској постоји само код нас, српске мањине у Будимпешти и у Сегедину (основна школа и гимназија), док остале мањине у својим васпитно-образовним институцијама примењују двојезичну наставу.

Оба типа наставе имају предности и мане, неприкосновена предност школа са наставним језиком јесте очување српског језика са што већим речничким благом пошто се сви наставни предмети слушају на српском језику, што евидентно обогаћује фонд речи, односно очување, неговање и јачање српског идентитета са свим елементима, наиме једини језик комуникације, којим се на одређеном нивоу сви служе јесте српски језик и ту је врло повољно присуство младих српског порекла из окружења.

Проблем овог типа наставе је двојак, с једне стране нису обезбеђени уџбеници на српском језику из свих предмета, нарочито су уџбеници из природних предмета дефицитарни односно на нивоу предметне наставе (од 5. до 12. разреда) веома је компликовано обезбедити наставнике и професоре одговарајуће школске спреме.

Поред наведеног основно и средње образовање, које се одвија у потпуности на српском језику може да делује као несавладива препрека за ону децу која не говоре довољно добро српски и због тога се не уписују у српске школе иако можда имају српско порекло. За време поновног оснивања самосталне српске школе 1993. године постојала је озбиљна дилема који тип наставе да се изабере на крају су тадашњи форуми који су имали право одлучивања, донели одлуку да се у Будимпешти изабере опција школе са српским наставним језиком, што се временом показало као добра одлука наиме талентована деца, која су бирана из велике популације, донела су додатни квалитет у настави. У случају двојезичних школа настава се изводи на оба језика, закон предвиђа однос од 40 на према 60 посто. Овај тип наставе је распрострањен код свих осталих народности у Мађарској. Предност овог типа јесте да је знатно привлачнији за симпатизере из редова већинске нације, настава „тежих” предмета (природне науке) може да се изводи на мађарском језику, повољнија је снабдевеност уџбеницима, јер се могу користити и уџбеници који су намењени већинској настави, односно, лакше је обезбедити одговарајући наставни кадар. У оквиру анализе постојеће ситуације треба да се напомене да у јавном образовању скоро сви ученици добијају бесплатне уџбенике. Оснивање KELLO-а и побољшањем његовог функционисања за васпитно-образовне институције, поједноставило се наручивање уџбеника и администрација. Мада овде морамо да споменемо иако се у последње време објавило доста оригиналних и преведених српских уџбеника, још увек нису комплетно обезбеђени уџбеници.

Велика мана двојезичног типа наставе је да се губи српски језик, јер се унутар појединих наших институција у комуникацији користи скоро искључиво мађарски језик. Пошто је већини ученика мађарски језик матерњи језик и немају српско порекло, односно, и ако га имају у породици се већ слабо или уопште не говори српски језик, прети опасност да мађарски језик у потпуности превлада у тим институцијама и у том случају се поставља питање чему позитивна дискриминација уколико се не оствари постављени основни циљ, а то је познавање српског језика. Све то директно умањује очување језика, идентитета, обичаја и културе, што доводи до неповољног односа код ученика, знатно је мање ученика српског порекла у односу на ђаке који нису српског порекла (постоје примери и код нас и код других народности).

Што се тиче предшколских установа ту није спорно да би васпитни рад требало изводити на српском језику, што се тиче основних школа, било да су само нижи разреди или и виши разреди свакако треба узети у обзир демографски састав средине, тамо где је за опстанак српских школа неопходно присуство симпатизера из редова већинске нације повољно би било изабрати двојезичну наставу (Батања, Деска евентуално Ловра) док у срединама где је велики прилив српске деце из окружења, која на нивоу матерњег језика говоре српски језик, повољно би било изабрати опцију школе са наставним језиком (Будимпешта, Сегедин).

Трећи тип наставе су школе где се српски језик и књижевност као и народопис предају као предмет. Код ових васпитно-образовних институција је можда највећи проблем питање правних ингеренција, наиме те школе су, као што смо већ навели, или у власништву верских заједница (Чанад – реформатска црква) или су у власништву територијално надлежног Клеберсберг центра (Бата, Чип), или су у склопу агломерације школа, која наравно такође припада надлежном Клеберсберг центру (Сириг).

Ова власничка структура знатно отежава афирмацију српских интереса у настави и функционисању, због чињенице да се након оснивања агломерација и преласка у Клеберсберг центар делимично или у потпуности губи право сагласности надлежних српских народносних самоуправа (месних, регионалних, земаљских), које су до тада располагале тим правом и као такве биле незаобилазне код сваке реорганизације тих васпитно-образовних институција где се изводила српска народносна настава. На жалост за то је најбољи пример у негативном смислу била српска забавишна група и српска настава у нижим разредима у Новом Сентивану, која је укинута без да је српска заједница било шта могла да учини. Свакако смо у обавези да пружимо максималну подршку овом типу наставе, јер се изводи у насељима са богатом српском традицијом и историјом и на жалост велика је вероватноћа да уколико се овај вид наставе у тим школама укине више нећемо бити у могућности да поново покренемо и тако ће се ионако присутна асимилација још више убрзати што ће веома неповољно деловати на стање и статус српске заједнице у тим местима.

Све зграде васпитно-образовних институција су или потпуно ново изграђене или су обновљене или проширене или су обновљене и проширене, међутим нису све у власништву Самоуправе Срба у Мађарској, један део некретнина које користе наше васпитно-образовне институције су у власништву Будимске Епархије Српске православне Цркве (Батања, Деска, Будимпешта), у Ловри су заједнички власници плаца и комплекса зграда Самоуправа села Ловре и Самоуправа Срба у Мађарској.

Поред васпитно-образовних институција некретнине се користе као центри друштвеног живота српске заједнице па се ту налазе и цивилна удружења као и културно-уметничка друштва и због тога постоји одређени фактор несигурности и евентуалног ризика што се тиче одговарајућег одржавања и обезбеђивања сврсисходног функционисања. Поред тога предшколске установе и основне школе у свим наведеним насељима су смештене у истим или повезаним зградама што поставља питање поделе трошкова функционисања (соларни елементи у Ловри и у Десци се налазе на крову заједничке зграде и системи су повезани) односно поделу коришћења просторија са заједничким функцијама (трпезарија, сала за физичко итд.).

Наведене чињенице подразумевају да је неопходно да се организује техничка служба са одговарајућим овлашћењима (неопходно је ангажовати стручњака за заштиту на радном месту, стручњака за противпожарну заштиту, стручњака за одржавање грејања) односно неопходно је обезбедити и одговарајућу заштиту имовине.

Након завршетка свих инвестиција, које су у току, инфраструктура српских образовних институција ће бити у таквом стању да у наредном периоду од три до пет деценија у постојећим објектима неће бити потребно уприличити веће инвестиције, већ ће нагласак бити да одржавању зграда као и на финансирању свакодневног функционисања. Везано за велику инвестицију у Сегедину, на жалост због веома неповољних трендова у оквиру грађевинске индустрије због пандемије и ратних догађања, за окончање овог пројекта односно за опремање нове зграде потребна су додатна средства.

У наредном периоду постоји потреба за две „веће“ и две „мање“ инвестиције да српски образовни систем буде комплетан. Везано за Српски образовни центар „Никола Тесла“ у Будимпешти, због континуираног раста броја деце (од 160 до 850) неопходно је проширење смештајног капацитета ученичких домова, који тренутно не задовољавају потребе институције. Ту се подразумева и сала за физичко васпитање у којој се одвија настава за целу институцију због чега је преоптерећена. Неопходна је изградња школске сале за физичко васпитање која одговара стандардима такмичарског спорта и задовољава повећане потребе (обавезних пет часова физичког васпитања недељно за свако одељење) наставе физичког васпитања.

Такође је посебно важан пројекат изградње мулти функционалног објекта у Десци, сале за физичко васпитање, која може да се користи и за разне манифестације из области културе, за потребе српске школе и забавишта односно српске заједнице у том региону.

Недавно је завршена изградња нове школске зграде у Ловри, где би последњи корак до потпуне готовости требало да буде опремање спољашњег игралишта за забавиште као и за основну школу и евентуално изградња школског базена. Поступно у више фаза спроведена је инвестиција проширења и реконструкције српског забавишта и основне школе у Батањи, завршна фаза би била изградња трпезарије за децу.

Мисија васпитно-образовног система српске заједнице у Мађарској је да дефинише своју кључну, дугорочну улогу у очувању и јачању српског идентитета односно да обезбеди услове за економски, социјални и културолошки развој српске заједнице у целини као и за развој стваралачких потенцијала односно квалитета живота сваког појединачног члана српске заједнице у Мађарској.

Као што смо већ навели финансирање народносних васпитно-образовних институција је комплексно и врши се из четири извора:

- ✓ нормативно финансирање (државни трезор, МАК),
- ✓ додатно финансирање (по уговору са Министарством за људске ресурсе, сада Министарство унутрашњих послова),
- ✓ сопствени приходи (првенствено уплате исхране и изнајмљивање просторија – сала за физичко, ученички дом),
- ✓ донације.

Након једног дужег неповољног периода, од 2015. године дошло је до значајног побољшања финансирања народносних па тако и српских васпитно-образовних институција, међутим законске промене спроведене након тог термина (сигнификантно повећање загарантованог минималца, наступајућа економске криза, знатно поскупљење свих енергетских носиоца и намирница, издаци везани за ванредне мере заштите и дезинфекције због пандемије) нажалост суочавају нас са чињеницом, да се маказе поново отварају и да се због тога поново јављају проблеми ликвидности код школа и код Самоуправе као власника.

По нашем мишљењу финансирање васпитно-образовног система значи што ефикасније усмеравање буџетских и других средстава, у складу с васпитно-образовном стратегијом, ради постизања жељених ефеката односно циљева. Области финансирања су везане за сваки ниво образовања појединачно (предшколске установе, основне школе, гимназије, ученички домови), док се односи међу нивоима уређују у складу с прихваћеном средњорочном васпитно-образовном стратегијом. Финансијска средства обезбеђена за спровођење стратегије представљају један од најважнијих инструмената остваривања српске васпитно-образовне стратегија и унапређења система.

Унапређење приступачности код предшколског и основног образовања представља повећани прихват деце у српске предшколске установе што осигурава свеобухватност српским припремним предшколским програмом односно проходност у институције српског основног и средњег образовања, предупређује осипање из српских основних школа и повећава број ученика који се уписују у српску гимназију, надамо се српске гимназије, што по тренутном систему финансирања повећава и од државе добијена финансијска средства. Повећање квалитета представља најважнији циљ образовног процеса. Систем финансирања образовања на свим нивоима мора да постане снажан инструмент образовне стратегије који доприноси повећању квалитета. Потребне су гаранције мађарске владе за финансирање српских васпитно-образовних институција на постигнутом нивоу, уз одговарајућу индексацију.

Аутономија васпитно-образовних установа је један од фактора, који вима има велику улогу у унапређивању квалитета образовања и васпитања. Аутономију школе чини неколико основних аспеката:

- финансијска аутономија,
- аутономија у управљању и
- педагошка аутономија.

Проблеми финансијске аутономије се решавају у оквиру система финансирања образовања и васпитања на свим нивоима и систем финансирања смо у претходним поглаљима детаљно приказали. У овом делу нагласак ћемо ставити на питања педагошке аутономије, тј. аутономије у погледу школских програма, документа које доноси школа о васпитању и образовању (развојни план школе, школски програм, годишњи програм рада), о организацији и квалитету наставе/учења, професионалном развоју педагога у школи и о положају и правима ученика.

Аутономија школе представља самостално обезбеђивање образовних стандарда. Стандарди обезбеђују услове за рад школа, кохерентност образовног система и остваривање мисије васпитно-образовних установа. Разни системи вредновања су начин да се провери остваривање образовних стандарда, који треба да створе услове за пуну педагошку аутономију школе, да подстакну иницијативу школа, предузетнички дух као и да обезбеде формирање и јачање српског идентитета. Тренутно у Мађарској функционише систем екстерне контроле преко просветних надзорника, који врше контролу у свим типовима институција (предшколске установе, основне школе, средње школе, педагошке стручне службе) као и на свим нивоима (педагог, руководицац, институција).

Педагошка аутономија школе укључује:

- ✓ право да се дефинише један део школских програма зависно од месних прилика,
- ✓ да се у реализацији обавезног општег програма максимално користе месни ресурси,
- ✓ право да се школски календар може делимично прилагођавати месним приликама,
- ✓ пуно уважавање месних специфичности при изради развојног плана и вишегодишњег школског програма уз узимање у обзир карактеристика месне српске заједнице,
- ✓ развијање система стручног усавршавања педагога у самој школи на основу реалних потреба школе.

Аутономија школе подразумева и одговорност школе. Одговорност школе се проверава системом спољног вредновања. Од 2013. године вредновања су начин да се провери остваривање образовних стандарда. Спољни систем вредновања треба да буде првенствено заснован на улазним и излазним резултатима.

Аутономија укључује успостављање богатих двосмерних односа сарадње између школе и месне односно регионалне српске заједнице. То подразумева мобилизацију свих партнера у циљу унапређивања и васпитно-образовног рада школе и просперитета месне српске заједнице, коришћење расположивих инфраструктуралних образовних ресурса (просторних, природних, културних, институционалних, људских) и остваривање разноврсних заједничких активности школе и месне српске заједнице.

И на крају али не у последњем реду аутономија васпитача, учитеља, наставника и професора као педагошких експерата. Аутономија наставника у извођењу наставе је саставни део аутономије школе. Та аутономија је заснована на стручности и цењености професије педагога, која је дефинисана одговарајућим законима. Аутономија педагога значи право наставника као професионалца да самостално конципира процес наставе/ учења, уз одговорност за резултате учења.

Систем образовања је најважнији елеменат животних и развојних тежњи сваког појединца и сваке заједнице, јер квалитет образовања одређује квалитет других система и ресурса, као и укупан квалитет живота и развојне потенцијале појединаца и заједнице. Зато српски васпитно-образовни систем треба да се развија тако да своју улогу остварује у право време, квалитетно и делотворно, због чега стварно треба изградити и спровести средњорочну стратегију српског васпитно-образовног система у Мађарској.

3.1. ОБАВЕЗЕ ДРЖАВЕ НА ПОЉУ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Обавезе државе на пољу образовања и васпитања су да и народностима/ националним мањинама пружи могућност неговања своје културе, коришћење матерњег језика, као и наставу на матерњем језику. Декларише се да је то уједно и интерес мађарске државе и друштва. Влада се са истакнутом пажњом бави васпитно-образовним задацима народности, које решава у сарадњи са народносним самоуправама, Државним народосним саветом и са парламентским Одбором народности у Мађарској. Посебну пажњу обраћа на то да се васпитно-образовна права српске народности у потпуности остваре. Сматра се да заједничким залагањем и значајном помоћи Владе може да се ојача српско народносно образовање из којег профитира целокупни васпитно-образовни систем Мађарске. Српска народносна аутономија се огледа и у сарадњи са представницима српских васпитно-образовних организација. Према постојећим законским регулативима, месне, регионалне као и земаљске народносне самоуправе имају право сагласности у вези са народносним васпитно-образовним питањима. Земаљске народносне самоуправе имају право сагласности у вези са садржајем народносних смерница, оквирних програма за народносни језик и књижевност као и за народопис. Државни народносни савет који функционише као саветодавно тело Државног секретаријата за основно образовање, формира мишљење о питањима и предлозима који се тичу народносног васпитања и образовања. Влада је и током реформе јавног образовања сматрала важним да народности имају своје представнике у стручним телима државно-управног система и у складу са тим од 15 новоформираних регионалних Педагошких и образовних центара (ПОК) један је Народносни педагошки и образовни центар при Уреду за образовање, који пружа стручну помоћ народносним васпитно-образовним институцијама и педагозима.

Народносне самоуправе које су власници васпитно-образовних институција, третирају је као буџетски органи и једним делом се финансирају из централног буџета државе. Поред тога постоје механизми позитивне дискриминације као што је додатна народносна норматива, која се остварује склапањем Споразума за јавно образовање, са надлежним министарством, до 2022. године то је било Министарство за људске ресурсе а сада је Министарство унутрашњих послова односно могућност да се у народносним школама самостални разреди могу покренути и са мањим бројем ученика, потребна је намера свега осам родитеља да се покрене одељење односно мањи број уписане деце потребан за финансирање једног радног места.

Парламентски Одбор за народности у сарадњи са Министарством људских ресурса 2017. године израдио је програм високошколског стипендирања за едукацију васпитачица за народносне предшколске установе, а тај програм је 2018. године проширен и на образовање народносних учитеља, наставника и професора (смер српски језик и књижевност). Овај програм има за циљ да се повећа број младих који бирају високошколске студије за народносне просветне раднике, да се побољша ниво образовања народносних педагога, да се обезбеди боља језичка поткрепљеност и да се млади народносни стручњаци, педагози задрже у својој струци. Овај програм поред стипендирања будућих народносних педагога садржи и помагање институција где се они образују и значајно подизање народносног додатка при запошљавању. У оквиру програма ово повећање се за три године, до 2020. године постепено учетворостручило.

Положај српске народности у односу на мађарску мањину ван граница Мађарске, разликује се по томе што Срби у Мађарској живе у расејању а изузетак чини буквално само једно насеље, Ловра. Делимично је због овога, а делимично због друштвено-економских токова за период након светског рата за све народности у Мађарској била је мање или више карактеристична изражена асимилација. Тако се и матерњи језик народности постепено губи. Та тенденција је створила ситуацију да се неговање народносног језика и културе пренело на школе и предшколске установе. Кључни моменат после промене друштвеног уређења је доношење закона о правима националних и етничких мањина. Године 1993. ступио је на снагу Закон у националним и етничким мањинама број LXXVII., који дефинише „васпитно-образовне институције” мањина, под којим се подразумевају такве институције које према свом оснивачком листу врше васпитање и образовање припадника националних и етничких мањина.

Закон прописује да је задатак државе да за припаднике националних и етничких мањина обезбеди могућност школовања, стручно усавршавање за педагоге и обезбеди потребне уџбенике и школска помагала на српском језику. Може се рећи да су правни оквири мањинског васпитно-образовног система тада формиран.

2011. године закон је модификован Закон о народностима број CLXXIX. након чега се интензивирају улагања у српски образовни систем и на тај начин мађарска Влада доприноси очувању српског идентитета. Формирање савремене структуре васпитно-образовног система, планирање и остваривање његовог развоја у стратешком смислу може да се замисли само на дуже стазе. Због тога је веома важна опредељеност мађарске владе да истакнуто потпомаже развој српског народносног васпитно-образовног система, јер ово је показатељ једне врсте народносне аутономије у области образовања.

3.2. ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНА СТРАТЕГИЈА ВЛАДЕ И ИНФРАСТРУКТУРА СИСТЕМА

Разлог због којег је мађарска Влада сматрала да треба да изради нову васпитно-образовну стратегију је чињеница да је временски период стратегије испланиране и израђене за период од 2014. до 2020. године окончан, а са друге стране почиње нови седмогодишњи циклус унијског финансирања и буџета.

Најновија стратегија поред тога што десетогодишњим планом од 2021. до 2030. одређује правац развоја васпитно-образовног система, уједно даје упутства на који начин да се користе унијски развојни ресурси и како да се троше унијски финансијски извори. Влада је одлуком број 1551/2020 (VIII.25.) прихватила стратегију која има неколико суштинских елемената а то су следећи:

- за кога се прави (циљне групе) и ко треба да изради стратегију,
- на који временски рок се односи,
- анализа постојеће ситуације на више нивоа,
- систематизовање постојећих проблема,
- систематизовање циљева и мера за постизање истих.

Очекивања која су била везана за документ су следећа: сажетост, разумљивост и сконцентрисаност на важне елементе. Баш због тога, завршни документ се не губи у стручним детаљима и фокусира се на кључне закључке, анализе постојеће ситуације, свеобухватне стратегијске циљеве и систем циљева. Постојање стратегије је један, али најбитнији услов за остварење осмишљеног дугорочног развојног програма. Исто толико је важно да систем располаже одговарајућим институционалним структурама и капацитетима за спровођење одлука и мера везаних за исте. У вези са остварењем стратегијских циљева, потребно је систематски применити одређене мере и имати одговарајуће повратне информације. Треба да постоје објективни показатељи (индикатори) који са одговарајућег аспекта показују меру успешности и остварљивости. Најважнији циљ стратегије и реформи би требало да буде уједначен стручни ниво и једнаке шансе унутар основног и средњег образовања за све. Модел који је формиран на четири нивоа (Државни секретаријат, Клеберсберг центар, регионалне управе, институције) показао се успешним иако је било почетних потешкоћа.

По сличној структури, с циљем да се уклопимо у стратегију већинског образовања и владиних намера, потребно је поставити и стратегију српског васпитно-образовног система с тим да треба узети у обзир специфичност која се карактеристичне за наш школски систем.

Институције државно-управног система у Мађарској су следеће:

Државни секретаријат за образовање је надлежан:

- ✓ за израду и модификацију Националног образовног програма (НОП),
- ✓ за израду смерница за поједине наставне области и матурских захтева,
- ✓ за израду оквирних наставних програма за поједине предмете,
- ✓ именује директоре школа у државном власништву, даје сагласност за именовање директора васпитно-образовних институција које нису у власништву државе.

Владине агенције – државно-управна контрола, оперативно управљање:

- ✓ *Уред за образовање* (мерења компетенција, матурски испити, такмичења)
- ✓ *Клеберсберг центар* (60 регионалних центара, финансирање функционисања)
- ✓ *Завод за унапређивање образовања и васпитања (уџбеници, стручни испити)*

Уред за образовање највиши државно-управни орган власти надлежан је:

- ✓ за комплетну администрацију и статистику везану за цео образовни систем,
- ✓ за израду, ревизију и евиденцију званичних докумената (сведочанства итд.),
- ✓ у саставу има 15 регионалних образовних центара (један за народности),
- ✓ организује све врсте такмичења за ученике основних и средњих школа,
- ✓ за нострификацију свих врста диплома стечених у иностранству,
- ✓ за евиденцију акредитованих центара за полагање језичких испита,
- ✓ организује матурске испите,
- ✓ организује акредитована усавршавања за педагоге (за 7 година 120 поена),
- ✓ организује посете стручних саветника и класификационе испите за педагоге,
- ✓ организује контроле надзорника (педагог, директор, институција),
- ✓ организује државна мерења компетенција (математика, разумевање текста, страни језик, природословне компетенције).

Клеберсберг центар је највиши извршни орган власти надлежан је за:

- ✓ финансирање личних доходака педагога, финансирање функционисања,
- ✓ 60 регионалних управа и 60 регионалних савета,
- ✓ одобравање расподеле предмета за сваку институцију,
- ✓ одобравање распореда часова и прековременог рада,
- ✓ одлука о пријему нових радних снага и прекиду радног односа,
- ✓ врши финансијске и књиговођствене услуге, расписује конкурсе за директоре.

Завод за унапређивање образовања и васпитања

- ✓ издавање уџбеника и дигиталних наставних садржаја (државни монопол),
- ✓ стручни педагошки испити.

3.2.1. Правни статус педагога

Што се тиче **правног статуса педагога**, свакако треба истаћи да су ту промене које тангирају васпитаче, учитеље, наставнике и професоре, ступиле на снагу од 1. јануара 2013. године, када су све основне и средње школе прешле у државно власништво. У исто време се повећао лични доходак наставника и професора, али се повећао и број обавезних часова од 22 до 26 часова недељно односно уводе се нове платне категорије у складу са „моделом каријере” (свега пет):

- приправник (максимум 2+2 године),
- педагог I (максимум 9+2 година),
- педагог II (из ове категорије може да се иде у пензију),
- мајстор педагог,
- педагог истраживач.

Од 2013. године је био јако важан “модел каријере” педагога и увођење система напредовања који је са једне стране учинио да педагози стручно напредују и усавршавају се, са друге стране за четири године, поступно лични доходи су се повећали за 50%. Од велике важности је било формирање и остварење структуре класификационих испита и педагошко стручне контроле/надзора, јер је раније недостајала систематичност и контрола у обезбеђењу квалитета. Важно је истаћи да ови нови механизми и процедуре имају за циљ да помажу рад педагога, подстичу тежњу за сопственим развојем и потребу учења до краја живота, а не функционишу као средство за санкционисње.

Рад педагога помаже Уред за образовање путем Педагошких стручних служби формирањем државне мреже стручних саветника у бројним областима па тако и за народносно образовање, међутим још увек има много задатака на том пољу као на пример: мотивација педагога, стручна помоћ а поготово менторисање младих педагога.

Велики изазов представља старење педагошког друштва не само код нас, него у целој Мађарској. То може довести до недостатка наставног особља у васпитно-образовном раду. На жалост све је мањи број стручњака (дефектолог, логопед, психопедагог итд.) који дају непосредну стручну подршку педагозима у настави, који су због тога преоптерећени. Да би се обезбедила уједначена педагошка стручна служба на целој територији Мађарске, од септембра 2013. године службе су организоване по регионалном, територијалном принципу, тако да у свакој жупанији ради само једна стручна служба која обухвата комплетан профил стручних услуга и због тога је огроман број предмета који у исто време треба да обраде (око милион случајева).

3.2.2. Државно мерење компетенција

У будућој стратегији посебно поглавље треба посветити улазним и излазним мерењима наиме рангирање и процена наших српских васпитно-образовних институција једним делом се врши на основу постигнутих резултата на мерењима из претходног периода. У Мађарској су резултати веома разнолики. На основу мерења, показало се да сваке године има ученика који на веома високом нивоу решавају задатке и постижу веома добре резултате али има ученика који не могу да постигну ни најнижи ниво.

У случају српских васпитно-образовних институција, у области разумевања текста нарочито у школама где се настава у потпуности изводи на српском језику веома је тешко добити реалну слику. Још пре периода пандемије упућен је предлог државном секретару, да се ученицима у народносним школама омогући да приликом провере компетенције разумевања текста могу да бирају, да ли ће на матерњем језику или на мађарском решавати тест, међутим за сада нема промене по том питању.

Из математике је након више година инсистирања омогућено да се тај тест решава на српском, иако превод није увек на одговарајућем нивоу, међутим од 2022/2023. школске године уводе се мерења и из природословних предмета, где ће се појавити исти проблем као и код математике, да ученик који све време, све предмете слуша на српском језику неће моћи на мађарском језику на истом нивоу показати своје знање као на српском језику.

Поред наведеног такође од 2022/2023 школске године уводе се и улазна мерења већ и ученици четвртог разреда ће бити тестирани. Постигнути резултати на улазним мерењима ће бити основа са којом ће се упоредити резултати излазних мерења тако да ће поред постојећих стандарда бити процењена и једна релативна вредност колико је ученик у протеклом периоду напредовао.

Што се тиче мерења из страног језика које је претходне школске године уведено била би веома повољна опција када би се омогућило да се у народносним школама мерење компетенције разумевање текста и познавање страног језика односи и на језик дате народности.

Обавеза онлајн попуњавања тестова приликом мерења компетенција је веома повољна промена у односу на претходни период, наиме не решавају сви исте тестове односно не морају сви у исто време да решавају тестове, због чега је знатно лакше организовати само мерење и знатно су смањене и ограничене могућности да се тестови не решавају самостално.

3.2.3. Искуства везана за дигиталну наставу, као могући вид наставе у будућности

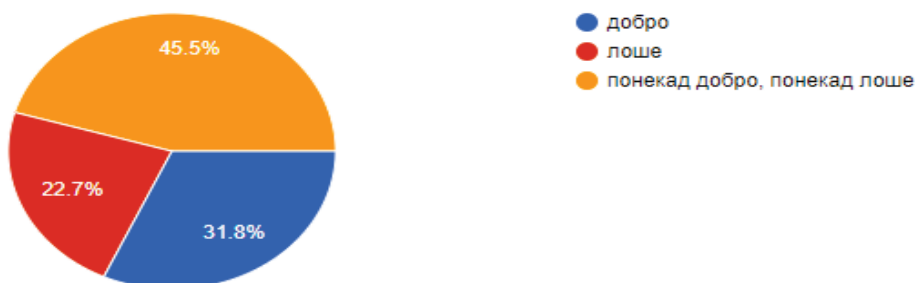
У претходне две школске године због пандемије, систем јавног образовања је у више наврата на различитим нивоима прешао на дигиталну наставу где се настава, усвајање градива, испитивања односно контрола вршила без личног контакта и остварила се помоћу дигиталне технологије. Током пролећних месеци већ се видело да већина ученика има код куће лаптоп, рачунар са прикључењем на интернет, па су на тај начин успели да се укључе и прате наставу. У свему овоме, велику помоћ су представљали дигитални садржаји, од којих се посебно истичу “паметне књиге” које су се налазиле на националном порталу јавног образовања. Од Уреда за образовање педагози су добили методичка упутства као помоћ у настави у дигиталном простору.

У једној од наших васпитно-образовних институција спроведена је анкета везана за квалитет односно навике и проблеме који су се јавили за време онлајн наставе. У анкети је учествовало 22 основношколаца, 76 гимназијалаца, 52 основношколских родитеља, 62 гимназијских родитеља и 47 педагога укупно 269 разних актера у настави. Следећи графикони приказују састав одговора на нека уопштена питања.

На постављена питања основношколци су дали следеће одговоре:

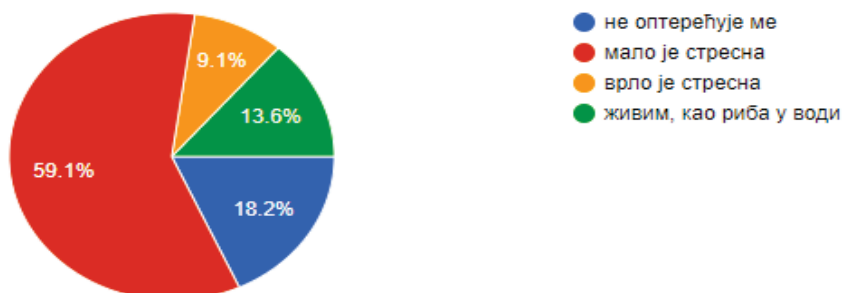
1. Како се осећаш у овој ситуацији?

22 responses

4. Колико је ова ситуација стресна са тебе:

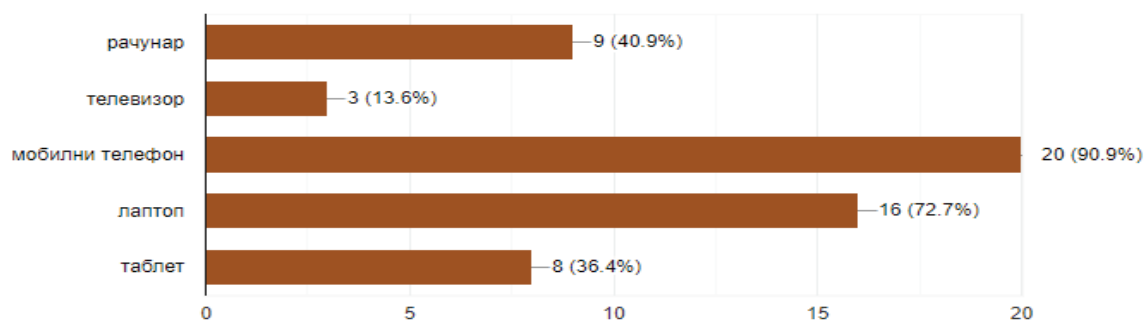
22 responses

8. Које све могућности имаш да пратиш дигиталну наставу?

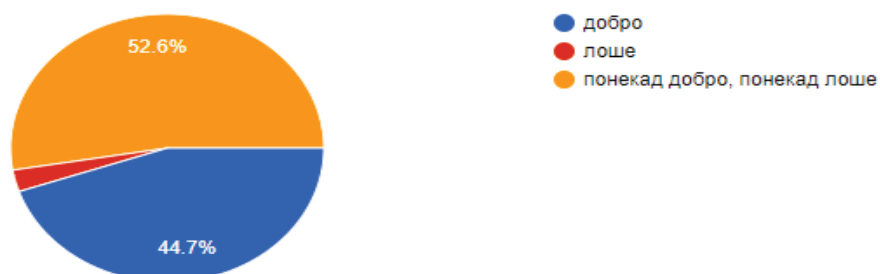
22 responses

На иста питања гимназијалци су дали следеће одговоре:

1. Како се осећаш у овој ситуацији?

76 responses

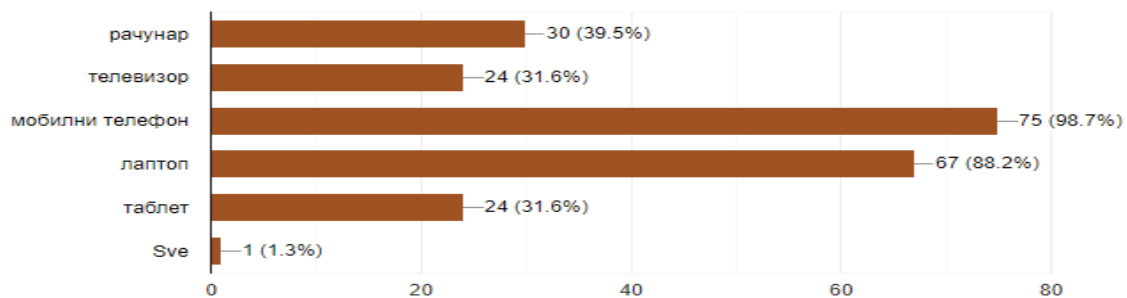
4. Колико је ова ситуација стресна са тебе:

76 responses

7. Које све могућности имаш да пратиш дигиталну наставу?

76 responses

Следе одговори родитеља ученика нижих разреда:

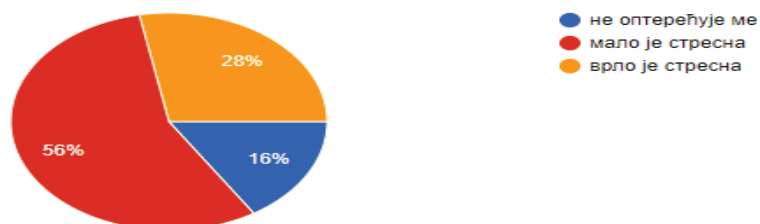
1. Како се осећате у овој ситуацији?

25 responses

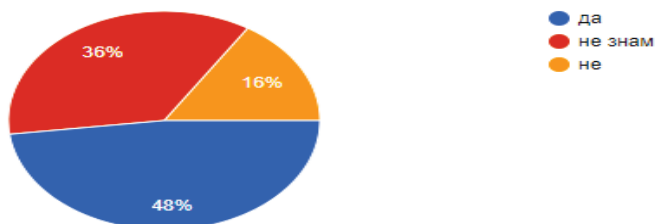
3. Колико је ова ситуација стресна за вас:

25 responses

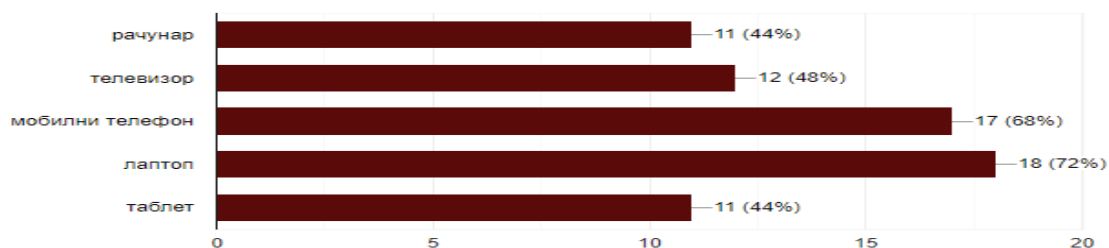
8. Сматрате ли да ваше дете стиче довољно знања путем дигиталне наставе?

25 responses

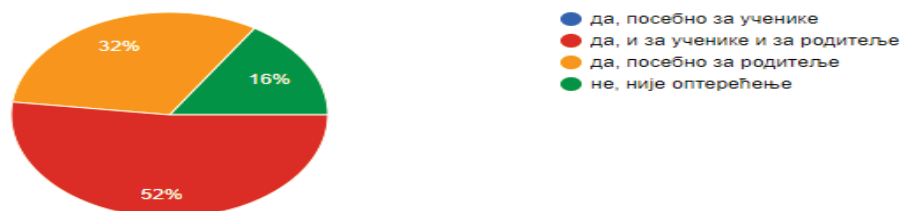
10. Које све могућности ваше дете има да прати дигиталну наставу:

25 responses

23. Сматрате ли да је овај вид наставе оптерећење за ученике и родитеље?

25 responses

Следе одговори родитеља ученика виших разреда:

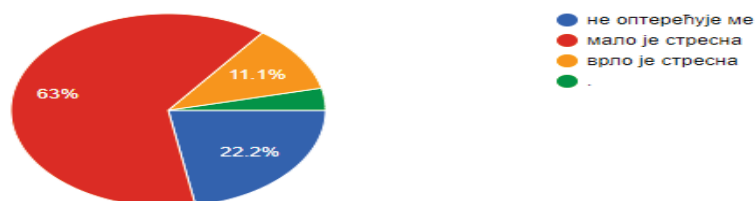
1. Како се осећате у овој ситуацији?

27 responses

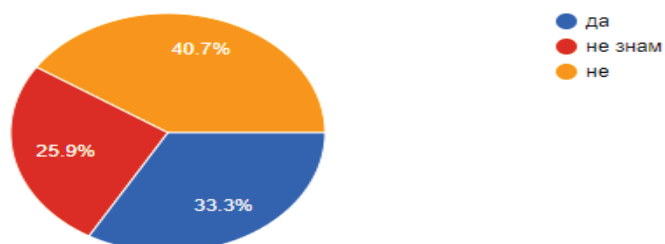
3. Колико је ова ситуација стресна за вас:

27 responses

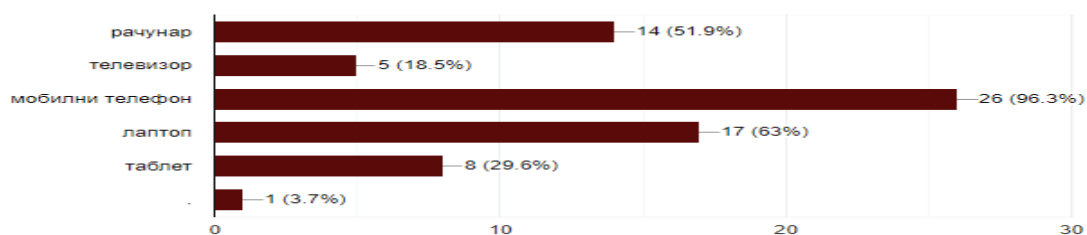
8. Сматрате ли да ваше дете стиче довољно знања путем дигиталне наставе?

27 responses

10. Које све могућности ваше дете има да прати дигиталну наставу:

27 responses

23. Сматрате ли да је овај вид наставе оптерећење за ученике и родитеље?

27 responses

И на крају следе одговори родитеља гимназијалаца:

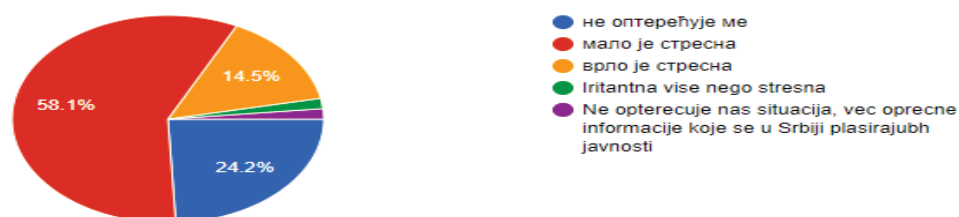
1. Како се осећате у овој ситуацији?

62 responses

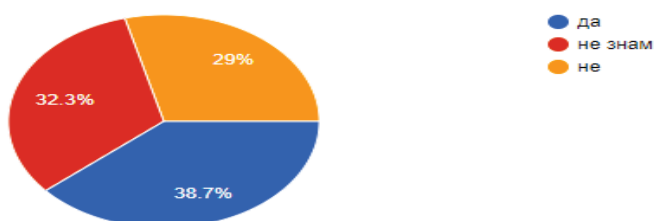
3. Колико је ова ситуација стресна за вас:

62 responses

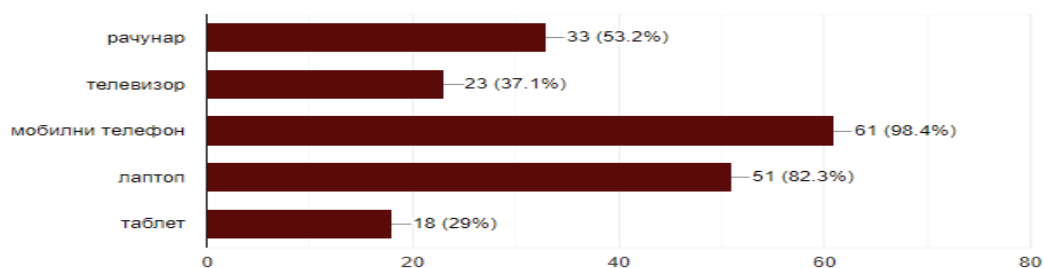
8. Сматрате ли да ваше дете стиче довољно знања путем дигиталне наставе?

62 responses

10. Које све могућности ваше дете има да прати дигиталну наставу:

62 responses

23. Сматрате ли да је овај вид наставе оптерећење за ученике и родитеље?

62 responses

За млађе педагоге онлајн настава је ново искуство за старије је међутим додатно оптерећење. Пошто у средњорочној али и дугорочној будућности не можемо искључити могућност да ће се у више наврата и евентуално на дуже временске периоде прелазити на онлајн наставу, није на одмет када размишљамо о средњорочној стратегији српског школства, да узмемо у обзир и ову опцију односно да оспособимо наше васпитно-образовне институције за тај вид наставе.

Сматрамо да искуство указује на потребу да се створе дигитални садржаји за све типове школа, из свих наставних предмета, за сваку генерацију, на српском језику, који треба да буду доступни свим заинтересованима. Да ли ће платформу за то обезбедити власник васпитно-образовних институција Самоуправа Срба у Мађарској или ће саме васпитно-образовне институције то учинити постављајући те садржаје на своје званичне сајтове, ствар је принципијелне одлуке односно правно питање због ауторских права и права коришћења тих материјала.

За школе где се изводи двојезична настава и ученици слабије говоре српски већ и сада стоји на располагању мноштво бесплатних дигиталних садржаја на мађарском језику преко званичног портала Уреда за образовање, међутим у том случају постоји опасност да наши ученици који на жалост у старту слабије говоре српски још мање користе српски језик, што може негативно да утиче на ниво знања српског језика.

Изазов представљају и насеља са мање развијеном инфраструктуром, где помоћ није стигла у облику дигиталних средстава за наставу. Као потешкоћа се јавља и неједнака методичка спремност педагога, поготово у почетку, када су радили на више различитих платформи, а и оптерећење ученика је било велико. Временом, почетни проблеми у највише случајева постепено су се решавали и формирали су се институционални стандарди.

На основу одговора датих на питања анкете свакако се може установити да школе поред предаје знања у учења имају огромну улогу у социјализацији ученика. Чињеница да ученици у току „целодневне школе“ време проводе са својим вршњацима, решавају различите животне ситуације, науче како да се односе и према успеху и према неуспеху, да корисно проводе време, у датом случају развијају и свој таленат и да бораве у безбедним условима, можда је значајнија и од самог процеса учења

У сваком случају неопходно је наћи системско решење пошто је дигитализација вероватно решење за будућност и уколико овај сегмент изостане из средњорочне стратегије српског васпитно-образовног система у Мађарској, наше школе ће губити на својој конкурентности што ће пре или после довести до смањења броја уписаних.

4. СТРАТЕГИЈСКИ ЦИЉЕВИ СРПСКОГ НАРОДНОСНОГ ОБРАЗОВАЊА

ОПШТИ ЦИЉЕВИ	
Савремено и ефикасно српско народносно образовање	
СПЕЦИФИЧНИ ЦИЉЕВИ	СМЕРНИЦЕ И МЕРЕ
1. Развој српског васпитно-образовног система у Мађарској	Побољшање конкурентности предшколских установа и школа
2. Развој људских ресурса који учествују у српском народносног образовању.	Побољшање квалитета наставе и припремљености педагога и помоћника педагога, повећање личних доходака.
3. Општи садржајни параметри српског образовања и васпитања.	Снажно развијање српског идентитета, развој физичког, интелектуалног, менталног и душевног потенцијала деце и ученика.
4. Уравнотежено основно образовање прилагођено појединачним, специфичним потребама.	Интезивно присуство српских садржаја, интегративан приступ васпитно-образовном процесу, нега талената.
5. Јавно образовање које реагује на изазове XXI века.	Развој дигиталних компетенција, познавање страних језика, савремена инфраструктура.

4.1. РАЗВОЈ СРПСКОГ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА У МАЂАРСКОЈ

Српско народносно васпитање и образовање има за циљ формирање српског националног идентитета и самосвести, очување српске традиције и културе у Мађарској, јачање посредничке улоге образовања и писмености односно стицање конкурентног знања и спретности. Да би се тај циљ остварио неопходне су конкурентне васпитно-образовне институције, у том духу циљ инфраструктуралног развоја српског народносног васпитања и образовања је да српски ученици у приближно истим или бољим околностима добију квалитетно образовање и васпитање него у већинским васпитно-образовним институцијама. Главни елеменат инфраструктурног развоја је да се граде нова забавишта и нове школе, са квалитетно опремљеним учионицама, да располажу савременим салама за физичко образовање, учионице које треба на дуге стазе да обезбеде деци здрав развој. Важан задатак је и да се већ постојећа инфраструктура очува као и развој енергетске ефикасности. Основни циљ је институционални развој дигиталне инфраструктуре и набавка нове дигиталне опреме, стручно сервисирање и стварање стабилних услова за рад. Развој садржаја у себи поред дигиталних садржаја садржи и традиционалне садржаје, формирање и употребу наставних средстава као и употребу система савременог учења. У циљу тога систем српског народносног образовања треба да ојача основне вештине које су потребне за учење до краја живота као и за тржиште рада. Средњорочна стратегија српског васпитно-образовног система у Мађарској свакако треба да буде усклађена и треба да буде органски део десетогодишње образовне стратегије већинског васпитно-образовног система.

4.2. РАЗВОЈ ЉУДСКИХ РЕСУРСА КОЈИ УЧЕСТВУЈУ У СРПСКОМ НАРОДНОСНОМ ОБРАЗОВАЊУ

Друга област стратегије је развој људских ресурса у српској народносној настави. Унутар овога назначили смо развој четири циљне групе: образовање српских народносних педагога, ангажовање квалитетних гостујућих педагога из матице, освешћеност о значају улоге оних који непосредно помажу васпитно-образовни рад и пружање помоћи директорима институција. Већина истраживања и научних анализа слаже се у томе да успешност васпитно-образовних система првенствено зависи од просветних радника. Циљ је да они млади који добију педагошку спрему остану привржени овом позиву. Ради континуитета у обезбеђивању довољног броја педагога од почетка образовања до стицања дипломе потребно их је мотивисати. У оквиру српске заједнице, младима овај позив треба да буде привлачан, заједница треба да се труди да мотивише најспособније да бирају овај позив, и да помогне да млади просветни радници не напуштају свој позив. У вези са овим проблемом решење може да пружи програм стипендирања народносних високошколских педагошких студија, који је у Мађарској покренут пре пет година као и стипендирање младих дипломираних педагога у првим годинама њиховог педагошког рада. У погледу мотивације и опредељености сврсисходно је различита мотивациона средства посматрати комплексно на нивоу система. Најефикасније мотивационо средство је повећање личног дохотка посредно или непосредно (на пример путем повластица) као и јачање културе давања признања, унапређења стручног развоја путем организовања усавршавања, неформална стручна сарадња унутар институција или пак рад на очувању менталног и физичког здравља педагога. Повећању угледа просветних радника, умногоме доприносе мирне околности у којима могу да обављају свој посао.

4.2.1. Значај помоћника педагога, руководиоца и стручног усавршавања

Поред усавршавања, систем стручних саветника може највише да помогне посао педагога. Запослени помоћници педагога обављају административне послове и неке практичне задатке и на тај начин олакшају рад педагога. Зато би било пожељно да се у будућности радне обавезе помоћника педагога прилагоде месним специфичностима (Ловра, Деска). У случају руководиоца институција стратегија сматра важним циљем да одговорност руководиоца буде већа и да што већу пажњу посвете развоју који треба да је у сагласности са стратегијом стручно-педагошког вредновања и резултатима мерења. Важан развојни правац за следеће године су квалитетна усавршавања, добро осмишљене процедуре класификационих испита као и јачање менторске улоге “педагога мајстора” у својим институцијама и јачање система стручних саветника.

4.3. ОПШТИ САДРЖАЈНИ ПАРАМЕТРИ СРПСКОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Унутрашња равнотежа српског комплексног народносног васпитања и образовања жели да одговори изазову и да оствари циљ а то је очување српског језика, културе, обичаја и традиција једном речју очување и јачање српског идентитета односно интелектуално, ментално, душевно и физичко васпитање и образовање, помоћу којег ће деци бити пружена шанса да створе унутрашњу хармонију, да постану свесни свог постојања, да имају чврста вредносна начела, да би постали спремни и толерантни одрасли људи.

У кругу српског живља у Мађарској, врло је важна социјална позадина и утицај породичног окружења на развој детета. Забавиште има задатак компензације постојећих мањкавости, као на пример препознавање деце са посебним потребама или са потешкоћама у учењу, јер ако развијање и рад са таквом децом не почне на време, дете ће заостати у развоју у односу на друге ученике. Баш због тога је веома важно уписивање деце у забавиште од треће године живота. Поред очувања високог стручног нивоа у вртићима, веома је важно искључиво коришћење српског језика што даје основу знања српског језика за успешан наставак школовања на српском језику, поред наведеног потребне су даље мере да би рад вртића био што свеобухватнији и комплекснији.

Првенствена позорница тежњи формирања српског идентите је основно и средње образовање. Веома важан задатак у школском васпитању је постављање равнотеже између предметних садржаја и компетенција. Одговорити изазовима будућности, очекивањима хектичног тржишта рада и променама у окружењу, могуће је само ако школа у будућности поред садржајног развоја и васпитно-образовног рада који се базира на преношењу знања, велику пажњу поклања практичној употреби већ наученог као и креативности у решавању проблема. Унутар европске културе, српска култура коју желимо да сачувамо заснива се на хришћанско-моралним основама. Зато је веома важно у српском народносном васпитању предаја и неговање ових вредности.

Од 2011. године као веома позитивна иновација за све ученике је уведена обавеза, да за време средњошколских студија одради 50 сати друштвено корисног рада. Користећи могућности овог програма, још више пажње треба посветити српским заједницама и очувању њихове баштине.

Свеобухватни циљ је стварање уједначеног, савременог, српског система јавног образовања. То значи да српско јавно образовање буде способно да свако дете према својим способностима добије одговарајуће образовање без обзира на породичну позадину и да постане свестан члан српске заједнице у Мађарској.

4.4. УРАВНОТЕЖЕНО И УЈЕДНАЧЕНО ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ ПРИЛАГОЂЕНО ПОЈЕДИНАЧНИМ, СПЕЦИФИЧНИМ ПОТРЕБАМА

Четврта област стратегије је обезбеђење јавног образовања на равноправној основи узимајући у обзир и појединачне специфичности. Све наше, српске васпитно-образовне институције у свом Оснивачком листу имају обавезу да привате и децу са специјалним потребама. Важан циљ српског мањинског образовања је да у стварности буде способно да смањи недостатке и да сваки ученик, без обзира на породичну позадину, учествује у равноправном квалитетном српском образовању. Често до осипања броја ученика, доводе недостаци који потичу из породице. Због тога је веома важно да се такви ђаци одмах идентификују, а у исто време да убудуће делотворније реагујемо на сличне проблеме. Нега талената има велику улогу код ученика који долазе из неразвијених, заосталих окружења, да би се и њихова надареност, таленат показали, треба да се узму у обзир њихове специфичности, треба им организовати појединачна занимања за развијање талената. У циљу хармоничног развоја личности, кључну улогу има здравље детета, што обезбеђују редовни часови физичког васпитања који су прилагођени узрасту. У школи су то пак часови физичког васпитања, школске спортске активности и ђачки спорт. Захваљујући законској могућности у свим српским васпитно-образовним институцијама од пет обавезних часова физичког васпитања један час се користи за наставу народних игара односно фолклора, што значајно доприноси развијању српског идентитета и неговању српске културе и обичаја. И у будућности треба ставити акценат на квалитетан програм физичког васпитања и физичких активности и да се они свакодневно реализују. У будућности више пажње треба поклонити овом пољу помоћу програма који би се базирали на личним доживљајима, помагали креативност, развој способности решавања проблема и да би очували културу европског образовања, као и српску традицију и вредности. У виду равнотеже образовања и васпитања важан циљ представља развијање и јачање упознавање свих видова уметности односно увек указати и на српске аспекте. Такође, у циљу физичког и душевног развоја ученика треба поклонити велику пажњу екологији, одрживости и очувању околине. Ресурси нашег света су ограничени и одговорност свих нас је очување живог света. Због тога бисмо волели да проширимо и на наше институције програм „Паметна школа” (чије је „предсобље” програм зеленог забавишта). На часовима и на ванчасовним активностима треба да буду заступљени елементи који утичу на формирање свести о очувању природе. Поред овога треба да се обрати пажња на инфраструктурални развој, употребу зелене енергије и еколошке технологије

4.5. ИЗАЗОВИ XXI ВЕКА У ОСНОВНОМ И СРЕДЊЕМ ОБРАЗОВАЊУ

Пета област стратегије је дигитализација, учење страног језика и савремена инфраструктура. И пандемија је указала на важност оптималних компетенција и у обновљеном НОП 2020 ова област добија истакнуту пажњу. У односу на српско образовање, то значи да треба да се обезбеди савремена инфраструктура, одговарајући дигитални садржаји, методичка спрема педагога, треба да се иницира промена новог приступа и става, путем којих ће се ове методе и решења уградити у свакодневни васпитно-образовни рад. За развој дигиталних компетенција и услуга, једна од важнијих компонената је подизање дигиталне писмености на прихватљив ниво, пошто се све већи број уређаја и опреме информационе технологије паралелно укључује у наставу.

Поред одговарајућих мера предострожности, брзи технолошки развој, а паралелно с њим и застаривање средстава могу створити ситуацију да ученици користе и своје компјутере. Куповина компјутера сама по себи неће донети промене у успешности образовања, поред развоја дигиталних компетенција, барем је толико важно оспособљавање педагога. За то је потребно усавршавање педагога из ове области. „Како? Чиме?“ су важна питања, али можда је важније питање „Шта?“ на које даје одговор садржајна регулација или структура педагошког програма и развој наставних садржаја.

2020/2021. године снабдевање уџбеницима је постало бесплатно у васпитно-образовном систему. Веома важна област је развој српских уџбеника. Треба да се преиспита која су то дигитална градива која треба да се преведу на српски језик.

Све већи простор треба да се уступи употреби дигиталног градива које није битно само за време онлајн наставе, него и у традиционалном образовању успешно може да се користи, зато је важан циљ стратегије прилагођавање српског дигиталног градива и садржаја, његово одржавање у новој садржајној регулацији. Поред дигитализације ово поглавље бави се и развојем учења страног језика и осавремењивањем инфраструктуре. Циљ је да ученици стварно науче страни језик, а са друге стране да и педагози усаврше своје компетенције и да прошире методички репертоар. Потребно је да се развија и инфраструктура потребна за наставу страног језика (традиционална, дигитална), пошто ученици у српским васпитно-образовним институцијама у току школовања савладају три језика. Важно је да поред педагога који предају на српском језику на усавршавања у Србији одлазе и педагози који у српским школама предају страни језик, како би имали прилику да се усавршавају у датом језичком окружењу. Исто тако, пожељно је да што више гимназијалаца може да учествује у програмима учења страног језика у иностранству.

Као што смо већ напоменули за српску народност је била карактеристична јака асимилација, делимично због економско друштвених промена, а делимично због јаког мађарског културолошког утицаја. Паралелно са овом појавом погоршавали су се персонални и други услови, а настава на српском језику редуковала се на наставу српског језика као предмета. Један део школа са српским наставним језиком данас су двојезичне школе које не могу у истој мери да одговоре оригиналној функцији, а нису способне ни да одрже ниво знања језика.

Највећи проблем представља недостатак стручних просветних радника. Уколико се језик не усвоји у одговарајућој мери, може да дође до индиферентности према народносној, српској култури. Високо школство у Мађарској не може да удовољи свим потребама на овом пољу док је запошљавање гостујућих професора апсолутно на бази приватне иницијативе и на овом пољу је пожељно да се у сарадњи са матицом обезбеди системско решење.

Код испитивања народносног образовања и обележавања могућих развојних праваца, мора да се утврди да се у новооснованим васпитно образовним институцијама преферира настава на српском језику односно двојезична настава. О томе се може одлучивати само ако узмемо у обзир стручни кадар и снабдевеност институција, као и економске и политичке околности и тек тако ћемо сазнати који тип наставе је рационална замисао.

У сваком случају потребно је да се ниво образовања двојезичних школа подигне и ојача српски народносни карактер у циљу очувања српског идентитета. Под нивоом образовања подразумева се и настава општеобразовних предмета на српском језику. Вредност знања језика је већа ако се користи као средство у стицању знања од вредности коју ученик добија ако српски језик учи само као предмет.

Неки научници сматрају да ни много ни мало часова матерњег језика није срећно решење, јер у случају малог броја часова, доводи се у питање квалитет, а у случају великог броја часова настају проблеми као што је недостатак педагога или преоптерећење, што исто доводи до лошијег квалитета. 2001/2002. године у српским школама је уведен нови предмет - народопис. Искуство показује да чак и тамо где се настава остварила упркос недостатку педагога, акценат се ставља на лексичко знање, а не на активно учествовање у јачању идентитета. Поред српског и мађарског језика потребно је да ученици на високом нивоу усвоје и трећи језик ради комуникације са светом и конкурентности. Све је то потребно за квалитетну наставу.

Јако је важна изградња српског народносног образовног система, од вртића до средње школе и обука српских народноснох педагога. До сада се није остварило да свако дете српског порекла учи српски на свим нивоима образовања.

На крају, не може се изоставити питање финансирања. Да би се могли формулисати задаци, потребно је одредити циљеве.

Ако српско народносно образовање не жели само да пружа услуге основног образовања, него стварно жели да створи услове за усавршавање знања српског језика, неопходна је конкурентност, треба уложити огромну енергију и потребно је обезбедити финансијску подршку државно-управних структура.

Финансирање образовања је најважнији инструмент реализације образовних стратегија и унапређења образовног система ако је пројектован тако да води ка

- а) побољшању квалитета образовања,
- б) унапређивању доступности,
- в) повећању ефикасности.

Осавремењивање програма наставе и учења треба да буде праћено редовним вредновањем исхода, у области српског народносног образовања и васпитања квалитетни и релевантни програми треба да буду основ за повећање конкурентности наших просветних установа.

Визија развоја образовања је да обезбеди квалитетно образовање и потпуну афирмацију свих чланова српске заједнице, а нарочито сваког детета и младе особе. Мисија образовања је да се обезбеди образовање високог квалитета које служи развоју појединца и српке заједнице у целини.

Будућност сваке заједнице зависи од спремности њених чланова за што успешније савладавање изазова које носе 21. век, убрзани технолошки развој, унапредовала глобализација и поремећаји великих размера (нпр. пандемија), а који се пре свега огледају у неизвесности.

С обзиром на то да је једино извесна и предвидива управо непредвидивост промена и напретка у наредној деценији, систем образовања мора да успешно гради капацитете младих људи тако да по изласку из система образовања буду компетентни за живот и у нашем случају да буду активни чланови српске заједнице и да буду свесни својих корена, своје културе у склопу тога да негују српски језик и писмо, свој српски идентитет.

За остваривање ове визије неопходно је да се развија култура учења у току целог живота, медијске и информатичке писмености као комплексно образовање усклађено са достигнућима науке, технике и технологије.

5. УЦБЕНИЦИ

Снабдевање уџбеницима и наставним средствима је умногоме заостало у односу на садржајни развој васпитно-образовног система а проблематична је и количина, јер је евидентно да на овом пољу не могу да се остваре тржишни принципи пошто се уџбеници објављују у малом тиражу, знатно су скупљи од већинских уџбеника, односно постоји фазно кашњење од неколико година приликом издавања и објављивања у каталогу уџбеника. Оснивање KELLO-а и побољшањем његовог функционисања за васпитно-образовне институције, поједноставило се наручивање уџбеника и администрација. Мада овде морамо да споменемо иако се у последње време објавило доста оригиналних и преведених српских уџбеника, још увек нису комплетно обезбеђени уџбеници.

2020/2021. године снабдевање уџбеницима је постало бесплатно у васпитно-образовном систему. Веома важна област је развој српских уџбеника. Треба да се преиспита која су то дигитална градива која треба да се преведу на српски језик.

5.1. РЕВИЗИЈА УЦБЕНИКА

Увођењем НОП 2020. године показала се потреба за ревизију уџбеника. Неопходно је било да нашим ученицима обезбедимо наставна средства која су у складу са националним основним програмом и на тај начин омогућимо савремену наставу на српском језику. У складу са модификованим НОП-ом издати су доле су наведени уџбеници.

1. **Тајне бескрајне** – читанка за 3. разред српске основне школе
2. **Свежањ златних кључева** – наставни листови за 3. разред српске основне школе
3. **Музичка култура** – уџбеник за 5. разред српске основне школе
4. **Музичка култура** – радна свеска за 5. разред српске основне школе
5. **Музичка култура** – уџбеник за 6. разред српске основне школе
6. **Музичка култура** – радна свеска за 6. разред српске основне школе
7. **Колевка знања за првака** – уџбеник за први разред српске основне школе
8. **Колевка знања за првака** – радна свеска за први разред српске основне школе
9. **Колевка знања за првака** – уџбеник за други разред српске основне школе
10. **Колевка знања за првака** – радна свеска за други разред српске основне школе
11. **Народопис** – књига за трећи разред српске основне школе
12. **Народопис** – радна свеска за трећи разред српске основне школе
13. **Народопис** – књига за четврти трећи разред српске основне школе
14. **Народопис** – радна свеска за четврти разред српске основне школе

15. **Граматика** за IX разред српске гимназије
16. **Радна свеска за граматику** IX разреда
17. **Граматика** за X разред српске гимназије
18. **Радна свеска за граматику** X разреда
19. **Граматика** за XI разред српске гимназије
20. **Радна свеска за граматику** XI разреда
21. **Граматика** за XII разред српске гимназије
22. **Радна свеска за граматику** XII разреда

Развој уџбеника је специјална област српског народносног образовања, зато је веома важан и одговоран посао обезбеђивање уџбеника, а најважнији циљ нам је да школе добију савремена наставна средства за наставу и учење на српском језику, за предмете књижевности, народописа, као и за општеобразовне предмете.

Треба да се трудимо да наставна средства, поред преношења знања и информација омогуће и очување српског идентитета. Због малог броја примерака, за издавање уџбеника је потребна и помоћ државе. Систем могућности конкурисања нам обезбеђује нове уџбенике. Учешће у оваквим пројектима обезбедило нам је низ уџбеника који су недостајали.

Дефинисано је четири области развоја наставних средстава:

- актуализација већ постојећих наставних садржаја и средстава, акредитација истих да би одговорили новом оквирном програму;
- развој нових наставних садржаја и средстава;
- превод мађарских уџбеника,
- дигитализација акредитованих садржаја.

Повећање броја наставних средстава (уџбеника) код народности:

	Народност	Укупан број прерађених и новоиздатих уџбеника у периоду од 2018. до 2021. године
1.	Бугари	8 комада
2.	Румуни	18 комада
3.	Хрвати	32 комада
4.	Немци	33 комада
5.	Словаци	51 комада
6.	Срби	82 комада

Развојни планови су се код свих народности писали у договору са Одборима за школство и Министарством људских ресурса. Првенствени задатак је била модернизација уџбеника односно надокнађивање оних уџбеника који нису постојали за одређене предмете. Уџбеници имају акредитацију Уреда за образовање и употребну дозволу од Државног народносног савета.

6. МОГУЋИ МОДЕЛИ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИХ ИНСТИТУЦИЈА СРПСКОГ ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА У МАЂАРСКОЈ

ТИП ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ
1, Све васпитно-образовне институције у власништву ССМ су самосталне (5 забавишта, 5 основних школа, 2 гимназије и 2 ученичка дома).
2, По насељима су самосталне васпитно-образовне институције (5 вишенаменских, институција свака под јединственим управљањем именованог директора).
3, Све предшколске установе су организоване у једну институцију (седиште+4 подружница), под јединственим управљањем именованог директора.
4, Све основне школе су организоване у једну институцију (седиште+4 подружница), под јединственим управљањем именованог директора.
5, Две гимназије су организоване у једну институцију (седиште у Будимпешти, подружница у Сегедину), под јединственим управљањем именованог директора.
6, Сви ученички домови су организовани у једну институцију (седиште+подружнице), под јединственим управљањем именованог директора.
7, Две самосталне, вишенаменске, васпитно образовне институције (Будимпешта седиште + Ловра подружница и Сегедин седиште + Деска и Батања подружнице), под јединственим управљањем именованог директора.
8, Три самосталне, вишенаменске, васпитно образовне институције (Будимпешта седиште + Ловра подружница, Сегедин седиште + Деска подружница и Батања), под јединственим управљањем именованог директора.
9, Четири самосталне, вишенаменске, васпитно образовне институције (Будимпешта седиште + Ловра подружница односно Сегедин, Деска и Батања), под јединственим управљањем именованог директора.
10, Две самосталне, вишенаменске, васпитно образовне институције (Будимпешта седиште + Ловра, Сегедин, Деска подружнице и Батања), под јединственим управљањем именованог директора (тренутна ситуација).
11, Две самосталне, вишенаменске васпитно образовне институције (Будимпешта седиште + Ловра, Сегедин, Деска и Батања подружнице односно ученички домови као једна самостална институција), под јединственим управљањем именованог директора.
12, Једна самостална вишенаменска васпитно-образовна институција (Будимпешта седиште + Ловра, Сегедин, Деска и Батања подружнице), под јединственим управљањем именованог директора.
13, Посебну групу чине васпитно-образовне институције у којима се српски језик и књижевност и српски народопис предају као предмет, ССМ није власник (Чип, Чанад, Бата, Сириг)

Типови наставе:

- а) српски наставни језик
- б) двојезична настава
- в) српски језик и књижевност као и српски народопис се предају као предмети

Услуге:

- а) васпитање, предшколске установе
- б) разредна настава од 1. до 4. разреда
- в) предметна настава од 5. до 12. разреда
- г) васпитно-образовни рад, ученички домови

Инфраструктура:

- а) нова зграда
- б) обновљена зграда
- в) обновљена и проширена зграда

6.1. СВЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ У ВЛАСНИШТВУ ССМ СУ САМОСТАЛНЕ (5 ЗАБАВИШТА, 5 ОСНОВНИХ ШКОЛА, 2 ГИМНАЗИЈЕ И 2 УЧЕНИЧКА ДОМА), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА

Функционисање свих шест типова васпитно-образовних институција – предшколска установа, основна школа, средња школа (гимназија), ученички дом, стручна средња школа и стручна школа – Законом број СХС из 2011. године, стриктно је регулисано. Српска заједница у Мађарској располаже са четири од шест наведених институција, немамо стручне средње школе, као ни стручне школе. Исти закон посебно дефинише васпитно-образовне институције народности, које у свом Оснивачком листу морају имати назначено да врше едукацију за дату народност, а могу бити:

1. потпуно самосталне – сви уписани ученици учествују у народносној настави (100%);
2. делимично самосталне – најмање 25% ученика учествује у народносној настави;
3. у склопу постојеће већинске васпитно-образовне установе мање од 25% наставу похађа по распореду језика дате народности.

Неопходно је у овој опцији институције поделити у две групе, у складу са величином насеља у којем се налазе, јер то утиче на очекивани број деце, односно на састав уписаних, у смислу да ли су већином симпатизери из редова већинске нације који не говоре српски, што је првенствено карактеристично за Батању, Деску и делимично за Ловру и Сегедин, односно да ли су то деца српског порекла из окружења која слабо или уопште не говоре мађарски.

У прву групу спадају институције које се налазе у мањим насељима, а то су:

- Батања, Деска и Ловра

у другу групу спадају већа насеља, где постоје и високошколске установе, а то су:

- Будимпешта и Сегедин.

У овој опцији, реч је о 14 самосталних институција од којих у пет предшколских установа реално је рачунати да ће бити између 30 и 60 малишана, у основним школама у Батањи, Ловри и Десци предвиђени број уписаних ђака се очекује између 60 и 120, у Сегедину би добро било да овај параметар буде између 100 и 150, док у Будимпешти тенденција показује да број ђака у основној школи може бити и од 200 до 250. У новој гимназији у Сегедину (уколико буде покренута) реално је да буде између 60 и 120, а у Будимпешти, уколико дође до проширења, сасвим је реално да буде и од 500 до 550 уписаних.

Наравно, у случају сегединских самосталних институција осим забавишта наведене бројке су само прогноза и од наредног периода зависи да ли ће оне постати реалност.

Према горе наведеном, у овом моделу било би 14 самосталних васпитно-образовних институција, а то су:

1. Српско забавиште у Будимпешти (70 деце)
2. Српско забавиште у Сегедину (35 деце)
3. Српско забавиште у Ловри (35 деце)
4. Српско забавиште у Десци (60 деце)
5. Српско забавиште у Батањи (40 деце)
6. Српска основна школа у Будимпешти (200-250 ученика)
7. Српска основна школа у Сегедину (100-150 ученика)
8. Српска основна школа у Ловри (100-120 ученика)
9. Српска основна школа у Десци (60 ученика)
10. Српска основна школа у Батањи (100-120 ученика)
11. Српска гимназија у Будимпешти (500-550 ученика)
12. Српска гимназија у Сегедину (евентуално од 1. септембра 2023. године) (60-120 ученика)
13. Српски ученички дом у Будимпешти (250-300 питомаца)
14. Српски ученички дом у Сегедину (по потреби), (60 питомаца)

У случају да су све васпитно-образовне институције самосталне, свака мора да буде оспособљена да стварно самостално функционише, што значи да без спољашње помоћи треба да одржава некретнину у којој је смештена, односно, да буде организационо припремљена и обезбеђена за обављање свих врста јавних услуга које су законом предвиђене, као што је исхрана, превоз деце, здравствена заштита, ванчасовне и ваншколске активности, односно измиривање комуналних трошкова (грејање, струја, вода и канализација, одношење комуналног отпада итд.). Као што је већ наведено, све зграде васпитно-образовних институција су или потпуно новоизграђене или су обновљене или су проширене или су обновљене и проширене, међутим, нису све у власништву Самоуправе Срба у Мађарској, односно поред васпитно-образовних институција некретнину користе и цивилна удружења, као и културно-уметничка друштва и због тога постоји одређени фактор ризика, уколико све буду самосталне и уколико се деси нешто неочекивано, да ли ће једна мања самостална институција бити способна да проблем самостално сервисира.

Ово је суштинско питање, наиме Самоуправа Срба у Мађарској за разлику од самоуправа насеља, не располаже сопственим приходима и због тога, уколико треба брзо реаговати, не располаже слободним финансијским средствима да покрије трошкове/издатке већих размера.

Поред тога, предшколске установе и основне школе у свим наведеним насељима су смештене у истим или повезаним зградама, што поставља питање поделе горе наведених трошкова (соларни елементи у Ловри и у Десци се налазе на крову заједничке зграде и системи су повезани), односно, поделу коришћења просторија са заједничким функцијама (трпезарија, сала за физичко итд.). Код наведених повезаних зграда, вероватно ће бити доста компликовано одвојити све системе (струја, грејање, вода, канализација), међутим, уколико буду самосталне институције, то ће пре или после бити неминовно.

Сва постављена питања подразумевају да у свакој институцији мора да се у складу са законом организује техничка служба са одговарајућим овлашћењима (неопходно је ангажовати стручњака за заштиту на радном месту, стручњака за противпожарну заштиту, стручњака за одржавање грејања итд.), односно, неопходно је обезбедити и одговарајућу заштиту имовине (осигурање покретности и непокретности).

Са власницима зграда свакако треба ускладити свеобухватни уговор о коришћењу, односно о заједничком коришћењу покретности и некретнина и то најмање на пет година, пошто закон за издавање дозволе за функционисање и оснивање нове васпитно-образовне институције захтева потврду и гаранцију да будућа самостална институција располаже са законом предвиђеним минималним инвентаром (мобилијар), некретнином (ако није у власништву тражи се споразум о коришћењу), финансијским средствима и људским ресурсима (изјава о намери да ће радити у будућој васпитно-образовној институцији) за најмање 5 (пет) година.

Финансирање народносних васпитно-образовних институција врши се из четири извора:

- нормативно финансирање (државни трезор, МАК);
- додатно нормативно народносно финансирање (по уговору са Министарством за људске ресурсе, сада Министарство унутрашњих послова);
- сопствени приходи (првенствено уплате за исхрану и у мањој мери изнајмљивање просторија – сала за физичко, дом);
- донације.

Након једног дужег неповољног периода, од 2015. године дошло је до значајног побољшања финансирања народносних образовних институција, међутим, законске промене спроведене након тог термина (сигнификантно повећање загарантованог минималца, недовољно финансирање броја статуса запослених васпитача и педагога, помоћника педагога и техничког особља, драстично поскупљење намирница, основних сировина, репроматеријала и енергетских носилаца), нажалост, опет нас суочавају са чињеницом да се маказе поново отварају и да се због тога поново јављају проблеми ликвидности код школа и код Самоуправе као власника. Потребне су гаранције мађарске Владе за финансирање преузетих школа на постигнутом нивоу, уз одговарајућу индексацију.

Тренутно је најсигурнији елеменат финансирања ставка која чини 3/4 буџета која се добија по броју деце од Државне ризнице (МАК) и која је наменског карактера, значи да се може трошити само на школе и то по тачно израчунатом кључу док се 1/4 средстава обезбеђује преко додатног нормативног народносног финансирања – о тим средствима одлучује Скупштина ССМ. У финансирању народносних васпитно-образовних институција постоји позитивна дискриминација од стране мађарских власти што свакако треба максимално искористити, а ти бенефити су следећи:

1. самосталне забавишне групе, односно самостална одељења могу да се покрену са у пола мањим бројем ученика:
  - у забавишту и основној школи 8 полазника/ученика, у средњој школи 15 ученика
2. сви педагози који наставу изводе на језику народности добијају додатак за националне мањине у зависности од школске спреме;
3. знатно шире могућности конкурисања за разне програме преко владине агенције „Габор Бетлен” (само за народности);
4. већ споменуто додатно финансирање Министарства за људске ресурсе, сада Министарства унутрашњих послова, на основу Образовног споразума који се склапа на 5 година.

На жалост, чињеница да се нормативно финансирање радних места педагога и даље одвија на основу броја уписане деце (у забавишту на 8 деце један статус, у школама на 11,8 ученика један статус) односно да се број запослених у техничким службама одређује на основу броја запослених педагога, доводи до ситуације, да се народносне васпитно-образовне институције морају дофинансирати, јер због малог броја деце, добијена нормативна средства не покривају све трошкове.

У свакој самосталној васпитно-образовној институцији, слично као и код обезбеђивања функционисања и у случају финансија неопходно је обезбедити техничко особље или техничке услове за законито пословање (финансијски руководилац, књиговођа, благајник, одговоран за људске ресурсе) што додатно оптерећује буџет, односно, због веома строге законске регулисаности неопходне школске спреме за обављање ових послова, изузетно је тешко у овој области наћи заинтересоване кадрове за рад у школама који располажу одговарајућим квалификацијама. Питање обезбеђивања уџбеника за српске школе није у потпуности решено, али се снабдевеност константно поправља – из основних предмета су обезбеђени ауторски уџбеници, односно, преводи на српски језик.

Још један сегмент везан за самосталне институције свакако треба споменути, а то је обезбеђивање потребног наставног кадра за све видове васпитно-образовног рада (васпитачи, разредна настава, предметна настава), односно за све предмете. Образовање српских професора, наставника, учитеља и васпитачица за забавишта у Мађарској је несигурно, а запошљавање свих профила педагога са дипломом из Србије веома компликовано. Мађарске власти захтевају спровођење комплетне процедуре установљавања струковне еквиваленције, без обзира на чињеницу да је реч о гостујућим професорима који су ангажовани зато да наставу изводе на српском језику. Све то се захтева насупрот томе што је 2018. године потписан билатерални, међудржавни споразум о узајамном признавању диплома, међутим, исти се односи само на ниво (бечелор или мастер) едукације, а не и на стручно звање. Ова чињеница представља проблем, наиме без тога да је дефинисана стручна спрема дотичног педагога, не може да се пријави за класификациони испит (одбрана портфолија), а полагање тог испита је директно повезано са одређивањем платних категорија педагога, а индиректно са одређивањем буџета институције. Поред свега, сматрамо да је иреално да неко ко не говори мађарски, у одрасло доба за пар година тако савлада језик да може диференцијалне испите положити на мађарском језику, а у ствари ангажован је баш због тога да на српском језику држи разредну наставу, односно наставу одређеног предмета.

Пре неколико година, тада надлежнима у Министарству за људске ресурсе, поднели смо предлог модификације правне регулативе (закони и уредбе), у смислу да гостујући професори који раде у народносним школама буду изузети од те обавезе, искључиво док раде у тим школама.

Након одређеног времена добили смо одговор од парламентског државног секретара, господина Латорцаија, у ком је изнет правни став, да се трогодишњи статус

гостујућих професора може неограничено пута продужити и без нострификације дипломе и да се дотични педагог може на основу потврде о статусу гостујућег професора издати од стране Завода за просвету, пријавити да полаже класификациони испит. Ово решење можда није савршено, али решава наше проблеме, што је веома важно већ и због тога, јер је то првенствено једносмеран проблем и терети само оне који са српском дипломом желе да раде у Мађарској, а у ту групу спадају и војвођански Мађари. У случају гостујућих професора додатну потешкоћу представља и обезбеђивање становања. Наша забавишта, као и наше школе, не располажу службеним становима, а када се од личног дохотка одузме трошак изнајмљивања стана, заинтересованим педагозима се не „исплати” мењати средину, уколико су егзистенцијални параметри идентични.

Досадашња искуства указују на то да је за васпитно-образовне институције у Будимпешти и у Сегедину лакше наћи одговарајуће кадрове, док је у Батањи, Ловри и Десци знатно теже наћи педагоге са одговарајућим знањем српског језика и струковном квалификацијом. Уколико све наведене институције буду самосталне, прети опасност да ће се за функционисање 10-12 истих, због малог броја деце морати наћи додатни финансијски извори, што ће у тренутној, веома компликованој привредној ситуацији бити веома тешко.

На основу свега наведеног, наш закључак је да опција да су све српске васпитно-образовне институције самосталне и финансијски и организационо тешко изводљива, уз то ефикасност у смислу јачања српског идентитета, очувања српске традиције, обичаја, културе и не у последњем реду вере је знатно смањена.

6.2. ПО НАСЕЉИМА СУ САМОСТАЛНЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ (5 ВИШЕНАМЕНСКИХ ИНСТИТУЦИЈА СВАКА ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА)

За разлику од претходне варијанте, у овом случају за све институције важи да су оне вишенаменске, што значи да ће се у склопу институције одвијати васпитно-образовна делатност на више нивоа (забавиште, основна школа, гимназија, ученички дом). Слично као и у претходној опцији и у овом случају важи да је функционисање свих шест типова васпитно-образовних институција – предшколска установа, основна школа, средња школа (гимназија), ученички дом, стручна средња школа и стручна школа - Законом број СХС из 2011. године стриктно регулисано. Исти закон посебно дефинише васпитно-образовне институције народности, које у свом Оснивачком листу морају имати назначено да врше едукацију за дату народност.

Неопходно је и у овој опцији, где је реч о вишенаменским институцијама, исте поделити у две групе у складу са величином насеља у којем се налазе, јер то утиче на очекивани број деце, односно на састав уписаних у смислу да ли су већином симпатизери из редова већинске нације који не говоре српски, што је првенствено карактеристично за Батању, Деску и делимично за Ловру и Сегедин, односно да ли су то деца српског порекла из окружења, која слабо или уопште не говоре мађарски.

У прву групу спадају и даље институције које се налазе у мањим насељима, а то су:

- Батања, Деска и Ловра

у другу групу спадају већа насеља, где постоје и високошколске установе, а то су:

- Будимпешта и Сегедин.

У овом моделу реч је о 5 самосталних вишенаменских институција од којих у пет предшколских установа реално је рачунати да ће бити између 30 и 75 малишана, у основним школама у Батањи, Ловри и Десци предвиђени број уписаних ђака се очекује између 50 и 120, у Сегедину би добро било да овај параметар буде између 100 и 150, док у Будимпешти тенденција показује да број ђака у основној школи може бити и од 200 до 250. У новој гимназији у Сегедину (уколико буде покренута) реално је да буде између 75 и 100, а у Будимпешти, уколико дође до проширења, сасвим је реално да буде и до 500 уписаних.

Наравно, у случају сегединских самосталних институција осим забавишта наведене бројке су само прогноза и од наредног периода зависи да ли ће оне постати реалност.

Према горе наведеном, у овом моделу било би 5 самосталних вишенаменских васпитно-образовних институција, а то су:

- Српско забавиште, основна школа, гимназија и ученички дом у Будимпешти (око 700 деце и ученика)
- Српско забавиште, основна школа, гимназија и ученички дом у Сегедину (око 180-200 деце и ученика)
- Српско забавиште и основна школа у Ловри (око 150 деце и ученика)
- Српско забавиште и основна школа у Десци (око 120 деце и ученика)
- Српско забавиште и основна школа у Батањи (око 120 деце и ученика)

Осим чињенице да је у овој варијанти реч о вишенаменским васпитно-образовним институцијама, питања на која треба одговорити и предложити неко решење су веома слична као и у претходном моделу. У случају да су наведене васпитно-образовне институције самосталне, свака мора да буде оспособљена да стварно самостално функционише, што значи да без спољашње помоћи треба да одржава некретнину у којој је смештена, односно да буде организационо припремљена и обезбеђена за обављање свих врста јавних услуга које су законом предвиђене, као што је исхрана, превоз деце, здравствена заштита, ванчасовне и ваншколске активности, односно измиривање комуналних трошкова (грејање, струја, вода и канализација, одношење комуналног отпада итд.).

Као што је већ и у претходном моделу наведено, све зграде васпитно-образовних институција су или потпуно новоизграђене или су обновљене или су проширене или су обновљене и проширене, међутим нису све у власништву Самоуправе Срба у Мађарској, односно, поред васпитно-образовних институција некретнину користе и цивилна удружења као и културно-уметничка друштва и због тога постоји одређени фактор ризика да уколико буду самосталне и уколико се деси нешто неочекивано, да ли ће једна мања самостална институција бити способна да проблем самостално сервисира. Међутим, савременост некретнина и инфраструктуре пружа реалну шансу да у наредном периоду од пет до десет година неће бити потребне веће инвестиције, односно да ће се функционисање институција моћи ефикасно и штедљиво обезбедити.

Ово је и даље суштинско питање, јер Самоуправа Срба у Мађарској, за разлику од самоуправа насеља, не располаже сопственим приходима и због тога уколико треба брзо реаговати, не располаже слободним финансијским средствима да покрије трошкове/издатке већих размера. Предност овог модела јесте и чињеница да су забавишта и основне школе у свим наведеним насељима смештена у истим или повезаним зградама, што поједностављује финансирање наведених комуналних трошкова (соларни елементи у Ловри и у Десци се налазе на крову заједничке зграде и системи су повезани), односно поделу коришћења просторија са заједничким функцијама (трпезарија, сала за физичко итд.). Код наведених повезаних зграда вероватно ће бити једноставније одржавати заједничке системе (струја, грејање, вода, канализација). Сва постављена питања подразумевају да у свакој институцији мора да се у складу са законом организује техничка служба са одговарајућим овлашћењима (неопходно је ангажовати стручњака за заштиту на радном месту, стручњака за противпожарну заштиту, стручњака за одржавање грејања итд.), односно неопходно је обезбедити и одговарајућу заштиту имовине (осигурање покретности и непокретности). Са власницима зграда свакако треба ускладити свеобухватни уговор о коришћењу, односно о заједничком коришћењу покретности и некретнина и то најмање на пет година, пошто закон за издавање дозволе за функционисање и оснивање нове васпитно-образовне институције захтева потврду и гаранцију да будућа самостална институција располаже са законом предвиђеним минималним инвентаром (мобилијар), некретнином (ако није у власништву тражи се споразум о коришћењу), финансијским средствима и људским ресурсима (изјава о намери да ће радити у будућој васпитно-образовној институцији) за најмање 5 (пет) година. У овом моделу, међутим, проблем може представљати обезбеђивање наставничког, професорског кадра, пошто у Мађарској осим васпитачица, учитељица и професора српског језика и књижевности, не постоји високошколска едукација педагога општеобразовних предмета, па ће нарочито у мањим насељима (Ловра, Деска, Батања) бити тешко обезбедити потребан број васпитача, односно спречити флукуацију истих. Финансирање народносних институција врши се из четири извора:

- нормативно финансирање (државни трезор, MÁK);
- додатно нормативно народносно финансирање (по уговору са Министарством за људске ресурсе, сада Министарством унутрашњих послова);
- сопствени приходи (првенствено уплате за исхрану и у мањој мери изнајмљивање просторија – сала за физичко, дом); донације.

Након једног дужег неповољног периода, од 2015. године дошло је до значајног побољшања финансирања народносних образовних институција, међутим законске промене спроведене након тог термина (сигнификантно повећање загарантованог минималца, недовољно финансирање броја статуса запослених васпитача и педагога, помоћника педагога и техничког особља, драстично поскупљење намирница, основних сировина, репроматеријала и енергетских носилаца), нажалост, опет нас суочавају са чињеницом да се маказе поново отварају и да се због тога поново јављају проблеми ликвидности код школа и код Самоуправе као власника. Тренутно је најсигурнији елемент финансирања ставка која чини $\frac{3}{4}$ буџета која се добија по броју деце од Државне ризнице (МАК) и која је наменског карактера, значи да се може трошити само на школе и то по тачно израчунатом кључу, док се $\frac{1}{4}$ средстава обезбеђује преко додатног нормативног народносног финансирања – о тим средствима одлучује Скупштина ССМ. У финансирању народносних васпитно-образовних институција постоји позитивна дискриминација од стране мађарских власти, што свакако треба искористити, а ти бенефити су следећи:

1. самосталне забавишне групе, односно самостална одељења могу да се покрену са упола мањим бројем ученика:
  - у забавишту и основној школи 8 полазника/ученика,
  - у средњој школи 15 ученика
2. сви педагози који наставу изводе на језику народности добијају додатак за националне мањине у зависности од школске спреме;
3. шире могућности конкурисања преко владине агенције „Габор Бетлен” (само народности);
4. већ споменуто додатно финансирање Министарства за људске ресурсе, сада Министарства унутрашњих послова, на основу Образовног споразума који се склапа на 5 година.

На жалост, чињеница да се нормативно финансирање радних места педагога и даље одвија на основу броја уписане деце (у забавишту на 8 деце један статус, у школама на 11,8 ученика један статус), односно да се број запослених у техничким службама одређује на основу броја запослених педагога, доводи до ситуације да се народносне васпитно-образовне институције морају дофинансирати, јер због малог броја деце, добијена нормативна средства не покривају све трошкове.

У свакој самосталној васпитно-образовној институцији, слично као и код обезбеђивања функционисања и у случају финансија, неопходно је обезбедити техничко особље или техничке услове за законито пословање (финансијски руководицац, књиговођа, благајник, одговоран за људске ресурсе), што додатно оптерећује буџет, односно, због веома строге законске регулисаности неопходне школске спреме за обављање ових послова, изузетно је тешко у овој области наћи заинтересоване кадрове за рад у школама који располажу одговарајућим квалификацијама.

Питање обезбеђивања уџбеника за српске школе није у потпуности решено, али се снабдевеност константно поправља – из основних предмета су обезбеђени ауторски уџбеници, односно преводи на српски језик. Још један сегмент везан за самосталне институције свакако треба споменути, а то је обезбеђивање потребног наставног кадра за све видове васпитно-образовног рада (васпитачи, разредна настава, предметна настава), односно за све предмете. Образовање српских професора, наставника, учитеља и васпитачица за забавишта у Мађарској је несигурно, а запошљавање свих профила педагога са дипломом из Србије веома компликовано. Мађарске власти захтевају спровођење комплетне процедуре установљавања струковне еквиваленције, без обзира на чињеницу да је реч о гостујућим професорима, који су ангажовани зато да наставу изводе на српском језику.

Све то се захтева насупрот томе што је 2018. године потписан билатерални, међудржавни споразум о узајамном признавању диплома, међутим исти се односи само на ниво (бечелор или мастер) едукације, а не и на стручно звање. Ова чињеница представља проблем, наиме без тога да је дефинисана стручна спрема дотичног педагога, не може да се пријави за класификациони испит (одбрана портфолија), а полагање тог испита је директно повезано за одређивањем платних категорија педагога, а индиректно са одређивањем буџета институције.

Поред свега сматрамо да је иреално да неко ко не говори мађарски, у одрасло доба тако савлада језик за пар година, да може диференцијалне испите положити на мађарском језику, а у ствари ангажован је баш због тога да на српском језику држи разредну наставу односно наставу одређеног предмета.

Пре неколико година, тада надлежнима у Министарству за људске ресурсе, поднели смо предлог модификације правне регулативе (закони и уредбе), у смислу да гостујући професори који раде у народносним школама буду изузети од те обавезе, искључиво док раде у тим школама.

Након одређеног времена добили смо одговор од парламентског државног секретара, господина Латорцаија, у ком је изнет правни став, да се трогодишњи статус гостујућих професора може неограничено пута продужити и без нострификације дипломе и да се дотични педагог може на основу потврде о статусу гостујућег професора издате од стране Завода за просвету, пријавити да полаже класификациони испит.

Ово решење можда није савршено, али решава наше проблеме, што је веома важно, већ и због тога, јер је то првенствено једносмеран проблем, и терети само оне који са српском дипломом желе да раде у Мађарској, а у ту групу спадају и војвођански Мађари. У случају гостујућих професора, додатну потешкоћу представља и обезбеђивање становања.

Наша забавишта, као и наше школе, не располажу службеним становима, а када се од личног дохотка одузме трошак изнајмљивања стана, заинтересованим педагозима се не „исплати” мењати средину уколико су егзистенцијални параметри идентични.

Досадашња искуства указују на то да је за васпитно-образовне институције у Будимпешти и у Сегедину лакше наћи одговарајуће кадрове, док је у Батањи, Ловри и Десци знатно теже наћи педагоге са одговарајућим знањем српског језика и струковном квалификацијом.

Уколико све наведене институције буду самосталне, прети опасност да ће се за функционисање неких од институција, због малог броја деце, морати наћи додатни финансијски извори, што ће у тренутној, веома компликованој привредној ситуацији бити веома тешко.

На основу свега наведеног, наш закључак је да опција да у сваком насељу имамо самосталну, вишенаменску, српску васпитно-образовну институцију је првенствено из финансијских и организационих разлога, у тренутној веома несигурној и неизгледној економској и финансијској ситуацији, тешко изводљива.

6.3. СВЕ ПРЕДШКОЛСКЕ УСТАНОВЕ СУ ОРГАНИЗОВАНЕ У ЈЕДНУ ИНСТИТУЦИЈУ (СЕДИШТЕ И 4 ПОДРУЖНИЦЕ), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА

У овом случају, за разлику од претходне две варијанте, није реч о већем броју вишенамених институција, већ је реч о једној, једнонаменској васпитној институцији, која ради на више локација, што значи да ће се у склопу институције одвијати искључиво васпитна делатност у више насеља (Будимпешта, Сегедин, Ловра, Деска, Батања).

Слично као и у претходној опцији и у овом случају важи да је функционисање свих шест типова васпитно-образовних институција – предшколска установа, основна школа, средња школа (гимназија), ученички дом, стручна средња школа и стручна школа – Законом број СХС из 2011. године стриктно регулисано. Исти закон посебно дефинише васпитно-образовне институције народности, које у свом Оснивачком листу морају имати назначено да врше едукацију за дату народност.

Неопходно је и у овој опцији, где је реч о једној, једнонаменској институцији, профил подружних забавишта поделити у две групе у складу са величином насеља у којем се налазе, јер то утиче на очекивани број деце, односно на састав уписаних у смислу да ли су већином симпатизери из редова већинске нације који не говоре српски, што је првенствено карактеристично за Батању, Деску и делимично за Ловру и Сегедин, односно, да ли су то деца српског порекла из окружења која слабо или уопште не говоре мађарски, што је најпре карактеристично за Будимпешту.

У прву групу и даље спадају подружнице које се налазе у мањим насељима, а то су:

- Батања, Деска и Ловра

у другу групу спадају већа насеља, где постоје и високошколске установе, а то су:

- Будимпешта и Сегедин.

У овој опцији реч је о једној самосталној, једнонаменској институцији где је реално рачунати да ће у подружницама у Сегедину, Ловри, Десци и Батањи бити између 30 и 60 малишана, док је у Будимпешти исти параметар од 50 до 70 малишана. Једноставно је израчунати да би јединствена српска предшколска установа имала између 170 и 250 уписане деце, што би представљало једну завидну институцију. Наравно, у случају сегединске подружнице наведена бројка је само прогноза и од наредног периода зависи да ли ће она постати реалност.

Према горе наведеном, у овом моделу била би једна самостална предшколска васпитна институција.

Јединствена српска предшколска установа у Мађарској (око 170 до 250 деце), би имала укупно 13 група:

- у Будимпешти четири групе,
- у Десци три групе,
- у Сегедину две групе,
- у Ловри две групе,
- у Батањи две групе.

Овај модел у систему мађарског јавног образовања није непознат. У многим већим насељима и данас су у једну институцију организоване предшколске установе које раде на више локација (*telephely*), под јединственом управом једног одговорног, именованог руководиоца, а на челу сваке организационе јединице (*tagintézmény*), уколико је у складу са правном регулацијом довољан број група, односно деце, налази се такође именовани виши руководиоца (*tagintézményvezető*).

И у овом моделу „велика” предшколска установа мора да буде оспособљена да стварно самостално функционише, што значи да без спољашње помоћи треба да одржава некретнине у којим су смештена подружна забавишта, односно да буде организационо припремљена и обезбеђена за обављање свих врста јавних услуга које су законом предвиђене, као што је исхрана, здравствена заштита, друштвене активности, односно измиривање комуналних трошкова (грејање, струја, вода и канализација, одношење комуналног отпада итд.).

Посебан проблем овог модела је финансирање колективне исхране, јер по тренутно важећој правној регулативи право на бесплатну исхрану у предшколским установама реализује се на захтев родитеља, без тога да родитељ има било какву обавезу да документима поткрепи свој социјални статус и оправданост егзистенцијалне угрожености.

Нормативно финансирање од стране државе тренутно, на годишњем нивоу износи око 29.000.- форинти што, наравно не покрива трошкове исхране. Ако се томе дода чињеница да Самоуправа Срба у Мађарској не остварује право на нормативно финансирање сировина у исхрани, поставља се питање из којих ће извора Самоуправа Срба у Мађарској обезбедити додатна финансијска средства да испуни своју законску обавезу и обезбеди исхрану за све малишане.

Као што је већ и у претходна два модела наведено, све зграде васпитно-образовних институција су или потпуно новоизграђене или су обновљене или су проширене или су обновљене и проширене, међутим нису све у власништву Самоуправе Срба у Мађарској. Поред васпитно-образовних институција некретнину користе и цивилна удружења, као и културно-уметничка друштва и због тога постоји одређени фактор ризика, уколико јединствена предшколска установа буде самостална и уколико се деси нешто неочекивано, да ли ће самостална институција бити способна да проблем самостално сервисира. Међутим, савременост некретнина и инфраструктуре пружа реалну шансу да у наредном периоду од пет до десет година неће бити потребне веће инвестиције, односно да ће се функционисање институције моћи ефикасно и штедљиво обезбедити. Ово је и даље суштинско питање, јер Самоуправа Срба у Мађарској, за разлику од самоуправа насеља, не располаже сопственим приходима и због тога, уколико треба брзо реаговати, не располаже слободним финансијским средствима да покрије трошкове/издатке већих размера.

Поред наведеног, предшколске установе и основне школе у свим наведеним насељима су смештене у истим или повезаним зградама, што поставља питање поделе горе наведених трошкова (соларни елементи у Ловри и у Десци се налазе на крову заједничке зграде и системи су повезани), односно, поделу коришћења просторија са заједничким функцијама (трпезарија, сала за физичко итд.).

Код наведених повезаних зграда вероватно ће бити доста компликовано одвојити све системе (струја, грејање, вода, канализација), међутим уколико буду одвојене институције, то ће пре или после бити неминовно. Сва постављена питања подразумевају да у јединственој предшколској установи мора да се у складу са законом организује техничка служба са одговарајућим овлашћењима (неопходно је ангажовати стручњака за заштиту на радном месту, за противпожарну заштиту, итд.), односно, неопходно је обезбедити и одговарајућу заштиту имовине (осигурање покретности и непокретности). Са власницима зграда свакако треба ускладити свеобухватни уговор о коришћењу, односно о заједничком коришћењу покретности и некретнина и то најмање на пет година, пошто закон за издавање дозволе за функционисање и оснивање нове васпитне институције захтева потврду и гаранцију да будућа самостална институција располаже са законом предвиђеним минималним инвентаром, некретнином (ако није у власништву тражи се споразум о коришћењу), финансијским средствима и људским ресурсима (изјава о намери да ће радити у будућој васпитно-образовној институцији) за најмање 5 (пет) година.

У овом моделу, међутим, проблем може представљати обезбеђивање довољног броја квалификованих васпитача који говоре српски, па ће нарочито у мањим насељима (Ловра, Деска, Батања) бити тешко обезбедити потребан број васпитача, односно спречити флукуацију истих. Финансирање народносних васпитно-образовних институција врши се из четири извора:

- нормативно финансирање (државни трезор, МАК);
- додатно нормативно народносно финансирање (по уговору са Министарством за људске ресурсе, сада Министарством унутрашњих послова);
- сопствени приходи (првенствено уплате за исхрану и у мањој мери изнајмљивање просторија – сала за физичко, дом);
- донације.

Након једног дужег неповољног периода, од 2015. године дошло је до значајног побољшања финансирања народносних образовних институција, међутим законске промене спроведене након тог термина (сигнификантно повећање загарантованог минималца, недовољно финансирање броја статуса запослених васпитача и педагога, помоћника педагога и техничког особља, драстично поскупљење намирница, основних сировина, репроматеријала и енергетских носилаца), нажалост, опет нас суочавају са чињеницом да се маказе поново отварају и да се због тога поново јављају проблеми ликвидности код школа и код Самоуправе Срба у Мађарској, као власника.

Тренутно је најсигурнији елеменат финансирања ставка која чини 3/4 буџета која се добија по броју деце од Државне ризнице (МАК) и која је наменског карактера, значи да се може трошити само на школе и то по тачно израчунатом кључу, док се 1/4 средстава обезбеђује преко додатног нормативног народносног финансирања – о тим средствима одлучује Скупштина ССМ. У финансирању народносних васпитно-образовних институција постоји позитивна дискриминација од стране мађарских власти, што свакако треба максимално искористити, а ти бенефити су следећи:

1. самосталне забавишне групе могу да се покрену са мањим бројем ученика:
  - у забавишту 8 полазника
2. сви педагози који васпитни рад изводе на језику народности добијају додатак за националне мањине;
3. знатно шире могућности конкурисања за разне програме преко владине агенције „Габор Бетлен” (само за народности);
4. већ споменуто додатно финансирање Министарства за људске ресурсе, сада унутрашњих послова, на основу Образовног споразума који се склапа на 5 година.

На жалост, чињеница да се нормативно финансирање радних места педагога и даље одвија на основу броја уписане деце, у забавишту на 8 деце један статус, односно да се број запослених у техничким службама одређује на основу броја запослених педагога, доводи до ситуације, да се народносне васпитно-образовне институције морају дофинансирати, јер због малог броја деце добијена нормативна средства не покривају све трошкове. У свакој самосталној васпитно-образовној институцији, слично као и код обезбеђивања функционисања, и у случају финансија неопходно је обезбедити техничко особље или техничке услове за законито пословање (финансијски руководицац, књиговођа, благајник, одговоран за људске ресурсе) што додатно оптерећује буџет, односно, због веома строге законске регулисаности неопходне школске спреме за обављање ових послова, изузетно је тешко у овој области наћи заинтересоване кадрове за рад у школама који располажу одговарајућим квалификацијама. Још један сегмент везан за самосталне институције свакако треба споменути, а то је обезбеђивање потребног наставног кадра за васпитни рад. Образовање српских васпитачица за забавишта у Мађарској је несигурно, а запошљавање свих профила педагога са дипломом из Србије веома компликовано. Мађарске власти захтевају спровођење комплетне процедуре установљавања струковне еквиваленције, без обзира на чињеницу да је реч о гостујућим педагозима који су ангажовани зато да васпитну делатност изводе на српском језику.

Све то се захтева насупрот томе што је 2018. године потписан билатерални, међудржавни споразум о узајамном признавању диплома, међутим, исти се односи само на ниво (бечелор или мастер) едукације, а не и на стручно звање.

Ова чињеница представља проблем, наиме без тога да је дефинисана стручна спрема дотичног педагога, не може да се пријави за класификациони испит (одбрана портфолија), а полагање тог испита је директно повезано за одређивањем платних категорија педагога, а индиректно са одређивањем буџета институције. Поред свега сматрамо да је иреално да неко ко не говори мађарски, у одрасло доба тако савлада језик за пар година, да може диференцијалне испите положити на мађарском језику а у ствари ангажован је баш због тога да на српском језику држи разредну наставу, односно наставу одређеног предмета.

Пре неколико година, тада надлежнима у Министарству за људске ресурсе, поднели смо предлог модификације правне регулативе (закони и уредбе), у смислу да гостујући професори који раде у народносним школама буду изузети од те обавезе искључиво док раде у тим школама.

Након одређеног времена добили смо одговор од парламентског државног секретара, господина Латорцаија, у ком је изнет правни став, да се трогодишњи статус гостујућих професора може неограничено пута продужити и без нострификације дипломе и да се дотични педагог може на основу потврде о статусу гостујућег професора издате од стране Завода за просвету, пријавити да полаже класификациони испит.

Ово решење можда није савршено, али решава наше проблеме, што је веома важно, већ и због тога, јер је то првенствено једносмеран проблем, и терети само оне који са српском дипломом желе да раде у Мађарској, а у ту групу спадају и војвођански Мађари.

У случају гостујућих професора додатну потешкоћу представља и обезбеђивање становања. Наша забавишта, као и наше школе, не располажу службеним становима, а када се од личног дохотка одузме трошак изнајмљивања стана, заинтересованим педагозима се не „исплати” мењати средину уколико су егзистенцијални параметри идентични.

Досадашња искуства указују на то да је за васпитно-образовне институције у Будимпешти и у Сегедину лакше наћи одговарајуће кадрове док је у Батањи, Ловри и Десци знатно теже наћи педагоге са одговарајућим знањем српског језика и струковном квалификацијом.

Уколико српска предшколска институција буду самостална прети опасност да ће се за функционисање неких од подружница, због малог броја деце морати наћи додатни финансијски извори, што ће у тренутној, веома компликованој привредној ситуацији бити веома тешко.

На основу свега наведеног, наш закључак је да опција да имамо једно самосталну предшколску установу је првенствено из финансијских и организационих разлога, у тренутној веома несигурној и неизгледној економској и финансијској ситуацији тешко изводљива.

Неопходно је нагласити да у случају институција које изводе само један тип наставе (само предшколско васпитање, само основношколска или средњошколска настава), знатно је лакше организовати васпитно-образовни рад, односно ефикасније могу да се користе људски ресурси истог профила, исте школске и струковне спреме, јер нема никакве препреке за мобилност односно обезбеђена проходност.

6.4. СВЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ СУ ОРГАНИЗОВАНЕ У ЈЕДНУ ИНСТИТУЦИЈУ (СЕДИШТЕ + 4 ПОДРУЖНИЦЕ), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА

У овом случају, слично као у претходном моделу, реч је о једној, једнонаменској васпитно-образовној институцији, која ради на више локација, што значи да ће се склопу институције одвијати искључиво васпитно-образовна делатност од 1-ог до 8-ог разреда основне школе у више насеља (Будимпешта, Сегедин, Ловра, Деска, Батања). За све опције универзално важи да је функционисање свих шест типова васпитно-образовних институција – предшколска установа, основна школа, средња школа (гимназија), ученички дом, стручна средња школа и стручна школа – Законом број СХС из 2011. године стриктно је регулисано.

Исти закон посебно дефинише васпитно-образовне институције народности, које у свом Оснивачком листу морају имати назначено да врше едукацију за дату народност.

Неопходно је и у овој опцији, где је реч о једној, једнонаменској институцији, профил подружних основних школа поделити у две групе у складу са величином насеља у којем се налазе, јер то утиче на очекивани број ученика, односно на састав уписаних у смислу да ли су већином симпатизери из редова већинске нације који не говоре српски, што је првенствено карактеристично за Батању, Деску и делимично за Ловру и Сегедин, односно да ли су то ученици српског порекла из окружења, која слабо или уопште не говоре мађарски, што је најпре карактеристично за Будимпешту.

У прву групу спадају и даље подружнице које се налазе у мањим насељима, а то су:

- Батања, Деска и Ловра

у другу групу спадају већа насеља, где постоје и високошколске установе, а то су:

- Будимпешта и Сегедин.

У овом моделу реч је о једној самосталној, једнонаменској институцији где је реално рачунати да ће у подружницама у Сегедину, Ловри, Десци и Батањи бити између 60 и 120 ученика, док је у Будимпешти исти параметар од 200 до 250 ученика. Једноставно је израчунати да би јединствена српска основна школа имала између 500 и 550 уписаних ученика, што би представљало једну завидну институцију. Наравно, у случају сегединске подружнице, наведена бројка је само прогноза и од наредног периода зависи да ли ће она постати реалност.

Према горе наведеном у овом моделу била би једна самостална српска основна школа.

Јединствена српска основна школа у Мађарској (око 500 до 550 деце):

- у Будимпешти од 1-ог до 8-ог разреда (осам одељења),
- у Сегедину од 1-ог до 8-ог разреда (осам одељења),
- у Ловри од 1-ог до 8-ог разреда (осам одељења),
- у Батањи од 1-ог до 8-ог разреда (осам одељења),
- у Десци од 1-ог до 4-ог разреда (четири одељења).

Овај модел у систему мађарског јавног образовања није непознат. У многим већим насељима и данас су основне школе организоване у једну институцију које раде на више локација (telephely), под јединственом управом једног одговорног, именованог руководиоца, а на челу сваке организационе јединице (tagintézmény), уколико је у складу са правном регулацијом довољан број одељења и ученика, налази се такође именовани виши руководиоцац (tagintézményvezető).

И у овом моделу „велика” српска основна школа мора да буде оспособљена да стварно самостално функционише, што значи да без спољашње помоћи треба да одржава некретнине у којим су смештене подружне основне школе, односно да буде организационо припремљена и обезбеђена за обављање свих врста јавних услуга које су законом предвиђене, као што је исхрана, здравствена заштита, ванчасовне и ваншколске активности, односно измиривање комуналних трошкова (грејање, струја, вода и канализација, одношење комуналног отпада итд.). Посебан проблем овог модела је финансирање колективне исхране, наиме по тренутно важећој правној регулативи, право на бесплатну исхрану има све већи број ученика због егзистенцијалне угрожености. Нормативно финансирање од стране државе тренутно, на годишњем нивоу износи око 29.000.- форинти што наравно не покрива трошкове исхране. Ако се томе дода чињеница да Самоуправа Срба у Мађарској не остварује право на нормативно финансирање сировина у исхрани, поставља се питање из којих извора ће Самоуправа Срба у Мађарској обезбедити додатна финансијска средства да испуни своју законску обавезу и обезбеди исхрану за све малишане.

Подружне српске основне школе осим Деске и Батање имају регионални карактер, што значи да се ученици уписују из ширег региона и због тога је за одржавање конкурентности веома важно да се одржи и сачува систем школских аутобуса, који довозе и одвозе уписане ученике.

Као што је већ и у претходним моделима наведено, све зграде васпитно-образовних институција су или потпуно новоизграђене или су обновљене или су проширене или су обновљене и проширене, међутим нису све у власништву Самоуправе Срба у Мађарској. Поред васпитно-образовних институција, некретнину користе и цивилна удружења, као и културно-уметничка друштва и због тога постоји одређени фактор ризика, уколико јединствена српска основна школа буде самостална и уколико се деси нешто неочекивано да ли ће самостална институција бити способна да проблем самостално сервисира. Међутим, савременост некретнина и инфраструктуре пружа реалну шансу да у наредном периоду од пет до десет година неће бити потребне веће инвестиције, односно да ће се функционисање институције моћи ефикасно и штедљиво обезбедити. Ово је и даље суштинско питање, јер Самоуправа Срба у Мађарској, за разлику од самоуправа насеља не располаже сопственим приходима и због тога уколико треба брзо реаговати, не располаже слободним финансијским средствима да покрије трошкове/издатке већих размера.

Поред наведеног предшколске установе и основне школе у свим наведеним насељима су смештене у истим или повезаним зградама што поставља питање поделе горе наведених трошкова (соларни елементи у Ловри и у Десци се налазе на крову заједничке зграде и системи су повезани) односно поделу коришћења просторија са заједничким функцијама (трпезарија, сала за физичко итд.). Код наведених повезаних зграда вероватно ће бити доста компликовано одвојити све системе (струја, грејање, вода, канализација), међутим уколико буду одвојене институције то ће пре или после бити неминовно. Сва постављена питања подразумевају да у јединственој предшколској установи мора да се у складу са законом организује техничка служба са одговарајућим овлашћењима (неопходно је ангажовати стручњака за заштиту на радном месту, за противпожарну заштиту, итд.), односно неопходно је обезбедити и одговарајућу заштиту имовине (осигурање покретности и непокретности). Са власницима зграда свакако треба ускладити свеобухватни уговор о коришћењу односно о заједничком коришћењу покретности и некретнина и то најмање на пет година, пошто закон за издавање дозволе за функционисање и оснивање нове васпитне институције захтева потврду и гаранцију да будућа самостална институција располаже са законом предвиђеним минималним инвентаром, некретнином (ако није у власништву тражи се споразум о коришћењу), финансијским средствима и људским ресурсима (изјава о намери да ће радити у будућој васпитно-образовној институцији) за најмање 5 (пет) година.

У овом моделу међутим проблем може представљати обезбеђивање довољног броја квалификованих учитеља и наставника који говоре српски, па ће нарочито у мањим насељима (Ловра, Деска, Батања) бити тешко обезбедити потребан број васпитача, односно спречити флукуацију истих.

Финансирање народносних васпитно-образовних институција врши се из четири извора: - нормативно финансирање (државни трезор, МАК);

- додатно нормативно народносно финансирање (по уговору са Министарством за људске ресурсе, сада Министарством унутрашњих послова);
- сопствени приходи (првенствено уплате за исхрану и у мањој мери изнајмљивање просторија – сала за физичко, дом); донације.

Након једног дужег неповољног периода, од 2015. године дошло је до значајног побољшања финансирања народносних образовних институција, међутим законске промене спроведене након тог термина (сигнификантно повећање загарантованог минималца, недовољно финансирање броја статуса запослених васпитача и педагога, помоћника педагога и техничког особља, драстично поскупљење намирница, основних сировина, репроматеријала и енергетских носиоца) нажалост опет нас суочавају са чињеницом, да се маказе поново отварају и да се због тога поново јављају проблеми ликвидности код школа и код Самоуправе Срба у Мађарској као власника.

Тренутно је најсигурнији елеменат финансирања ставка која чини 3/4 буџета која се добија по броју деце од Државне ризнице (МАК) и која је наменског карактера значи да се може трошити само на школе и то по тачно израчунатом кључу док 1/4 средстава се обезбеђује преко додатног нормативног народносног финансирања о тим средствима одлучује Скупштина Самоуправе Срба у Мађарској.

У финансирању народносних васпитно-образовних институција постоји позитивна дискриминација од стране мађарских власти што свакако треба максимално искористити, а ти бенефити су следећи:

1. самостална одељења у основној школи могу да се покрену са мањим бројем ученика: 8 полазника у основношколским одељењима,
2. сви учитељи и наставници који наставу изводе на језику народности добијају додатак за народности/националне мањине,
3. знатно шире могућности конкурисања за разне програме преко владине агенције Габор Бетлен (само за народности),
4. већ споменуто додатно финансирање Министарства за људске ресурсе, сада унутрашњих послова, на основу Образовног споразума који се склапа на 5 година.

На жалост, чињеница да се нормативно финансирање радних места педагога и даље одвија на основу броја уписаних ученика, у основној школи на око 11,8 ученика, један статус, односно да се број запослених у техничким службама одређује на основу броја запослених педагога, доводи до ситуације, да се народносне васпитно-образовне институције морају дофинансирати, јер због малог броја деце, добијена нормативна средства не покривају све трошкове. У свакој самосталној васпитно-образовној институцији, слично као и код обезбеђивања функционисања, и у случају финансија неопходно је обезбедити техничко особље или техничке услове за законито пословање (финансијски руководиоца, књиговођа, благајник, одговоран за људске ресурсе) што додатно оптерећује буџет, односно због веома строге законске регулисаности неопходне школске спреме за обављање ових послова, изузетно је тешко у овој области наћи заинтересоване кадрове за рад у школама који располажу одговарајућим квалификацијама.

Још један сегмент везан, за самосталне институције свакако треба споменути, а то је обезбеђивање потребног наставног кадра за извођење наставе на српском језику. Образовање српских учитеља и наставника у Мађарској је несигурно, а запошљавање свих профила педагога са дипломом из Србије веома компликовано. Мађарске власти захтевају спровођење комплетне процедуре установљавања струковне еквиваленције, без обзира на чињеницу да је реч о гостујућим педагозима, који су ангажовани зато да наставу изводе на српском језику. Све то се захтева насупрот томе што је 2018. године потписан билатерални, међудржавни споразум о узајамном признавању диплома, међутим исти се односи само на ниво (бечелор или мастер) едукације, а не и на стручно звање. Ова чињеница представља проблем, наиме без тога да је дефинисана стручна спрема дотичног педагога, не може да се пријави за класификациони испит (одбрана портфолија), а полагање тог испита је директно повезано за одређивањем платних категорија педагога, а индиректно са одређивањем буџета институције.

Поред свега сматрамо да је иреално да неко ко не говори мађарски, у одрасло доба тако савлада језик за пар година, да може диференцијалне испите положити на мађарском језику а у ствари ангажован је баш због тога да на српском језику држи разредну наставу, односно наставу одређеног предмета.

Пре неколико година, тада надлежнима у Министарству за људске ресурсе, поднели смо предлог модификације правне регулативе (закони и уредбе), у смислу да гостујући професори који раде у народносним школама буду изузети од те обавезе искључиво док раде у тим школама.

Након одређеног времена добили смо одговор од парламентског државног секретара, господина Латорцаија, у ком је изнет правни став, да се трогодишњи статус гостујућих професора може неограничено пута продужити и без нострификације дипломе и да се дотични педагог може на основу потврде о статусу гостујућег професора издате од стране Завода за просвету, пријавити да полаже класификациони испит.

Ово решење можда није савршено, али решава наше проблеме, што је веома важно, већ и због тога, јер је то првенствено једносмеран проблем, и терети само оне који са српском дипломом желе да раде у Мађарској, а у ту групу спадају и војвођански Мађари. У случају гостујућих професора додатну потешкоћу представља и обезбеђивање становања. Наша забавишта, као и наше школе не располажу службеним становима, а када се од личног дохотка одузме трошак изнајмљивања стана, заинтересованим педагозима се не „исплати” мењати средину уколико су егзистенцијални параметри идентични.

Досадашња искуства указују на то да је за васпитно-образовне институције у Будимпешти и у Сегедину лакше наћи одговарајуће кадрове док је у Батањи, Ловри и Десци знатно теже наћи педагоге са одговарајућим знањем српског језика и струковном квалификацијом. Уколико српска основна школа буде самостална прети опасност да ће се за функционисање неких од подружница, због малог броја деце морати наћи додатни финансијски извори, што ће у тренутној, веома компликованој привредној ситуацији бити веома тешко.

На основу свега наведеног, наш закључак је да опција да имамо једну самосталну српску основну школу је првенствено из финансијских и организационих разлога, у тренутној веома несигурној и неизгледној економској и финансијској ситуацији тешко изводљива, међутим уколико се оствари пројектовани број уписаних ученика у периоду од наредних 3 до 5 година вреди размислити о овој варијанти.

Неопходно је нагласити да у случају институција које изводе само један тип наставе (само предшколско васпитање, само основношколска или средњошколска настава), знатно је лакше организовати васпитно-образовни рад, односно ефикасније могу да се користе људски ресурси истог профила, исте школске и струковне спреме, јер нема никакве препреке за мобилност односно обезбеђена проходност.

6.5. ДВЕ ГИМНАЗИЈЕ СУ ОРГАНИЗОВАНЕ У ЈЕДНУ ИНСТИТУЦИЈУ (СЕДИШТЕ У БУДИМПЕШТИ, ПОДРУЖНИЦА У СЕГЕДИНУ), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА

У овом случају, слично као и у два претходна модела, реч је о једној једнонаменској васпитно-образовној институцији, која ради на више локација, што значи да ће се склопу институције одвијати искључиво васпитно-образовна делатност од 9-ог до 12-ог разреда средње школе у два насеља, у Будимпешти и Сегедину. За све опције универзално важи да је функционисање свих шест типова васпитно-образовних институција – предшколска установа, основна школа, средња школа (гимназија), ученички дом, стручна средња школа и стручна школа – стриктно регулисано Законом број СХС из 2011. године. Исти закон посебно дефинише васпитно-образовне институције народности које у свом Оснивачком листу морају имати назначено да врше едукацију за дату народност.

Неопходно је и у овом моделу, где је реч о једној, једнонаменској институцији, профил две средње школе/гимназије поделити у две групе у складу са саставом заинтересоване популације, јер то утиче на очекивани број ученика, односно на састав уписаних у смислу да ли су већином симпатизери из редова већинске нације који не говоре српски, што је можда делимично карактеристично за Сегедин, односно да ли су то ученици српског порекла из окружења који слабо или уопште не говоре мађарски, што је најпре карактеристично за Будимпешту.

У овој опцији реч је о једној самосталној, једнонаменској институцији где је реално рачунати да ће у гимназији у Сегедину бити између 100 и 120 ученика, док је у Будимпешти исти параметар од 400 до 450 ученика. Једноставно је израчунати да би јединствена српска средња школа/гимназија имала између 500 и 575 уписаних ученика, што би представљало једну завидну институцију. Наравно, у случају сегединске средње школе/гимназије наведена бројка је само прогноза и од наредног периода зависи да ли ће она постати реалност.

Према горе наведеном, у овом моделу била би једна самостална српска средња школа/гимназија са седиштем у Будимпешти и подружном гимназијом у Сегедину. Јединствена српска средња школа/гимназија у Мађарској (око 500 до 575 ученика),

- у Будимпешти од 9-ог до 12-ог разреда (тринаест одељења),
- у Сегедину од 9-ог до 12-ог разреда (пет одељења),

Овај модел у систему мађарског јавног образовања је релативно редак, али није непознат, у многим већим насељима, односно у већим регионима и данас постоје средње школе/гимназије које су организоване у једну институцију које раде на више локација (telephely), под јединственом управом једног одговорног, именованог руководиоца, а на челу сваке организационе јединице (tagintézmény), уколико је у складу са правном регулацијом довољан број одељења и ученика, налази се такође именовани виши руководиоцац (tagintézményvezető). И у овом моделу јединствена српска средња школа/гимназија мора да буде оспособљена да стварно самостално функционише, што значи да без спољашње помоћи треба да одржава некретнине у којим су смештене подружне основне школе, односно да буде организационо припремљена и обезбеђена за обављање свих врста јавних услуга, које су законом предвиђене као што је исхрана, здравствена заштита, ванчасовне и ваншколске активности, односно измиривање комуналних трошкова (грејање, струја, вода и канализација, одношење комуналног отпада итд.). Посебан проблем овог модела је финансирање колективне исхране, наиме по тренутно важећој правној регулативи, право на бесплатну исхрану има све већи број ученика због егзистенцијалне угрожености. Нормативно финансирање од стране државе тренутно, на годишњем нивоу износи око 29.000.- форинти, што наравно не покрива трошкове исхране. Ако се томе дода чињеница да Самоуправа Срба у Мађарској не остварује право на нормативно финансирање сировина у исхрани, поставља се питање из којих извора ће Самоуправа Срба у Мађарској обезбедити додатна финансијска средства да испуни своју законску обавезу и обезбеди исхрану за све малишане. Обе српске средње школе/гимназије би требало да имају регионални карактер, што значи да се ученици уписују из ширег региона и због тога је за одржавање конкурентности веома важно да се одржи и сачува систем школских аутобуса, који довозе и одвозе уписане ученике. Као што је већ и у претходним моделима наведено, све зграде васпитно-образовних институција су или потпуно новоизграђене или су обновљене или су проширене или су обновљене и проширене, међутим нису све у власништву Самоуправе Срба у Мађарској, односно поред васпитно-образовних институција некретнину користе и цивилна удружења, као и културно-уметничка друштва и због тога постоји одређени фактор ризика, уколико јединствена српска основна школа буде самостална и уколико се деси нешто неочекивано, да ли ће самостална институција бити способна да проблем самостално сервисира.

Међутим, савременост некретнина и инфраструктуре пружа реалну шансу да у наредном периоду од пет до десет година неће бити потребне веће инвестиције, односно да ће се функционисање институције моћи ефикасно и штедљиво обезбедити. Ово је и даље суштинско питање, јер Самоуправа Срба у Мађарској, за разлику од самоуправа насеља не располаже сопственим приходима и због тога уколико треба брзо реаговати, не располаже слободним финансијским средствима да покрије трошкове/издатке већих размера. Поред наведеног, у Будимпешти су организационе јединице смештене у истим или повезаним зградама, што поставља питање поделе горе наведених трошкова, јер системи су повезани, односно поделе коришћења просторија са заједничким функцијама (трпезарија, сала за физичко итд.). Код наведених повезаних зграда вероватно ће бити доста компликовано одвојити све системе (струја, грејање, вода, канализација), међутим уколико буду одвојене институције, то ће пре или после бити неминовно. Сва постављена питања подразумевају да у јединственој средњој школи/гимназији мора да се у складу са законом организује техничка служба са одговарајућим овлашћењима (неопходно је ангажовати стручњака за заштиту на радном месту, за противпожарну заштиту, итд.), односно неопходно је обезбедити и одговарајућу заштиту имовине (осигурање покретности и непокретности). У Сегедину би ситуација била једноставнија, јер уколико се заврши изградња нове зграде на Калвин тргу за потребе предшколске установе и основне школе, у згради на Штефанија 7. би била смештена искључиво средња школа/гимназија. Поред наведеног, у опцији јединствене средње школе/гимназије веома је повољна околност, уколико су наше информације релевантне, што су обе некретнине у власништву Самоуправе Срба у Мађарској и тако српска заједница може самостално одлучивати о функционисању истих.

И у овом моделу, због некретнине у Будимпешти, са сувласником зграде, самоуправом VII кварта, свакако треба ускладити свеобухватни уговор о коришћењу, односно о заједничком коришћењу некретнине и то најмање на пет година, пошто закон за издавање дозволе за функционисање и оснивање нове васпитне институције захтева потврду и гаранцију да будућа самостална институција располаже са законом предвиђеним минималним инвентаром, некретнином, финансијским средствима и људским ресурсима (изјава о намери да ће радити у будућој васпитно-образовној институцији) за најмање 5 (пет) година.

И у овом моделу међутим проблем може представљати обезбеђивање довољног броја квалификованих професора, који говоре српски, па ће бити тешко обезбедити потребан број наставног кадра, односно спречити флукуацију истих.

Финансирање народносних васпитно-образовних институција врши се из четири извора:

- нормативно финансирање (државни трезор, МАК);
- додатно нормативно народносно финансирање (по уговору са Министарством за људске ресурсе, сада Министарством унутрашњих послова);
- сопствени приходи (првенствено уплате за исхрану и у мањој мери изнајмљивање просторија – сала за физичко, дом);
- донације.

Након једног дужег неповољног периода, од 2015. године дошло је до значајног побољшања финансирања народносних образовних институција, међутим законске промене спроведене након тог термина (сигнификантно повећање загарантованог минималца, недовољно финансирање броја статуса запослених васпитача и педагога, помоћника педагога и техничког особља, драстично поскупљење намирница, основних сировина, репроматеријала и енергетских носиоца), нажалост опет нас суочавају са чињеницом да се маказе поново отварају и да се због тога поново јављају проблеми ликвидности код школа и код Самоуправе Срба у Мађарској, као власника.

Тренутно је најсигурнији елеменат финансирања ставка која чини 3/4 буџета која се добија по броју деце од Државне ризнице (МАК) и која је наменског карактера, значи да се може трошити само на школе и то по тачно израчунатом кључу док 1/4 средстава се обезбеђује преко додатног нормативног народносног финансирања – о тим средствима одлучује Скупштина Самоуправе Срба у Мађарској.

У финансирању народносних васпитно-образовних институција постоји позитивна дискриминација од стране мађарских власти, што свакако треба максимално искористити, а ти бенефити су следећи:

1. самостална одељења у основној школи могу да се покрену са мањим бројем ученика:
  - 15 полазника у средњошколским одељењима
2. сви професори, који наставу изводе на српском језику добијају додатак за народности;
3. знатно шире могућности конкурисања преко агенције „Габор Бетлен” (само за народности);
4. већ споменуто додатно финансирање Министарства за људске ресурсе, сада Министарства унутрашњих послова, на основу Образовног споразума који се склапа на 5 година.

На жалост, чињеница да се нормативно финансирање радних места педагога и даље одвија на основу броја уписаних ученика, у средњој школи/гимназији на око 11,8 ученика, један статус, односно да се број запослених у техничким службама одређује на основу броја запослених педагога, доводи до ситуације, да се народносне васпитно-образовне институције морају дофинансирати, јер због малог броја деце, добијена нормативна средства не покривају све трошкове.

У свакој самосталној васпитно-образовној институцији, слично као и код обезбеђивања функционисања, и у случају финансија неопходно је обезбедити техничко особље или техничке услове за законито пословање (финансијски руководицац, књиговођа, благајник, одговоран за људске ресурсе) што додатно оптерећује буџет, односно због веома строге законске регулисаности неопходне школске спреме за обављање ових послова, изузетно је тешко у овој области наћи заинтересоване кадрове за рад у школама који располажу одговарајућим квалификацијама. Још један сегмент везан за самосталне институције свакако треба споменути, а то је обезбеђивање потребног наставног кадра за извођење наставе на српском језику. Образовање српских професора у Мађарској је несигурно, а запошљавање свих профила педагога са дипломом из Србије веома компликовано. Мађарске власти захтевају спровођење комплетне процедуре установљивања струковне еквиваленције, без обзира на чињеницу да је реч о гостујућим педагозима, који су ангажовани зато да наставу изводе на српском језику. Све то се захтева, насупрот томе што је 2018. године потписан билатерални, међудржавни споразум о узајамном признавању диплома, међутим исти се односи само на ниво (бечелор или мастер) едукације, а не и на стручно звање. Ова чињеница представља проблем, наиме без тога да је дефинисана стручна спрема дотичног педагога, не може да се пријави за класификациони испит (одбрана портфолија), а полагање тог испита је директно повезано са одређивањем платних категорија педагога, а индиректно са одређивањем буџета институције. Поред свега сматрамо да је иреално да неко ко не говори мађарски, у одрасло доба тако савлада језик за пар година, да може диференцијалне испите положити на мађарском језику, а у ствари ангажован је баш због тога да на српском језику држи разредну наставу, односно наставу одређеног предмета.

Пре неколико година, тада надлежнима у Министарству за људске ресурсе, поднели смо предлог модификације правне регулативе (закони и уредбе), у смислу да гостујући професори који раде у народносним школама буду изузети од те обавезе, искључиво док раде у тим школама.

Након одређеног времена добили смо одговор од парламентског државног секретара, господина Латорцаија, у ком је изнет правни став, да се трогодишњи статус гостујућих професора може неограничено пута продужити и без нострификације дипломе и да се дотични педагог може на основу потврде о статусу гостујућег професора, издате од стране Уреда за образовање, пријавити да полаже класификациони испит.

Ово решење можда није савршено, али решава наше проблеме, што је веома важно, већ и због тога, јер је то првенствено једносмеран проблем, и терети само оне који са српском дипломом желе да раде у Мађарској, а у ту групу спадају и војвођански Мађари. У случају гостујућих професора, додатну потешкоћу представља и обезбеђивање становања. Наша забавишта, као и наше школе, не располажу службеним становима, а када се од личног дохотка одузме трошак изнајмљивања стана, заинтересованим педагозима се не „исплати” мењати средину уколико су егзистенцијални параметри идентични.

Оно што је међутим позитивно јесте чињеница да досадашња искуства указују на то да је за васпитно-образовне институције у Будимпешти и у Сегедину лакше наћи одговарајуће кадрове са одговарајућим знањем српског језика и струковном квалификацијом. Уколико српска средња школа/гимназија буде самостална, свакако се мора обратити пажња да се за Сегединску институцију, уколико евентуално буде мањи број уписаних, обезбеде додатни финансијски извори што ће у тренутној веома компликованој привредној ситуацији бити веома тешко.

На основу свега наведеног, наш закључак је да опција да имамо једну самосталну српску средњу школу/гимназију првенствено је из финансијских разлога, у тренутној веома несигурној и неизгледној економској и финансијској ситуацији тешко изводљива, међутим уколико се оствари пројектовани број уписаних ученика у периоду од наредних 3 до 5 година, вреди размислити о овој варијанти.

Неопходно је нагласити да у случају институција које изводе само један тип наставе (само предшколско васпитање, само основношколска или средњошколска настава), знатно је лакше организовати васпитно-образовни рад, односно ефикасније могу да се користе људски ресурси истог профила, исте школске и струковне спреме, јер нема никакве препреке за мобилност, односно обезбеђена је проходност.

6.6. СВИ УЧЕНИЧКИ ДОМОВИ СУ ОРГАНИЗОВАНИ У ЈЕДНУ ИНСТИТУЦИЈУ (СЕДИШТЕ + ПОДРУЖНИЦЕ), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА

У овом случају, слично као и у три претходне варијанте, реч је о једној, једнонаменској васпитно-образовној институцији, која ради на више локација, што значи да ће се склопу институције одвијати искључиво законом дефинисана васпитно-образовна делатност за ученичке домове/колегијуме за ученике од 9-ог до 12-ог разреда средње школе у два насеља у Будимпешти и Сегедину. За све опције универзално важи да је функционисање свих шест типова васпитно-образовних институција – предшколска установа, основна школа, средња школа (гимназија), ученички дом (колегијум), стручна средња школа и стручна школа – стриктно регулисано Законом број СХС из 2011. године. Исти закон, посебно дефинише васпитно-образовне институције народности, које у свом Оснивачком листу морају имати назначено да врше едукацију за дату народност.

Уколико се разматра могућност организовања свих ученичких домова у једну институцију, у том случају би под јединственим управљањем именованог директора били ученички домови у Будимпешти (у Рожа улици и у Текелијануму), као и ученички дом у Сегедину. Седиште ове институције би било у Текелијануму, док би подружнице биле домови у Рожа улици и у Сегедину. План за Сегедин, с обзиром да ће сукцесивно бити основана и уведена средња школа/гимназија и ако се иде на процену да ће бити само једно одељење у свакој генерацији са по 25 ученика и једно језичко-припремно одељење са око 20 ученика, у крајњем случају обухвата око 100 до 120 ученика. Узевши у обзир да неће сваком ученику бити потребан смештај у ученичком дому, реално је проценити да у Сегедину треба обезбедити око 50 до 75 места за смештај у ученичком дому.

Неопходно је и у овој опцији, где је реч о једној, једнонаменској институцији, профил будућег ученичког дома одредити у складу са саставом заинтересоване популације, јер то утиче на очекивани број ученика, односно на састав смештених, у смислу да ли су већином симпатизери из редова већинске нације који не говоре српски, што је можда делимично карактеристично за Сегедин, односно да ли су то ученици српског порекла из окружења који слабо или уопште не говоре мађарски, што је најпре карактеристично за Будимпешту, јер од тога зависи ангажовање педагога који ће радити са ученицима.

У овом моделу, веома је важно нагласити да је у већинској образовној стратегији која се односи на период од 2021. до 2030. године, посебно назначена намера да се појача васпитно-образовни рад у ученичким домовима и да нагласак поред васпитања треба ставити и на образовање и није свеједно какав ће бити састав педагога који ће радити у српским ученичким домовима. Једноставно је израчунати да би јединствени српски ученички дом/колегијум имао између 300 и 350 уписаних питомаца, што би представљало једну завидну институцију. Наравно, у случају сегединског ученичког дома/колегијума, наведена бројка је само прогноза и од наредног периода зависи да ли ће она постати реалност.

Према горе наведеном, у овом моделу би био један самосталан српски ученички дом/колегијум са седиштем у Будимпешти у Текелијануму и плус две подружнице, једна у Будимпешти и једна у Сегедину.

Јединствени српски ученички дом/колегијум у Мађарској (око 300 до 350 питомаца)

- ✓ у Будимпешти у Текелијануму (четири групе);
- ✓ у Будимпешти у Рожа улици (шест група);
- ✓ у Сегедину (две групе).

Овај модел у систему мађарског јавног образовања је релативно редак, али није непознат. У многим већим насељима, односно у већим регионима и данас постоје ученички домови/колегијуми, који су организовани у једну институцију који раде на више локација (telephely), под јединственом управом једног одговорног, именованог руководиоца, а на челу сваке организационе јединице (tagintézmény), уколико је у складу са правном регулацијом довољан број група и питомаца, налази се такође именовани виши руководиоцац (tagintézményvezető).

И у овом моделу јединствени српски ученички дом/колегијум мора да буде оспособљен да стварно самостално функционише, што значи да без спољашње помоћи треба да одржава некретнине у којима су смештени подружни ученички домови/колегијуми, односно да буде организационо припремљен и обезбеђен за обављање свих врста јавних услуга које су законом предвиђене, као што је исхрана, здравствена заштита, друштвене активности, односно измиривање комуналних трошкова (грејање, струја, вода и канализација, одношење комуналног отпада итд.).

Посебан проблем овог модела је финансирање колективне исхране, наиме по тренутно важећој правној регулативи, у ученичким домовима/колегијумима обавезно је обезбедити 5 obroka (три велика и два мала), односно право на бесплатну исхрану има све већи број питомаца због егзистенцијалне угрожености. Нормативно финансирање од стране државе тренутно, на годишњем нивоу, износи око 29.000.- форинти што наравно не покрива трошкове исхране. Ако се томе дода чињеница да Самоуправа Срба у Мађарској не остварује право на нормативно финансирање сировина у исхрани, поставља се питање из којих извора ће Самоуправа Срба у Мађарској обезбедити додатна финансијска средства да испуни своју законску обавезу и обезбеди исхрану за све питомце. Овај српски ученички дом/колегијум са својим подружницама требало би да има регионални карактер, што значи да су ту смештени питомци из ширег региона и због тога је веома важно да се за уписане питомце обезбеди квалитетан смештај, што додатно повећава конкурентност институције.

Као што је већ и у претходним моделима наведено, све зграде васпитно-образовних институција су или потпуно новоизграђене или су обновљене или су проширене или су обновљене и проширене, међутим нису све у власништву Самоуправе Срба у Мађарској, односно поред васпитно-образовних институција некретнину користе и цивилна удружења, као и културно-уметничка друштва и због тога постоји одређени фактор ризика, уколико јединствени српски ученички дом/колегијум буде самосталан и уколико се деси нешто неочекивано, да ли ће самостална институција бити способна да проблем самостално сервисира.

Међутим савременост некретнина и инфраструктуре пружа реалну шансу да у наредном периоду од пет до десет година неће бити потребне веће инвестиције, односно да ће се функционисање институције моћи ефикасно и штедљиво обезбедити. Ово је и даље суштинско питање, јер Самоуправа Срба у Мађарској, за разлику од самоуправа насеља не располаже сопственим приходима и због тога уколико треба брзо реаговати, не располаже слободним финансијским средствима да покрије трошкове/издатке већих размера. Поред наведеног, у Будимпешти су организационе јединице смештене у истим или повезаним зградама, што поставља питање поделе горе наведених трошкова, јер системи су повезани, односно поделу коришћења просторија са заједничким функцијама (трпезарија, сала за физичко итд.).

Код наведених повезаних зграда, вероватно ће бити доста компликовано одвојити све системе (струја, грејање, вода, канализација), међутим уколико буду одвојене институције то ће пре или после бити неминовно. Сва постављена питања подразумевају да у јединственом ученичком дому мора да се у складу са законом организује техничка служба са одговарајућим овлашћењима (неопходно је ангажовати стручњака за заштиту на радном месту, за противпожарну заштиту, итд.), односно неопходно је обезбедити и одговарајућу заштиту имовине (осигурање покретности и непокретности).

И у овом моделу, због некретнине у Будимпешти, са власником зграде Текелијанума, са Будимском епархијом Српске Православне цркве свакако треба ускладити свеобухватни уговор о коришћењу, односно о заједничком коришћењу некретнине и то најмање на пет година, пошто закон за издавање дозволе за функционисање и оснивање нове васпитно-образовне институције захтева потврду и гаранцију да будућа самостална институција располаже са законом предвиђеним минималним инвентаром, некретнином, финансијским средствима и људским ресурсима (изјава о намери да ће радити у будућој васпитно-образовној институцији) за најмање 5 (пет) година.

И у овом моделу такође ће проблем представљати обезбеђивање довољног броја квалификованих професора-васпитача, који говоре српски, па ће бити тешко обезбедити потребан број наставног кадра, односно спречити флукуацију истих. Финансирање народносних васпитно-образовних институција врши се из четири извора:

- нормативно финансирање (државни трезор, МАК);
- додатно нормативно народносно финансирање (по уговору са Министарством за људске ресурсе, сада Министарством унутрашњих послова);
- сопствени приходи (првенствено уплате за исхрану);
- донације.

Након једног дужег неповољног периода, од 2015. године дошло је до значајног побољшања финансирања, међутим законске промене спроведене након тог термина (сигнификантно повећање загарантованог минималца, недовољно финансирање броја статуса запослених васпитача и педагога, помоћника педагога и техничког особља, драстично поскупљење намирница, основних сировина, репроматеријала и енергетских носилаца), нажалост опет нас суочавају са чињеницом да се маказе поново отварају и да се због тога поново јављају проблеми ликвидности код школа и код Самоуправе Срба у Мађарској, као власника.

Тренутно је најсигурнији елеменат финансирања ставка која чини 3/4 буџета која се добија по броју деце од Државне ризнице (МАК) и која је наменског карактера, значи да се може трошити само на школе и то по тачно израчунатом кључу, док се 1/4 средстава обезбеђује преко додатног нормативног народносног финансирања – о тим средствима одлучује Скупштина Самоуправе Срба у Мађарској. У финансирању народноских васпитно-образовних институција постоји позитивна дискриминација од стране мађарских власти, што свакако треба искористити, а ти бенефити су следећи:

1. самостална одељења у основној школи могу да се покрену са мањим бројем ученика:
  - 15 питомаца у једној васпитној групи
2. сви педагози који васпитни рад изводе на језику народности добијају додатак за националне мањине;
3. знатно шире могућности конкурисања за разне програме преко владине агенције „Габор Бетлен” (само за народности);
4. већ споменуто додатно финансирање Министарства за људске ресурсе, сада Министарства унутрашњих послова, на основу Образовног споразума који се склапа на 5 година.

На жалост, чињеница да се нормативно финансирање радних места педагога и даље одвија на основу броја уписаних ученика, у ученичком дому на око 11,8 питомаца један статус, односно да се број запослених у техничким службама одређује на основу броја запослених педагога, доводи до ситуације да се народносне васпитно-образовне институције морају дофинансирати, јер због малог броја деце, добијена нормативна средства не покривају све трошкове. У свакој самосталној васпитно-образовној институцији, слично као и код обезбеђивања функционисања и у случају финансија неопходно је обезбедити техничко особље или техничке услове за законито пословање (финансијски руководиоца, књиговођа, благајник, одговоран за људске ресурсе), што додатно оптерећује буџет, односно због веома строге законске регулисаности неопходне школске спреме за обављање ових послова, изузетно је тешко у овој области наћи заинтересоване кадрове за рад у школама који располажу одговарајућим квалификацијама. Још један сегмент везан за самосталне институције свакако треба споменути, а то је обезбеђивање потребног наставног кадра за извођење наставе на српском језику. Образовање српских професора у Мађарској је несигурно, а запошљавање свих профила педагога са дипломом из Србије веома компликовано.

Мађарске власти захтевају спровођење комплетне процедуре установљивања струковне еквиваленције, без обзира на чињеницу да је реч о гостујућим педагозима, који су ангажовани зато да наставу изводе на српском језику. Све то се захтева, насупрот томе што је 2018. године потписан билатерални, међудржавни споразум о узајамном признавању диплома, међутим исти се односи само на ниво (бечелор или мастер) едукације, а не и на стручно звање. Ова чињеница представља проблем, наиме без тога да је дефинисана стручна спрема дотичног педагога, не може да се пријави за класификациони испит (одбрана портфолија), а полагање тог испита је директно повезано за одређивањем платних категорија педагога, а индиректно са одређивањем буџета институције. Поред свега сматрамо да је иреално да неко ко не говори мађарски, у одрасло доба тако савлада језик за пар година да може диференцијалне испите положити на мађарском језику, а у ствари ангажован је баш због тога да на српском језику држи разредну наставу, односно наставу одређеног предмета.

Пре неколико година, тада надлежнима у Министарству за људске ресурсе, поднели смо предлог модификације правне регулативе (закони и уредбе), у смислу да гостујући професори који раде у народносним школама буду изузети од те обавезе искључиво док раде у тим школама.

Након одређеног времена добили смо одговор од парламентског државног секретара, господина Латорцаија, у ком је изнет правни став, да се трогодишњи статус гостујућих професора може неограничено пута продужити и без нострификације дипломе и да се дотични педагог може на основу потврде о статусу гостујућег професора издате од стране Уреда за образовање, пријавити да полаже класификациони испит.

Ово решење можда није савршено, али решава наше проблеме, што је веома важно већ и због тога, јер је то првенствено једносмеран проблем и терети само оне који са српском дипломом желе да раде у Мађарској, а у ту групу спадају и војвођански Мађари. У случају гостујућих професора, додатну потешкоћу представља и обезбеђивање становања. Наша забавишта, као и наше школе, не располажу службеним становима, а када се од личног дохотка одузме трошак изнајмљивања стана, заинтересованим педагозима се не „исплати” мењати средину уколико су егзистенцијални параметри идентични. Оно што је међутим позитивно јесте чињеница да досадашња искуства указују на то да је за васпитно-образовне институције у Будимпешти и у Сегедину лакше наћи одговарајуће кадрове са одговарајућим знањем српског језика и струковном квалификацијом.

Уколико српски ученички дом буде самосталан, свакако се мора обратити пажња да се за Сегединску институцију, уколико евентуално буде мањи број уписаних, обезбеде додатни финансијски извори што ће у тренутној веома компликованој привредној ситуацији бити веома тешко.

Резимирајући предности једног јединственог, самосталног ученичког дома су следеће:

- јединствено управљање, домове води руководицац који има радно искуство у ученичким домовима;
- централно управљање – увек ефикасније, јединствен педагошки рад, у ученичким домовима је наставно особље које ради исти посао, исти су педагошки изазови, веома слична је и методологија по којој раде, тематска занимања;
- акценат је на развијању српског идентитета, очувању традиције, културе, језика, обичаја, јединствени стандарди, једна јединствена педагошко-методолошка структура за сва три дома, по истом плану и програму, исти профили;
- у овоме дому смештај могу да добију српска деца у Сегедину која иду у мађарске школе, што је предност, јер ако та деца већ нису у нашем школском систему, на тај начин би имала неки контакт са српском заједницом.

За решавање проблема исхране у ученичким домовима неопходна је једна велика инвестиција, јер ту постоје врло специјални захтеви од стране хигијенског завода. Треба имати у виду да када институција или објекат већ постоје, лакше је продужити дозволу, него добити дозволу за неки нови објекат или институцију.

Објекти који већ сада стоје српској заједници на располагању су следећи:

1. Зграда у **Рожа улици** је обновљена (одржавање је мање захтевно).
2. Друга зграда је **Текелијанум** – културно-историјски споменик у власништву Будимске епархије српске православне цркве. Зграда је пре десетак година обновљена, међутим она је ипак стара градња, сводови су високо и ту треба рачунати на константна улагања од више милиона форинти за одржавање зграде и система у њој.
3. У **Сегедину** постоје две зграде којима располажемо, међутим ни у једној не постоји вишак простора за формирање ученичког дома/колегијума.

Могућности решавања проблема ученичког дома у Сегедину су следеће:

а) Прва опција би била изградња дома у поткровљу постојеће зграде, у Штефанија улици 7., коју свакако треба размотрити (ако се добију нека додатна финансијска средства). Суштина би била да се у Сегедину у поткровљу постојеће зграде, направи један мали дом за 30-50 питомаца, који ће бити или у склопу јединствене институције ученичког дома или ће бити у склопу сегединске институције која ће бити потпуно идентична Српском образовном центру „Никола Тесла”, што значи да ће обухватати предшколску установу, основну школу, средњу школу/гимназију и ученички дом. Предност ове опције је да објекат већ имамо на располагању, недостатак међутим представља да су потребна велика финансијска средства за адаптацију простора.

б) Друга опција: добијање још једне зграде у Сегедину (напомена: већ смо добили две веома репрезентативне зграде на Штефанији и на Калвин тргу). Обе зграде су културно-историјски споменици. Предност ове опције је што је мање захтевна и као таква представља удобније решење, односно простор у старту би могао да се организује за потребе дома, без ометања рада средње школе/гимназије. Наравно, и у овом случају недостатак представља што су потребна финансијска средства за куповину зграде и њену адаптацију

в) Трећа опција је да смештај за питомце не буде у Сегедину, него у неком суседном српском месту (Деска, Нови Сентиван, Сириг) ако је тамо финансијски повољније и ако може да се купи одговарајућа некретнина. Као и претходно и у овој опцији предност представља што је мање захтевна и као таква представља удобније решење, односно простор би у старту могао да се организује за потребе дома, без ометања рада средње школе/гимназије, односно објекат би могао да буде базична институција српске заједнице у том месту. Наравно, и у овом случају недостатак представља што су потребна финансијска средства за куповину зграде и њену адаптацију, односно треба обезбедити превоз до средње школе/гимназије за питомце.

г) Четврта опција је да се ученички дом уопште не гради јер, ученици који се буду уписали у сегединску средњу школу/гимназију махом ће бити ученици из околине, односно са српске стране границе. Ако се покрене школски аутобус и ако се договоре мађарске и српске власти да постоји један зелени коридор нпр. на граничном прелазу Тисасигет-Ђала (иако тамо не могу аутобуси да пролазе, али само школски аутобус да добије дозволу да пролази) у том случају ученички дом није неопходан, јер скоро сва деца могу свакодневно да се возе аутобусом.

Предности 4. опције:

- Треба узети у обзир и то да ће то бити махом деца мађарски, односно двојни држављани и да су баш због тога и дом и гимназија у Сегедину потребни, јер је у протеклих 10 година преко 200.000 људи добило мађарско држављанство и двојни су држављани који имају право да школују дете у Мађарској и имају право на смештај у дому.
- Процена је да ће школски аутобус, односно, тај воз који треба да саобраћа између Суботице и Сегедина, прелазити пут до Сегедина за 26 минута, а та деца са потврдом, ако су ученици српске школе, могу да конкуришу у било ком мађарском дому и да добију смештај.

Недостаци 4. опције:

- Губи се могућност очувања језика, традиције и културе и јачање осећаја припадности српској заједници на територији Мађарске;
- Смањена могућност укључивања ученика српске школе у друштвени живот српске заједнице због путовања.

У 95% случајева у Мађарској су домови самосталне институције који имају децу из разних школа, а ово би био самосталан дом који би се потпуно уклопио у мађарски систем и због неких здравијих и удобнијих односа смо мишљења да је ипак боље да имамо дом.

На основу свега наведеног, наш закључак је да опција да имамо један самосталан српски ученички дом првенствено је из финансијских разлога, у тренутној, веома несигурној и неизгледној економској и финансијској ситуацији тешко изводљива, међутим уколико се заврше предвиђене инвестиције и оствари се пројектовани број уписаних ученика у периоду од наредних 3 до 5 година, вреди размислити о овој варијанти. Неопходно је нагласити да у случају институција које изводе само један тип наставе (само предшколско васпитање, само основношколска или средњошколска настава), знатно је лакше организовати васпитно-образовни рад, односно ефикасније могу да се користе људски ресурси истог профила, исте школске и струковне спреме, јер нема никакве препреке за мобилност односно обезбеђена проходност.

6.7. ДВЕ САМОСТАЛНЕ, ВИШЕНАМЕНСКЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ (БУДИМПЕШТА СЕДИШТЕ + ЛОВРА ПОДРУЖНИЦА И СЕГЕДИН СЕДИШТЕ + ДЕСКА И БАТАЊА ПОДРУЖНИЦЕ), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА

За разлику од претходних модела, у овом случају за обе институције важи да су оне вишенаменске, што значи да ће се у склопу институције одвијати васпитно-образовна делатност на више нивоа (забавиште, основна школа, гимназија, ученички дом). Слично као и у претходном моделу и у овом случају важи да је функционисање свих шест типова васпитно-образовних институција – предшколска установа, основна школа, средња школа (гимназија), ученички дом, стручна средња школа и стручна школа – стриктно регулисано Законом број СХС из 2011. године. Исти закон посебно дефинише васпитно-образовне институције народности, које у свом Оснивачком листу морају имати назначено да врше едукацију за дату народност. Неопходно је и у овом моделу, у коме је реч о вишенаменским институцијама, посматрајући подружнице, исте поделити у две групе у складу са величином насеља у којем се налазе, јер то утиче на очекивани број деце, односно на састав уписаних у смислу да ли су већином симпатизери из редова већинске нације који не говоре српски што је првенствено карактеристично за Батању, Деску и делимично за Ловру и Сегедин, односно да ли су то деца српског порекла из окружења која слабо или уопште не говоре мађарски, што је карактеристично делимично за Будимпешту и за Сегедин.

У прву групу спадају и даље евентуалне подружне институције које се налазе у мањим насељима, а то су:

- Батања, Деска и Ловра

у другу групу спадају већа насеља, где постоје и високошколске установе, а то су:

- Будимпешта и Сегедин.

У овом моделу реч је о две самосталне вишенаменске институције од којих у предшколским установама реално је рачунати да ће бити између 30 и 60 малишана, у основним школама у Батањи, Ловри и Десци предвиђени број уписаних ђака се очекује између 60 и 120, у Сегедину би добро било да овај параметар буде између 100 и 150, док у Будимпешти тенденција показује да број ђака у основној школи може бити и од 200 до 250. У новој гимназији у Сегедину (ако је буде) реално је да буде између 60 и 120, а у Будимпешти уколико дође до проширења, сасвим је реално да буде и од 500 до 550 уписаних.

Наравно, у случају сегединских самосталних институција осим забавишта наведене бројке су само прогноза и од наредног периода зависи да ли ће оне постати реалност. Према горе наведеном, у овом моделу биле би две самосталне вишенаменске васпитно-образовних институције:

1. Српски образовни центар у Будимпешти са подружницама у Ловри (око 1000 деце и ученика)
2. Српски образовни центар у Сегедину са подружницама у Десци и Батањи (око 550 деце и ученика)

Осим чињенице да је у овом моделу реч о вишенаменским васпитно-образовним институцијама, питања на које треба одговорити и предложити неко решење су веома слична као и у претходним моделима. У случају да су наведене васпитно-образовне институције самосталне, свака мора да буде оспособљена да стварно самостално функционише, што значи да без спољашње помоћи треба да одржава некретнину у којој је смештена, односно да буде организационо припремљена и обезбеђена за обављање свих врста јавних услуга које су законом предвиђене, као што је исхрана, превоз деце, здравствена заштита, ванчасовне и ваншколске активности, односно измиривање комуналних трошкова (грејање, струја, вода и канализација, одношење комуналног отпада итд.).

Као што је већ и у претходним моделима наведено, све зграде васпитно-образовних институција су или потпуно новоизграђене или су обновљене или су проширене или су обновљене и проширене, међутим нису све у власништву Самоуправа Срба у Мађарској, односно поред васпитно-образовних институција некретнину користе и цивилна удружења, као и културно-уметничка друштва и због тога постоји одређени фактор ризика, уколико буду самосталне и уколико се деси нешто неочекивано да ли ће самостална институција бити способна да проблем самостално сервисира. Међутим, савременост некретнина и инфраструктуре пружа реалну шансу да у наредном периоду од пет до десет година неће бити потребне веће инвестиције, односно да ће се функционисање институција моћи ефикасно и штедљиво обезбедити.

Ово је и даље суштинско питање, јер Самоуправа Срба у Мађарској, за разлику од самоуправа насеља, не располаже сопственим приходима и због тога уколико треба брзо реаговати, не располаже слободним финансијским средствима да покрије издатке већих размера.

Предност овог модела јесте и чињеница да су забавишта и основне школе у свим наведеним насељима смештени у истим или повезаним зградама, што поједностављује финансирање наведених комуналних трошкова (соларни елементи у Ловри и у Десци се налазе на крову заједничке зграде и системи су повезани), односно поделу коришћења просторија са заједничким функцијама (трпезарија, сала за физичко итд.). Код наведених повезаних зграда, вероватно ће бити једноставније одржавати заједничке системе (струја, грејање, вода, канализација). Сва постављена питања подразумевају да у свакој институцији мора да се у складу са законом организује техничка служба са одговарајућим овлашћењима (неопходно је ангажовати стручњака за заштиту на радном месту, стручњака за противпожарну заштиту, стручњака за одржавање грејања итд.), односно неопходно је обезбедити и одговарајућу заштиту имовине (осигурање покретности и непокретности).

Са власницима зграда свакако треба ускладити свеобухватни уговор о коришћењу, односно о заједничком коришћењу покретности и некретнина и то најмање на пет година, пошто закон за издавање дозволе за функционисање и оснивање нове васпитно-образовне институције захтева потврду и гаранцију да будућа самостална институција располаже са законом предвиђеним минималним инвентаром (мобилијар), некретнином (ако није у власништву тражи се споразум о коришћењу), финансијским средствима и људским ресурсима (изјава о намери да ће радити у будућој васпитно-образовној институцији) за најмање 5 (пет) година. У овом моделу међутим, проблем може представљати обезбеђивање наставничког, професорског кадра, пошто у Мађарској осим васпитачица, учитељица и професора српског језика и књижевности не постоји високошколска едукација педагога општеобразовних предмета, нарочито у мањим насељима (Ловра, Деска, Батања), па ће бити тешко обезбедити потребан број педагога, односно спречити флукуацију истих.

Финансирање народносних васпитно-образовних институција врши се из четири извора:

- нормативно финансирање (државни трезор, MÁK);
- додатно нормативно народносно финансирање (по уговору са Министарством за људске ресурсе, сада Министарством унутрашњих послова);
- сопствени приходи (првенствено уплате за исхрану и у мањој мери изнајмљивање просторија – сала за физичко, дом);
- донације.

Након једног дужег неповољног периода, од 2015. године дошло је до значајног побољшања финансирања народносних образовних институција, међутим законске промене спроведене након тог термина (сигнификантно повећање загарантованог минималца, недовољно финансирање броја статуса запослених васпитача и педагога, помоћника педагога и техничког особља, драстично поскупљење намирница, основних сировина, репроматеријала и енергетских носилаца), нажалост опет нас суочавају са чињеницом да се маказе поново отварају и да се због тога поново јављају проблеми ликвидности код школа и код Самоуправе као власника. Тренутно је најсигурнији елемент финансирања ставка која чини 3/4 буџета која се добија по броју деце од Државне ризнице (МАК) и која је наменског карактера, значи да се може трошити само на школе и то по тачно израчунатом кључу, док се 1/4 средстава обезбеђује преко додатног нормативног народносног финансирања – о тим средствима одлучује Скупштина ССМ. У финансирању народносних васпитно-образовних институција постоји позитивна дискриминација од стране мађарских власти, што свакако треба максимално искористити, а ти бенефити су следећи:

1. самосталне забавишне групе, односно самостална одељења могу да се покрену са упола мањим бројем ученика:
  - у забавишту и основној школи 8 полазника/ученика, у средњој школи 15 ученика
2. сви педагози који наставу изводе на језику народности добијају додатак за народности/националне мањине у зависности од школске спреме;
3. знатно шире могућности конкурисања за разне програме преко владине агенције „Габор Бетлен” (само за народности);
4. већ споменуто додатно финансирање Министарства за људске ресурсе, сада Министарства унутрашњих послова, на основу Образовног споразума који се склапа на 5 година.

На жалост, чињеница да се нормативно финансирање радних места педагога и даље одвија на основу броја уписане деце (у забавишту на 8 деце један статус, у школама на 11,8 ученика један статус), односно да се број запослених у техничким службама одређује на основу броја запослених педагога, доводи до ситуације, да се народносне васпитно-образовне институције морају дофинансирати, јер због малог броја деце, добијена нормативна средства не покривају све трошкове.

У свакој самосталној васпитно-образовној институцији, слично као и код обезбеђивања функционисања и у случају финансија неопходно је обезбедити техничко особље или техничке услове за законито пословање (финансијски руководилац, књиговођа, благајник, одговоран за људске ресурсе) што додатно оптерећује буџет, односно због веома строге законске регулисаности неопходне школске спреме за обављање ових послова, изузетно је тешко у овој области наћи заинтересоване кадрове за рад у школама који располажу одговарајућим квалификацијама. Питање обезбеђивања уџбеника за српске школе није у потпуности решено, али се снабдевеност константно поправља, из основних предмета су обезбеђени ауторски уџбеници, односно преводи на српски језик.

Још један сегмент везан за самосталне институције свакако треба споменути, а то је обезбеђивање потребног наставног кадра за све видове васпитно-образовног рада (васпитачи, разредна настава, предметна настава), односно за све предмете. Образовање српских професора, наставника, учитеља и васпитачица за забавишта у Мађарској је несигурно, а запошљавање свих профила педагога са дипломом из Србије веома компликовано.

Мађарске власти захтевају спровођење комплетне процедуре установљавања струковне еквиваленције, без обзира на чињеницу да је реч о гостујућим професорима, који су ангажовани зато да наставу изводе на српском језику. Све то се захтева насупрот томе што је 2018. године потписан билатерални, међудржавни споразум о узајамном признавању диплома, међутим исти се односи само на ниво (бечелор или мастер) едукације, а не и на стручно звање. Ова чињеница представља проблем, наиме без тога да је дефинисана стручна спрема дотичног педагога, не може да се пријави за класификациони испит (одбрана портфолија), а полагање тог испита је директно повезано за одређивањем платних категорија педагога, а индиректно са одређивањем буџета институције. Поред свега сматрамо да је иреално да неко ко не говори мађарски, у одрасло доба тако савлада језик за пар година, да може диференцијалне испите положити на мађарском језику, а у ствари ангажован је баш због тога да на српском језику држи разредну наставу, односно наставу одређеног предмета. Пре неколико година, тада надлежнима у Министарству за људске ресурсе, поднели смо предлог модификације правне регулативе (закони и уредбе), у смислу да гостујући професори који раде у народносним школама буду изузети од те обавезе искључиво док раде у тим школама.

Након одређеног времена добили смо одговор од парламентског државног секретара, господина Латорцаија, у ком је изнет правни став, да се трогодишњи статус гостујућих професора може неограничено пута продужити и без нострификације дипломе и да се дотични педагог може на основу потврде о статусу гостујућег професора издате од стране Завода за просвету, пријавити да полаже класификациони испит. Ово решење можда није савршено, али решава наше проблеме, што је веома важно већ и због тога, јер је то првенствено једносмеран проблем, и терети само оне који са српском дипломом желе да раде у Мађарској, а у ту групу спадају и војвођански Мађари. У случају гостујућих професора додатну потешкоћу представља и обезбеђивање становања. Наша забавишта, као и наше школе, не располажу службеним становима, а када се од личног дохотка одузме трошак изнајмљивања стана, заинтересованим педагозима се не „исплати” мењати средину уколико су егзистенцијални параметри идентични.

Досадашња искуства указују на то да је за васпитно-образовне институције у Будимпешти и у Сегедину лакше наћи одговарајуће кадрове, док је у Батањи, Ловри и Десци знатно теже наћи педагоге са одговарајућим знањем српског језика и струковном квалификацијом. Овај модел би у неку руку ублажио овај проблем, наиме педагози би били запослени у једној или другој институцији, а унутар институције би била олакшана мобилност наставног кадра (путујући педагози), јединствени педагошки програм што обезбеђује транспарентност методолошког и педагошког рада односно проходност међу институцијама. Евентуални проблеми везани за наставни кадар могу да се појаве и у Сегедину, јер у вишим разредима неће бити довољан фонд часова предметне наставе (физика, хемија, биологија, географија). Проблем такође може да се превазиђе запошљавањем гостујућих професора из Србије по уговору или у пола статуса који би појединим данима долазили у Сегедин.

На жалост и овом моделу, уколико обе наведене институције буду самосталне, прети опасност да ће се за функционисање неких од подружница, због малог броја деце, морати наћи додатни финансијски извори, што ће у тренутној, веома компликованој привредној ситуацији бити веома тешко.

Сумирајући до сада наведено, функционисање образовања на српском језику може да се организује на начин да се подели на две институције, са централним школама у Будимпешти и Сегедину.

У склопу Образовног центра у Будимпешти би као и до сада био вртић, основна школа, гимназија, ученички дом и библиотека, као и предшколска установа и основна школа од 1. до 8. разреда у Ловри.

У склопу Образовног центра у Сегедину би био вртић, основна школа, гимназија и ако се укаже потреба и могућност, ученички дом. У оквиру сегединског образовног центра би радило српско забавиште и основна школа од 1. до 4. разреда у Десци, као и вртић и основна школа од 1. до 8. разреда у Батањи.

Тип наставе унутар организационих јединица у Будимпешти где се настава одвија на српском наставном језику, био би тип васпитно-образовне институције са српским наставним језиком као и у подружницама у Ловри, у Сегедину тип наставе би био са српским наставним језиком, у Батањи и Десци би се одвијала двојезична настава на српском и мађарском наставном језику.

Веома је битно да се одабере најекономичнији и најбољи начин финансирања. Планиран, односно максималан број деце и ученика у ове две установе би био следећи:

Будимпешта

Забавиште: Ловра 35-40 и Будимпешта 70-90. Укупно: 105-130

Основна школа: Ловра између 100 и 120 и Будимпешта између 200 и 250 ученика

Укупно: између 300 и 370

Гимназија: од 550 до 600 ученика

Ученички дом: од 250 до 300 питомаца

Укупан максималан број деце и ученика: 1000

Сегедин

Забавиште у Сегедину: 40 деце

Основна школа: 80 до 120 ученика

Гимназија: 60 до 120 ученика

Ученички дом: 60 ученика

Забавиште у Десци: 60 деце

Основна школа у Десци: 60 ученика

Забавиште у Батањи: 45 деце

Основна школа: 100 до 120 ученика

Укупно: 500 до 550 деце и ученика

Као што смо већ навели, број запослених је одређен нормативом, тако да се у забавишту на 8 деце одобрава један статус, а у школи на 11,8 ученика један статус. Овде могу да се јаве проблеми у случају институције у Сегедину, јер би у појединим подружним организационим јединицама то био мали, односно недовољан број запослених. Што се тиче наставног кадра, много лакше би било доћи до стручних и квалитетних кадрова када би школе могле да понуде службени смештај. Приликом свих даљих планова за проширење простора школских зграда, о томе треба водити рачуна и обезбедити потенцијалним педагозима адекватан смештај.

За управљање и руковођење установама треба да се има у виду да би у циљу уштеде требало што рационалније распоредити задужења, међутим законска регулатива тачно одређује, у зависности од правног статуса институције и броја деце у институцији, која радна места и колико радних места нормативно финансира државни трезор (МАК). Ту се конкретно мисли на број виших руководилаца. За функционисање две велике васпитно-образовне институције, потребна су два директора и односно заменици.

Образовни центар у Будимпешти: директор, општи заменик директора, заменик директора за забавиште и основну школу, заменик директора за гимназију, заменик директора за ученички дом и два заменика директора у Ловри.

Сегедин: Директор и један заменик директора за забавиште и основну школу, заменик директора за гимназију и ученички дом и два заменика директора у Десци који би били задужени за забавиште и основну школу, као и два заменика директора за забавиште и основну школу у Батањи. Сви остали руководиоци треба да буду на нивоу стручних актива.

Поред свега осталог што је већ наведено, овде треба додати имовинско–правне односе у Десци. Наиме, КУД „Банат” је из пројекта уложио доста средстава за доградњу и уређење школског простора који користи и за своје потребе. У овом случају би о одржавању објеката требали заједно да воде бригу матична школа у Сегедину и КУД „Банат”.

Школа у Батањи дуги низ година функционише као самостална установа. У току тог периода су изведени озбиљни радови на згради, као и доградња. Када би се изабрала ова опција, сигурно је да Батањска школа не би била у доброј ситуацији. Директор из Сегедина не би могао квалитетно да води удаљену школу, све потребе и могућности увек боље може да сагледа онај ко је на терену.

6.8. ТРИ САМОСТАЛНЕ, ВИШЕНАМЕНСКЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ (БУДИМПЕШТА СЕДИШТЕ + ЛОВРА ПОДРУЖНИЦА И СЕГЕДИН СЕДИШТЕ + ДЕСКА ПОДРУЖНИЦА И БАТАЊА САМОСТАЛНА ШКОЛА), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА

За разлику од претходних модела, у овом случају за све три институције важи да су оне вишенаменске, што значи да ће се у склопу институције одвијати васпитно-образовна делатност на више нивоа (забавиште, основна школа, гимназија, ученички дом).

Слично као и у претходној опцији, и у овом случају важи да је функционисање свих шест типова васпитно-образовних институција – предшколска установа, основна школа, средња школа (гимназија), ученички дом, стручна средња школа и стручна школа – стриктно регулисано Законом број СХС из 2011. године. Исти закон посебно дефинише васпитно-образовне институције народности, које у свом Оснивачком листу морају имати назначено да врше едукацију за дату народност.

Неопходно је и у овом моделу, где је реч о вишенаменским институцијама, посматрајући подружнице, исте поделити у две групе у складу са величином насеља у којем се налазе, јер то утиче на очекивани број деце односно на састав уписаних у смислу да ли су већином симпатизери из редова већинске нације, који не говоре српски што је првенствено карактеристично за Батању, Деску и делимично за Ловру и Сегедин, односно да ли су то деца српског порекла из окружења, која слабо или уопште не говоре мађарски, што је карактеристично делимично за Будимпешту и за Сегедин.

У прву групу спадају и даље евентуалне подружне институције које се налазе у мањим насељима, а то су:

- Батања, Деска и Ловра

у другу групу спадају већа насеља, где постоје и високошколске установе, а то су:

- Будимпешта и Сегедин.

У овој опцији реч је о три самосталне вишенаменске институције од којих у предшколским установама у Ловри и Десци реално је рачунати да ће бити између 30 и 60 малишана, у основним школама у Ловри и Десци предвиђени број уписаних ђака се очекује између 60 и 120, у Сегедину би добро било да овај параметар буде између 100 и 150, док у Будимпешти тенденција показује да број ђака у основној школи може бити и од 200 до 250.

У Батањи очекивани број деце у предшколској установи је 45, док у основној школи тај параметар износи око 100 ученика. У новој гимназији у Сегедину (ако је буде), реално је да буде између 60 и 120, а у Будимпешти уколико дође до проширења сасвим је реално да буде и од 500 до 550 уписаних. Наравно, у случају сегединских самосталних институција, осим забавишта, наведене бројке су само прогноза и од наредног периода зависи да ли ће оне постати реалност. Према горе наведеном у овом моделу биле би три самосталне вишенаменске васпитно-образовне институције:

1. Српски образовни центар „Никола Тесла” у Будимпешти са подружницама у Ловри (око 1000 деце и ученика);
2. Српско забавиште, основна школа, гимназија и колегијум у Сегедину са подружницама у Десци (око 400 деце и ученика);
3. Двојезична српска основна школа и забавиште у Батањи (око 150 деце и ученика).

Осим чињенице да је у овом моделу реч о вишенаменским васпитно-образовним институцијама, питања на која треба одговорити и предложити неко решење су веома слична као и у претходним моделима. У случају да су наведене васпитно-образовне институције самосталне, свака мора да буде оспособљена да стварно самостално функционише, што значи да без спољашње помоћи треба да одржава некретнину у којој је смештена, односно да буде организационо припремљена и обезбеђена за обављање свих врста јавних услуга које су законом предвиђене, као што је исхрана, превоз деце, здравствена заштита, ванчасовне и ваншколске активности, односно измиривање комуналних трошкова (грејање, струја, вода и канализација, одношење комуналног отпада итд.).

Као што је већ и у претходним моделима наведено, све зграде васпитно-образовних институција су или потпуно новоизграђене или су обновљене или су проширене или су обновљене и проширене, међутим нису све у власништву Самоуправе Срба у Мађарској, односно поред васпитно-образовних институција некретнину користе и цивилна удружења као и културно-уметничка друштва и због тога постоји одређени фактор ризика, уколико буду самосталне и уколико се деси нешто неочекивано да ли ће самостална институција бити способна да проблем самостално сервисира. Међутим, савременост некретнина и инфраструктуре пружа реалну шансу да у наредном периоду од пет до десет година неће бити потребне веће инвестиције, односно да ће се функционисање институција моћи ефикасно и штедљиво обезбедити.

Ово је и даље суштинско питање, наиме Самоуправа Срба у Мађарској за разлику од самоуправа насеља, не располаже сопственим приходима и због тога уколико треба брзо реаговати, не располаже слободним финансијским средствима да покрије издатке већих размера.

Предност овог модела јесте и чињеница да су забавишта и основне школе у свим наведеним насељима смештена у истим или повезаним зградама што поједностављује финансирање наведених комуналних трошкова (соларни елементи у Ловри и у Десци се налазе на крову заједничке зграде и системи су повезани), односно поделу коришћења просторија са заједничким функцијама (трпезарија, сала за физичко итд.). Код наведених повезаних зграда вероватно ће бити једноставније одржавати заједничке системе (струја, грејање, вода, канализација).

Сва постављена питања подразумевају да у свакој институцији мора да се у складу са законом организује техничка служба са одговарајућим овлашћењима (неопходно је ангажовати стручњака за заштиту на радном месту, стручњака за противпожарну заштиту, стручњака за одржавање грејања итд.), односно неопходно је обезбедити и одговарајућу заштиту имовине (осигурање покретности и непокретности).

Са власницима зграда свакако треба ускладити свеобухватни уговор о коришћењу, односно о заједничком коришћењу покретности и некретнина и то најмање на пет година, пошто закон за издавање дозволе за функционисање и оснивање нове васпитно-образовне институције захтева потврду и гаранцију да будућа самостална институција располаже са законом предвиђеним минималним инвентаром (мобилијар), некретнином (ако није у власништву тражи се споразум о коришћењу), финансијским средствима и људским ресурсима (изјава о намери да ће радити у будућој васпитно-образовној институцији) за најмање 5 (пет) година.

И у овом моделу међутим, проблем може представљати обезбеђивање наставничког, професорског кадра, пошто у Мађарској осим васпитачица, учитељица и професора српског језика и књижевности не постоји високошколска едукација педагога општеобразовних предмета.

Нарочито у мањим насељима (Ловра, Деска, Батања) биће тешко обезбедити потребан број педагога, односно спречити флукуацију истих. У свим моделима па тако и у овом треба обезбедити транспорт деце и ученика до васпитно-образовних институција.

Финансирање народносних васпитно-образовних институција врши се из четири извора:

- нормативно финансирање (државни трезор, MÁK);
- додатно нормативно народносно финансирање (по уговору са Министарством за људске ресурсе, сада Министарством унутрашњих послова);
- сопствени приходи (првенствено уплате за исхрану и у мањој мери изнајмљивање просторија – сала за физичко, дом);
- донације.

Након једног дужег неповољног периода, од 2015. године дошло је до значајног побољшања финансирања народносних образовних институција, међутим законске промене спроведене након тог термина (сигнификантно повећање загарантованог минималца, недовољно финансирање броја статуса запослених васпитача и педагога, помоћника педагога и техничког особља, драстично поскупљење намирница, основних сировина, репроматеријала и енергетских носилаца), нажалост опет нас суочавају са чињеницом да се маказе поново отварају и да се због тога поново јављају проблеми ликвидности код школа и код Самоуправе као власника.

Тренутно је најсигурнији елемент финансирања ставка која чини 3/4 буџета која се добија по броју деце од Државне ризнице (МÁK) и која је наменског карактера, значи да се може трошити само на школе и то по тачно израчунатом кључу, док се 1/4 средстава обезбеђује преко додатног нормативног народносног финансирања – о тим средствима одлучује Скупштина ССМ. У финансирању народносних васпитно-образовних институција постоји позитивна дискриминација од стране мађарских власти, што свакако треба максимално искористити, а ти бенефити су:

1. самосталне забавишне групе, односно самостална одељења могу да се покрену са у пола мањим бројем ученика:
  - у забавишту и основној школи 8 полазника/ученика, у средњој школи 15 ученика
2. сви педагози који наставу изводе на језику народности добијају додатак за народности/националне мањине у зависности од школске спреме;
3. знатно шире могућности конкурисања за разне програме преко владине агенције „Габор Бетлен” (само за народности);
4. већ споменуто додатно финансирање Министарства за људске ресурсе, сада Министарства унутрашњих послова, на основу Образовног споразума који се склапа на 5 година.

На жалост, чињеница да се нормативно финансирање радних места педагога и даље одвија на основу броја уписане деце (у забавишту на 8 деце један статус, у школама на 11,8 ученика један статус), односно да се број запослених у техничким службама одређује на основу броја запослених педагога, доводи до ситуације, да се народносне васпитно-образовне институције морају дофинансирати, јер због малог броја деце, добијена нормативна средства не покривају све трошкове.

У свакој самосталној васпитно-образовној институцији, слично као и код обезбеђивања функционисања и у случају финансија, неопходно је обезбедити техничко особље или техничке услове за законито пословање (финансијски руководицац, књиговођа, благајник, одговоран за људске ресурсе) што додатно оптерећује буџет, односно због веома строге законске регулисаности неопходне школске спреме за обављање ових послова, изузетно је тешко у овој области наћи заинтересоване кадрове за рад у школама, који располажу одговарајућим квалификацијама. Још један сегмент везан за самосталне институције свакако треба споменути, а то је обезбеђивање потребног наставног кадра за све видове васпитно-образовног рада (васпитачи, разредна настава, предметна настава), односно за све предмете.

Образовање српских професора, наставника, учитеља и васпитачица за забавишта у Мађарској је несигурно, а запошљавање свих профила педагога са дипломом из Србије веома компликовано. Мађарске власти захтевају спровођење комплетне процедуре установљивања струковне еквиваленције, без обзира на чињеницу да је реч о гостујућим професорима који су ангажовани зато да наставу изводе на српском језику.

Све то се захтева насупрот томе што је 2018. године потписан билатерални, међудржавни споразум о узајамном признавању диплома, међутим исти се односи само на ниво (бечелор или мастер) едукације, а не и на стручно звање. Ова чињеница представља проблем, наиме без тога да је дефинисана стручна спрема дотичног педагога, не може да се пријави за класификациони испит (одбрана портфолија), а полагање тог испита је директно повезано за одређивањем платних категорија педагога, а индиректно са одређивањем буџета институције.

Поред свега сматрамо да је иреално да неко ко не говори мађарски, у одрасло доба тако савлада језик за пар година, да може диференцијалне испите положити на мађарском језику, а у ствари ангажован је баш због тога да на српском језику држи разредну наставу, односно наставу одређеног предмета.

Пре неколико година, тада надлежнима у Министарству за људске ресурсе, поднели смо предлог модификације правне регулативе (закони и уредбе), у смислу да гостујући професори који раде у народносним школама буду изузети од те обавезе искључиво док раде у тим школама.

Након одређеног времена добили смо одговор од парламентског државног секретара, господина Латорцаија, у ком је изнет правни став, да се трогодишњи статус гостујућих професора може неограничено пута продужити и без нострификације дипломе и да се дотични педагог може на основу потврде о статусу гостујућег професора издате од стране Завода за просвету, пријавити да полаже класификациони испит.

Ово решење можда није савршено, али решава наше проблеме, што је веома важно већ и због тога, јер је то првенствено једносмеран проблем, и терети само оне који са српском дипломом желе да раде у Мађарској, а у ту групу спадају и војвођански Мађари. У случају гостујућих професора додатну потешкоћу представља и обезбеђивање становања. Наша забавишта, као и наше школе, не располажу службеним становима, а када се од личног дохотка одузме трошак изнајмљивања стана, заинтересованим педагозима се не „исплати” мењати средину уколико су егзистенцијални параметри идентични.

Досадашња искуства указују на то да је за васпитно-образовне институције у Будимпешти и у Сегедину лакше наћи одговарајуће кадрове, док је у Батањи, Ловри и Десци знатно теже наћи педагоге са одговарајућим знањем српског језика и струковном квалификацијом.

Овај модел би у неку руку ублажио овај проблем, наиме педагози који би били запослени у централним институцијама у Будимпешти и Сегедину унутар институције, њихова мобилност би била знатно олакшана (путујући педагози), такође је повољно што јединствени педагошки програм обезбеђује транспарентност методолошког и педагошког рада, односно проходност међу институцијама.

Евентуални проблеми везани за наставни кадар могу да се појаве у Сегедину, јер у вишим разредима неће бити довољан фонд часова предметне наставе (физика, хемија, биологија, географија), међутим уколико се покрене гимназија и тај проблем ће се сукцесивно ублажити. Проблем такође може да се превазиђе запошљавањем гостујућих професора из Србије по уговору или у пола статуса који би појединим данима долазили у Сегедин.

На жалост и овом моделу, уколико све три наведене институције буду самосталне, прети опасност да ће се за функционисање неких од подружница, због малог броја деце, морати наћи додатни финансијски извори што ће у тренутној, веома компликованој привредној ситуацији бити веома тешко. Сумирајући до сада наведено, функционисање образовања на српском језику може да се организује на начин да се подели на три институције, са централним школама у Будимпешти, Сегедину и Батањи. У склопу Образовног центра у Будимпешти би као и до сада били вртић, основна школа, гимназија, ученички дом и библиотека, као и вртић и основна школа од 1. до 8. разреда у Ловри.

У склопу Образовног центра у Сегедину би био вртић, основна школа, гимназија и ако се укаже потреба и могућност, ученички дом. У оквиру сегединског образовног центра би радило српско забавиште и основна школа од 1. до 4. разреда у Десци, а забавиште и основна школа од 1. до 8. разреда у Батањи били би као и до сада самостална васпитно-образовна институција. Тип наставе у Будимпешти где се настава одвија на српском наставном језику био би са српским наставним језиком као и у подружницама у Ловри, у Сегедину, у Десци би се одвијала двојезична настава, док би у Батањи такође био примењен тип двојезичне наставе.

Веома је битно да се одабере најекономичнији и најбољи начин финансирања. Планиран односно максимални број деце и ученика у три установе би био:

Будимпешта

Забавиште: Ловра 35-40 и Будимпешта 70-90. Укупно: 105-130

Основна школа: Ловра између 100 и 120 и Будимпешта између 200 и 250 ученика

Укупно: између 300 и 370

Гимназија: од 450 до 500 ученика, ученички дом од 250 до 350

Укупан максималан број деце и ученика: 1000

Сегедин

Забавиште у Сегедину: 40 деце

Основна школа: од 80 до 120 ученика

Гимназија: од 60 до 120 ученика, ученички дом од 50 до 60

Забавиште у Десци: 60 деце

Основна школа у Десци: 60 ученика

Укупно: око 400 деце и ученика

Батања

Забавиште у Батањи: 45 деце

Основна школа: око 100 ученика

Укупно: око 150 деце и ученика

Као што смо већ навели, број запослених је одређен нормативом, тако да се у забавишту на 8 деце одобрава један статус, а у школи на 11,8 ученика један статус. Овде могу да се јаве проблеми у случају да у појединим подружним организационим јединицама мали број деце и ученика доведе до недовољног броја запослених. Што се тиче наставног кадра, много лакше би било доћи до стручних и квалитетних кадрова када би школе могле да понуде службени смештај. Приликом свих даљих планова за проширење простора школских зграда, о томе треба водити рачуна и обезбедити потенцијалним педагозима адекватан смештај. Управљање и руковођење установама треба да има у виду да би у циљу уштеде требало што рационалније распоредити задужења, међутим законска регулатива тачно одређује у зависности од правног статуса институције и броја деце у институцији, која радна места и колико радних места нормативно финансира државни трезор (МАК). То се конкретно односи и на број виших руководилица. За функционисање три самосталне васпитно-образовне институције, потребна су два директора, односно заменици.

Образовни центар у Будимпешти: директор, општи заменик директора, заменик директора за забавиште, заменик директора за основну школу, заменик директора за гимназију, заменик директора за ученички дом и два заменика директора у Ловри.

Сегедин: Директор један заменик директора за забавиште, један заменик за основну школу, заменик директора за гимназију и ученички дом и два заменика директора у Десци који би били задужени за забавиште и основну школу.

У Батањи један директор за забавиште и основну школу. Сви остали руководиоци треба да буду на нивоу стручних актива. Поред свега осталог што је већ наведено, овде треба додати имовинско-правне односе у Десци. Наиме, КУД „Банат” је из пројеката уложио доста средстава за доградњу и уређење школског простора који користи и за своје потребе.

На основу свега наведеног, наш закључак је да би спровођење овог модела у тренутној, веома несигурној и неизгледној економској и финансијској ситуацији био веома ризичан подухват, међутим уколико се оствари пројектовани број уписаних ученика у периоду од наредних 3 до 5 година вреди размислити о овој варијанти.

6.9. ЧЕТИРИ САМОСТАЛНЕ, ВИШЕНАМЕНСКЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ (БУДИМПЕШТА СЕДИШТЕ СА ПОДРУЖНИЦОМ У ЛОВРИ, СЕГЕДИН, ДЕСКА И БАТАЊА), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА

Функционисање образовања на српском језику може да се организује на начин да се подели на четири институције, једна у Будимпешти, друга у Сегедину, трећа у Десци и четврта у Батањи. У овом случају за све четири институције важи да су оне вишенаменске, што значи да ће се у склопу институције одвијати васпитно-образовна делатност на више нивоа (забавиште, основна школа, гимназија, ученички дом). Слично као и у претходној опцији и у овом случају важи да је функционисање свих шест типова васпитно-образовних институција – предшколска установа, основна школа, средња школа (гимназија), ученички дом, стручна средња школа и стручна школа – стриктно регулисано Законом број СХС из 2011. године. Исти закон посебно дефинише васпитно-образовне институције народности које у свом Оснивачком листу морају имати назначено да врше едукацију за дату народност.

Неопходно је и у овом моделу, где је реч о вишенаменским институцијама, исте поделити у две групе у складу са величином насеља у којем се налазе, јер то утиче на очекивани број деце, односно на састав уписаних у смислу да ли су већином симпатизери из редова већинске нације који не говоре српски, што је првенствено карактеристично за Батању, Деску и делимично за Ловру и Сегедин, односно да ли су то деца српског порекла из окружења која слабо или уопште не говоре мађарски, што је карактеристично делимично за Будимпешту и за Сегедин.

У прву групу спадају и даље евентуалне подружне институције које се налазе у мањим насељима, а то су:

➤ Батања, Деска и Ловра

у другу групу спадају већа насеља, где постоје и високошколске установе, а то су:

➤ Будимпешта и Сегедин.

У овој опцији реч је о четири самосталне вишенаменске институције од којих у предшколским установама у Ловри и Десци реално је рачунати да ће бити између 30 и 60 малишана, у основним школама у Ловри и Десци предвиђени број уписаних ђака се очекује између 60 и 120, у Сегедину би добро било да овај параметар буде између 100 и 150, док у Будимпешти тенденција показује да број ђака у основној школи може бити и од 200 до 250.

У Батањи, очекивани број деце у предшколској установи је 45, док у основној школи тај параметар износи око 100 ученика. У новој гимназији у Сегедину (ако је буде), реално је да буде између 60 и 120, а у Будимпешти уколико дође до проширења, сасвим је реално да буде и од 500 до 550 уписаних. Наравно, у случају сегединских самосталних институција, осим забавишта, наведене бројке су само прогноза и од наредног периода зависи да ли ће оне постати реалност. Према горе наведеном у овом моделу биле би четири самосталне вишенаменске васпитно-образовних институције:

1. Српски образовни центар у Будимпешти са подружницама у Ловри (око 1000 деце и ученика);
2. Српски образовни центар у Сегедину (око 280 деце и ученика);
3. Двојезична српска основна школа и забавиште у Батањи (око 150 деце и ученика);
4. Двојезична српска основна школа и забавиште у Десци (око 120 деце и ученика).

Осим чињенице да је у овом моделу реч о вишенаменским васпитно-образовним институцијама, питања на које треба одговорити и предложити неко решење су веома слична као и у претходним моделима. У случају да су наведене васпитно-образовне институције самосталне, свака мора да буде оспособљена да стварно самостално функционише, што значи да без спољашње помоћи треба да одржава некретнину у којој је смештена, односно да буде организационо припремљена и обезбеђена за обављање свих врста јавних услуга које су законом предвиђене, као што је исхрана, превоз деце, здравствена заштита, ванчасовне и ваншколске активности, односно измиривање комуналних трошкова (грејање, струја, вода и канализација, одношење комуналног отпада итд.).

Као што је већ и у претходним моделима наведено, све зграде васпитно-образовних институција су или потпуно новоизграђене или су обновљене или су проширене или су обновљене и проширене, међутим нису све у власништву Самоуправе Срба у Мађарској, односно поред васпитно-образовних институција некретнину користе и цивилна удружења као и културно-уметничка друштва и због тога постоји одређени фактор ризика, уколико буду самосталне и уколико се деси нешто неочекивано, да ли ће самостална институција бити способна да проблем самостално сервисира. Међутим, савременост некретнина и инфраструктуре пружа реалну шансу да у наредном периоду од пет до десет година неће бити потребне веће инвестиције, односно да ће се функционисање институција моћи ефикасно и штедљиво обезбедити.

Ово је и даље суштинско питање, јер Самоуправа Срба у Мађарској, за разлику од самоуправа насеља не располаже сопственим приходима и због тога уколико треба брзо реаговати, не располаже слободним финансијским средствима да покрије издатке већих размера.

Предност овог модела јесте и чињеница да су забавишта и основне школе у свим наведеним насељима смештена у истим или повезаним зградама што поједностављује финансирање наведених комуналних трошкова (соларни елементи у Ловри и у Десци се налазе на крову заједничке зграде и системи су повезани), односно поделу коришћења просторија са заједничким функцијама (трпезарија, сала за физичко итд.). Код наведених повезаних зграда вероватно ће бити једноставније одржавати заједничке системе (струја, грејање, вода, канализација).

Сва постављена питања подразумевају да у свакој институцији мора да се у складу са законом организује техничка служба са одговарајућим овлашћењима (неопходно је ангажовати стручњака за заштиту на радном месту, стручњака за противпожарну заштиту, стручњака за одржавање грејања итд.), односно неопходно је обезбедити и одговарајућу заштиту имовине (осигурање покретности и непокретности).

Са власницима зграда свакако треба ускладити свеобухватни уговор о коришћењу, односно о заједничком коришћењу покретности и некретнина и то најмање на пет година, пошто закон за издавање дозволе за функционисање и оснивање нове васпитно-образовне институције захтева потврду и гаранцију да будућа самостална институција располаже са законом предвиђеним минималним инвентаром (мобиљар), некретнином (ако није у власништву тражи се споразум о коришћењу), финансијским средствима и људским ресурсима (изјава о намери да ће радити у будућој васпитно-образовној институцији) за најмање 5 (пет) година.

И у овом моделу међутим проблем може представљати обезбеђивање наставничког, професорског кадра, пошто у Мађарској осим васпитачица, учитељица и професора српског језика и књижевности не постоји високошколска едукација педагога општеобразовних предмета. Нарочито у мањим насељима (Ловра, Деска, Батања) биће тешко обезбедити потребан број педагога, односно спречити флукуацију истих.

У свим моделима, па тако и у овом, треба обезбедити транспорт деце и ученика до васпитно-образовних институција.

Финансирање народносних васпитно-образовних институција врши се из четири извора:

- нормативно финансирање (државни трезор, МАК);
- додатно нормативно народносно финансирање (по уговору са Министарством за људске ресурсе, сада Министарством унутрашњих послова);
- сопствени приходи (првенствено уплате за исхрану и у мањој мери изнајмљивање просторија – сала за физичко, дом);
- донације.

Након једног дужег неповољног периода, од 2015. године дошло је до значајног побољшања финансирања народносних образовних институција, међутим законске промене спроведене након тог термина (сигнификантно повећање загарантованог минималца, недовољно финансирање броја статуса запослених васпитача и педагога, помоћника педагога и техничког особља, драстично поскупљење намирница, основних сировина, репроматеријала и енергетских носилаца), нажалост опет нас суочавају са чињеницом, да се маказе поново отварају и да се због тога поново јављају проблеми ликвидности код школа и код Самоуправе као власника. Тренутно је најсигурнији елемент финансирања ставка која чини 3/4 буџета која се добија по броју деце од Државне ризнице (МАК) и која је наменског карактера, значи да се може трошити само на школе и то по тачно израчунатом кључу, док се 1/4 средстава обезбеђује преко додатног нормативног народносног финансирања – о тим средствима одлучује Скупштина ССМ. У финансирању народносних васпитно-образовних институција постоји позитивна дискриминација од стране мађарских власти, што свакако треба максимално искористити, а ти бенефити су:

1. самосталне забавишне групе, односно самостална одељења могу да се покрену са упола мањим бројем ученика:
  - у забавишту и основној школи 8 полазника/ученика, у средњој школи 15 ученика
2. сви педагози који наставу изводе на језику народности добијају додатак за народности/националне мањине у зависности од школске спреме;
3. знатно шире могућности конкурисања за разне програме преко владине агенције Габор Бетлен (само за народности);
4. већ споменуто додатно финансирање Министарства за људске ресурсе, сада Министарства унутрашњих послова, на основу Образовног споразума који се склапа на 5 година.

На жалост чињеница да се нормативно финансирање радних места педагога и даље одвија на основу броја уписане деце (у забавишту на 8 деце један статус, у школама на 11,8 ученика један статус), односно да се број запослених у техничким службама одређује на основу броја запослених педагога, доводи до ситуације да се народносне васпитно-образовне институције морају дофинансирати, јер због малог броја деце, добијена нормативна средства не покривају све трошкове.

У свакој самосталној васпитно-образовној институцији, слично као и код обезбеђивања функционисања и у случају финансија неопходно је обезбедити техничко особље или техничке услове за законито пословање (финансијски руководицац, књиговођа, благајник, одговоран за људске ресурсе), што додатно оптерећује буџет, односно због веома строге законске регулисаности неопходне школске спреме за обављање ових послова, изузетно је тешко у овој области наћи заинтересоване кадрове за рад у школама који располажу одговарајућим квалификацијама. Још један сегмент везан за самосталне институције свакако треба споменути, а то је обезбеђивање потребног наставног кадра за све видове васпитно-образовног рада (васпитачи, разредна настава, предметна настава), односно за све предмете.

Образовање српских професора, наставника, учитеља и васпитачица за забавишта у Мађарској је несигурно, а запошљавање свих профила педагога са дипломом из Србије веома компликовано. Мађарске власти захтевају спровођење комплетне процедуре установљавања струковне еквиваленције, без обзира на чињеницу да је реч о гостујућим професорима који су ангажовани зато да наставу изводе на српском језику. Све то се захтева насупрот томе што је 2018. године потписан билатерални, међудржавни споразум о узајамном признавању диплома, међутим исти се односи само на ниво (бечелор или мастер) едукације, а не и на стручно звање.

Ова чињеница представља проблем, наиме без тога да је дефинисана стручна спрема дотичног педагога, не може да се пријави за класификациони испит (одбрана портфолија), а полагање тог испита је директно повезано за одређивањем платних категорија педагога, а индиректно са одређивањем буџета институције.

Поред свега сматрамо да је иреално да неко ко не говори мађарски, у одрасло доба тако савлада језик за пар година, да може диференцијалне испите положити на мађарском језику, а у ствари ангажован је баш због тога да на српском језику држи разредну наставу, односно наставу одређеног предмета.

Пре неколико година, тада надлежнима у Министарству за људске ресурсе, поднели смо предлог модификације правне регулативе (закони и уредбе), у смислу да гостујући професори који раде у народносним школама буду изузети од те обавезе искључиво док раде у тим школама.

Након одређеног времена добили смо одговор од парламентског државног секретара, господина Латорцаија, у ком је изнет правни став, да се трогодишњи статус гостујућих професора може неограничено пута продужити и без нострификације дипломе и да се дотични педагог може на основу потврде о статусу гостујућег професора издате од стране Завода за просвету, пријавити да полаже класификациони испит. Ово решење можда није савршено, али решава наше проблеме, што је веома важно, већ и због тога, јер је то првенствено једносмеран проблем и терети само оне који са српском дипломом желе да раде у Мађарској, а у ту групу спадају и војвођански Мађари.

У случају гостујућих професора додатну потешкоћу представља и обезбеђивање становања. Наше предшколске установе, као и наше школе, не располажу службеним становима, а када се од личног дохотка одузме трошак изнајмљивања стана, заинтересованим педагозима се не „исплати” мењати средину уколико су егзистенцијални параметри идентични.

Досадашња искуства указују на то да је за васпитно-образовне институције у Будимпешти и у Сегедину лакше наћи одговарајуће кадрове, док је у Батањи, Ловри и Десци знатно теже наћи педагоге са одговарајућим знањем српског језика и струковном квалификацијом.

Овај модел би у неку руку ублажио овај проблем, наиме педагози који би били запослени у централним институцијама у Будимпешти и Сегедину унутар институције њихова мобилност би била знатно олакшана (путујући педагози), такође је повољно што јединствени педагошки програм обезбеђује транспарентност методолошког и педагошког рада, односно проходност међу институцијама.

Евентуални проблеми везани за наставни кадар могу да се појаве у Сегедину, јер у вишим разредима неће бити довољан фонд часова предметне наставе (физика, хемија, биологија, географија), међутим уколико се покрене гимназија и тај проблем ће се сукцесивно ублажити. Проблем такође може да се превазиђе запошљавањем гостујућих професора из Србије по уговору или у пола статуса који би појединим данима долазили у Сегедин.

На жалост и овом моделу, уколико све четири наведене институције буду самосталне, прети опасност да ће се за функционисање неких од подружница, због малог броја деце, морати наћи додатни финансијски извори, што ће у тренутној, веома компликованој привредној ситуацији бити веома тешко.

Сумирајући до сада наведено, функционисање образовања на српском језику може да се организује на начин да се подели на четири институције, са самосталним институцијама у Будимпешти, Сегедину, Десци и Батањи. У склопу Образовног центра у Будимпешти би као и до сада били вртић, основна школа, гимназија, ученички дом и библиотека, као и вртић и основна школа од 1. до 8. разреда у Ловри. У склопу Образовног центра у Сегедину би био вртић, основна школа, гимназија и ако се укаже потреба и могућност, ученички дом.

Као самостална институција функционисало би и српско забавиште и основна школа од 1. до 4. разреда у Десци, а забавиште и основна школа од 1. до 8. разреда у Батањи били би као и до сада самостална васпитно-образовна институција. Тип наставе у Будимпешти, где се настава одвија на српском наставном језику, био би са српским наставним језиком као и у подружницама у Ловри. У Сегедину би био такође тип наставе као и у Будимпешти. У Десци би се одвијала двојезична настава, док би у Батањи такође био примењен тип двојезичне наставе.

Веома је битно да се одабере најекономичнији и најбољи начин финансирања. Планиран односно максимални број деце и ученика у четири установе би био:

Будимпешта

Забавиште: Ловра 35-40 и Будимпешта 70-90. Укупно: 105-130 ученика

Основна школа: Ловра између 100 и 120 и Будимпешта између 200 и 250 ученика

Укупно: између 300 и 370 ученика

Гимназија: од 450 до 500 ученика, ученички дом од 250 до 350 ученика

Укупан максималан број деце и ученика: око 1000

Сегедин

Забавиште у Сегедину: 40 деце

Основна школа: од 80 до 120 ученика

Гимназија: од 60 до 120 ученика, ученички дом од 50 до 60 ученика

Укупан максималан број деце и ученика: око 280

Деска

Забавиште у Десци: 60 деце, основна школа у Десци: 60 ученика

Укупан максималан број деце и ученика: око 120

Батања

Забавиште у Батањи: 45 деце, основна школа: око 100 ученика

Укупан максималан број деце и ученика: око 150

Као што смо већ навели, број запослених је одређен нормативом, тако да се у забавишту на 8 деце одобрава један статус, а у школи на 11,8 ученика један статус. Овде могу да се јаве проблеми у случају да у појединим подружним организационим јединицама мали број деце и ученика доведе до недовољног броја запослених. Што се тиче наставног кадра, много лакше би било доћи до стручних и квалитетних кадрова када би школе могле да понуде службени смештај. Приликом свих даљих планова за проширење простора школских зграда, о томе треба водити рачуна и обезбедити потенцијалним педагозима адекватан смештај. Управљање и руковођење установама треба да има у виду да би у циљу уштеде требало што рационалније распоредити задужења, међутим законска регулатива тачно одређује, у зависности од правног статуса институције и броја деце у институцији, која радна места и колико радних места нормативно финансира државни трезор (МАК). То се конкретно односи и на број виших руководица. За функционисање четири самосталне васпитно-образовне институције, потребна су четири директора, односно заменици.

Образовни центар у Будимпешти: директор, општи заменик директора, заменик директора за забавиште, заменик директора за основну школу, заменик директора за гимназију, заменик директора за ученички дом и два заменика директора у Ловри.

Сегедин: Директор један заменик директора за забавиште, један заменик за основну школу, заменик директора за гимназију и ученички дом.

Деска: један директор задужен за забавиште и основну школу.

Батања: један директор задужен за забавиште и основну школу. Сви остали руководиоци треба да буду на нивоу стручних актива.

На основу свега наведеног, наш закључак је да опција да имамо четири самосталне, вишенаменске, српске васпитно-образовне институције је првенствено из финансијских и организационих разлога, у тренутној, веома несигурној и неизгледној економској и финансијској ситуацији тешко изводљива, међутим уколико се оствари пројектовани број уписаних ученика у периоду од наредних 3 до 5 година вреди размислити о овом моделу.

6.10. ДВЕ САМОСТАЛНЕ, ВИШЕНАМЕНСКЕ, ВАСПИТНО ОБРАЗОВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ (БУДИМПЕШТА СЕДИШТЕ + ЛОВРА, СЕГЕДИН, ДЕСКА ПОДРУЖНИЦЕ И БАТАЊА), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА (ТРЕНУТНА СИТУАЦИЈА)

Овај модел је тренутно у примени, за обе институције важи да су оне вишенаменске, што значи да ће се у склопу институције одвијати васпитно-образовна делатност на више нивоа (забавиште, основна школа, гимназија, колегијум). Слично као и у сваком претходном моделу и у овом случају важи да је функционисање свих шест типова васпитно-образовних институција – предшколска установа, основна школа, средња школа (гимназија), ученички дом, стручна средња школа и стручна школа – стриктно регулисано Законом број СХС из 2011. године. Исти закон посебно дефинише васпитно-образовне институције народности, које у свом Оснивачком листу морају имати назначено да врше едукацију за дату народност. Неопходно је и у овом моделу, где је реч о вишенаменским институцијама, посматрајући подружнице, исте поделити у две групе у складу са величином насеља у којем се налазе, јер то утиче на очекивани број деце, односно на састав уписаних у смислу да ли су већином симпатизери из редова већинске нације, који не говоре српски што је првенствено карактеристично за Батању, Деску и делимично за Ловру и Сегедин, односно да ли су то деца српског порекла из окружења која слабо или уопште не говоре мађарски, што је карактеристично делимично за Будимпешту и за Сегедин.

У прву групу спадају и даље евентуалне подружне институције које се налазе у мањим насељима, а то су:

➤ Батања, Деска и Ловра

у другу групу спадају већа насеља, где постоје и високошколске установе, а то су:

➤ Будимпешта и Сегедин.

У овој опцији реч је о две самосталне вишенаменске институције од којих у предшколским установама реално је рачунати да ће бити између 30 и 60 малишана, у основним школама у Батањи, Ловри и Десци предвиђени број уписаних ђака се очекује између 60 и 120, у Сегедину би добро било да овај параметар буде између 100 и 150, док у Будимпешти тенденција показује да број ђака у основној школи може бити и од 200 до 250. У новој гимназији у Сегедину (ако је буде), реално је да буде између 60 и 120, а у Будимпешти, уколико дође до проширења, сасвим је реално да буде и од 500 до 550 уписаних.

Наравно у случају сегединских самосталних институција, осим забавишта, наведене бројке су само прогноза и од наредног периода зависи да ли ће оне постати реалност. Према горе наведеном, у овом моделу биле би две самосталне вишенаменске васпитно-образовних институције:

1. Српски образовни центар у Будимпешти са подружницама у Сегедину, у Ловри и у Десци (око 1000 деце и ученика)
2. Двојезична српска основна школа и забавиште у Батањи (око 150 деце и ученика)

Осим чињенице да је у овој варијанти реч о вишенаменским васпитно-образовним институцијама, питања на која треба одговорити и предложити неко решење су веома слична као и у свим досадашњим моделима.

У случају да су наведене васпитно-образовне институције самосталне, свака мора да буде оспособљена да стварно самостално функционише, што значи да без спољашње помоћи треба да одржава некретнину у којој је смештена, односно да буде организационо припремљена и обезбеђена за обављање свих врста јавних услуга, које су законом предвиђене, као што је исхрана, превоз деце, здравствена заштита, ванчасовне и ваншколске активности, односно измиривање комуналних трошкова (грејање, струја, вода и канализација, одношење комуналног отпада итд.).

Као што је већ и у претходним моделима наведено, све зграде васпитно-образовних институција су или потпуно новоизграђене или су обновљене или су проширене или су обновљене и проширене, међутим нису све у власништву Самоуправе Срба у Мађарској, односно поред васпитно-образовних институција некретнину користе и цивилна удружења као и културно-уметничка друштва и због тога постоји одређени фактор ризика, уколико буду самосталне и уколико се деси нешто неочекивано да ли ће самостална институција бити способна да проблем самостално сервисира. Међутим, савременост некретнина и инфраструктуре пружа реалну шансу да у наредном периоду од пет до десет година неће бити потребне веће инвестиције односно да ће се функционисање институција моћи ефикасно и штедљиво обезбедити. Ово је и даље суштинско питање, јер Самоуправа Срба у Мађарској, за разлику од самоуправа насеља не располаже сопственим приходима и због тога уколико треба брзо реаговати, не располаже слободним финансијским средствима да покрије трошкове/издатке већих размера.

Предност овог модела јесте и чињеница да су забавишта и основне школе у свим наведеним насељима смештена у истим или повезаним зградама што поједностављује финансирање наведених комуналних трошкова (соларни елементи у Ловри и у Десци се налазе на крову заједничке зграде и системи су повезани), односно поделу коришћења просторија са заједничким функцијама (трпезарија, сала за физичко итд.). Код наведених повезаних зграда вероватно ће бити једноставније одржавати заједничке системе (струја, грејање, вода, канализација). Сва постављена питања подразумевају да у свакој институцији мора да се у складу са законом организује техничка служба са одговарајућим овлашћењима (неопходно је ангажовати стручњака за заштиту на радном месту, стручњака за противпожарну заштиту, стручњака за одржавање грејања итд.), односно неопходно је обезбедити и одговарајућу заштиту имовине (осигурање покретности и непокретности).

Са власницима зграда свакако треба ускладити свеобухватни уговор о коришћењу, односно о заједничком коришћењу покретности и некретнина и то најмање на пет година, пошто закон за издавање дозволе за функционисање и оснивање нове васпитно-образовне институције захтева потврду и гаранцију да будућа самостална институција располаже са законом предвиђеним минималним инвентаром (мобилијар), некретнином (ако није у власништву тражи се споразум о коришћењу), финансијским средствима и људским ресурсима (изјава о намери да ће радити у будућој васпитно-образовној институцији) за најмање 5 (пет) година. У овом моделу проблем може представљати обезбеђивање наставничког, професорског кадра, пошто у Мађарској осим васпитачица, учитељица и професора српског језика и књижевности не постоји високошколска едукација педагога општеобразовних предмета. Тај је нарочито присутан у мањим насељима (Ловра, Деска, Батања) где ће бити тешко обезбедити потребан број педагога, односно спречити флукуацију истих.

Финансирање народносних васпитно-образовних институција врши се из четири извора:

- нормативно финансирање (државни трезор, МАК);
- додатно нормативно народносно финансирање (по уговору са Министарством за људске ресурсе, сада Министарством унутрашњих послова);
- сопствени приходи (првенствено уплате за исхрану и у мањој мери изнајмљивање просторија – сала за физичко, дом);
- донације.

Након једног дужег неповољног периода, од 2015. године дошло је до значајног побољшања финансирања народносних образовних институција, међутим законске промене спроведене након тог термина (сигнификантно повећање загарантованог минималца, недовољно финансирање броја статуса запослених васпитача и педагога, помоћника педагога и техничког особља, драстично поскупљење намирница, основних сировина, репроматеријала и енергетских носилаца), нажалост опет нас суочавају са чињеницом да се маказе поново отварају и да се због тога поново јављају проблеми ликвидности код школа и код Самоуправе као власника. Тренутно је најсигурнији елемент финансирања ставка која чини 3/4 буџета која се добија по броју деце од Државне ризнице (МАК) и која је наменског карактера, значи да се може трошити само на школе и то по тачно израчунатом кључу, док се 1/4 средстава обезбеђује преко додатног нормативног народносног финансирања – о тим средствима одлучује Скупштина ССМ. У финансирању народносних васпитно-образовних институција постоји позитивна дискриминација од стране мађарских власти што свакако треба максимално искористити, а ти бенефити су следећи:

1. самосталне забавишне групе односно самостална одељења могу да се покрену са упола мањим бројем ученика:
  - у забавишту и основној школи 8 полазника/ученика, у средњој школи 15 ученика
2. сви педагози који наставу изводе на језику народности добијају додатак за народности/националне мањине у зависности од школске спреме;
3. знатно шире могућности конкурисања за разне програме преко владине агенције „Габор Бетлен” (само за народности);
4. већ споменуто додатно финансирање Министарства за људске ресурсе, сада Министарства унутрашњих послова, на основу Образовног споразума који се склапа на 5 година.

На жалост, чињеница да се нормативно финансирање радних места педагога и даље одвија на основу броја уписане деце (у забавишту на 8 деце један статус, у школама на 11,8 ученика један статус), односно да се број запослених у техничким службама одређује на основу броја запослених педагога (Закон број СХС.61.§(5) из 2011.), доводи до ситуације да се народносне васпитно-образовне институције морају дофинансирати, јер због малог броја деце, добијена нормативна средства не покривају све трошкове.

У свакој самосталној васпитно-образовној институцији слично као и код обезбеђивања функционисања и у случају финансија неопходно је обезбедити техничко особље или техничке услове за законито пословање (финансијски руководилац, књиговођа, благајник, одговоран за људске ресурсе) што додатно оптерећује буџет, односно због веома строге законске регулисаности неопходне школске спреме за обављање ових послова изузетно је тешко у овој области наћи заинтересоване кадрове за рад у школама, који располажу одговарајућим квалификацијама. Питање обезбеђивања уџбеника за српске школе није у потпуности решено, али се снабдевеност константно поправља, из основних предмета су обезбеђени ауторски уџбеници, односно преводи на српски језик.

Још један сегмент везан за самосталне институције свакако треба споменути, а то је обезбеђивање потребног наставног кадра за све видове васпитно-образовног рада (васпитачи, разредна настава, предметна настава), односно за све предмете. Образовање српских професора, наставника, учитеља и васпитачица за забавишта у Мађарској је несигурно, а запошљавање свих профила педагога са дипломом из Србије веома компликовано. Мађарске власти захтевају спровођење комплетне процедуре установљавања струковне еквиваленције, без обзира на чињеницу да је реч о гостујућим професорима, који су ангажовани зато да наставу изводе на српском језику.

Све то се захтева насупрот томе што је 2018. године потписан билатерални, међудржавни споразум о узајамном признавању диплома, међутим исти се односи само на ниво (бечелор или мастер) едукације а не и на стручно звање. Ова чињеница представља проблем, наиме без тога да је дефинисана стручна спрема дотичног педагога, не може да се пријави за класификациони испит (одбрана портфолија), а полагање тог испита је директно повезано са одређивањем платних категорија педагога, а индиректно са одређивањем буџета институције.

Поред свега сматрамо да је иреално да неко ко не говори мађарски, у одрасло доба тако савлада језик за пар година, да може диференцијалне испите положити на мађарском језику, а у ствари ангажован је баш због тога да на српском језику држи разредну наставу, односно наставу одређеног предмета.

Пре неколико година, тада надлежнима у Министарству за људске ресурсе, поднели смо предлог модификације правне регулативе (закони и уредбе), у смислу да гостујући професори који раде у народносним школама буду изузети од те обавезе искључиво док раде у тим школама.

Након одређеног времена добили смо одговор од парламентског државног секретара, господина Латорцаија, у ком је изнет правни став, да се трогодишњи статус гостујућих професора може неограничено пута продужити и без нострификације дипломе и да се дотични педагог може на основу потврде о статусу гостујућег професора издате од стране Уреда за образовање, пријавити да полаже класификациони испит. Ово решење можда није савршено, али решава наше проблеме, што је веома важно, већ и због тога, јер је то првенствено једносмеран проблем, и терети само оне који са српском дипломом желе да раде у Мађарској, а у ту групу спадају и војвођански Мађари. У случају гостујућих професора додатну потешкоћу представља и обезбеђивање становања. Наша забавишта, као и наше школе, не располажу службеним становима, а када се од личног дохотка одузме трошак изнајмљивања стана, заинтересованим педагозима се не „исплати” мењати средину уколико су егзистенцијални параметри идентични.

Досадашња искуства указују на то да је за васпитно-образовне институције у Будимпешти и у Сегедину лакше наћи одговарајуће кадрове, док је у Батањи, Ловри и Десци знатно теже наћи педагоге са одговарајућим знањем српског језика и струковном квалификацијом. Овај модел би у случају Ловре и Деске, а делимично и Сегедина у неку руку ублажио овај проблем, наиме педагози би били запослени у једној институцији, а унутар институције би била олакшана мобилност наставног кадра (путујући педагози), јединствен педагошки програм, што обезбеђује транспарентност методолошког и педагошког рада, односно проходност међу институцијама.

Евентуални проблеми везани за наставни кадар могу да се појаве и у Сегедину, јер у вишим разредима неће бити довољан фонд часова предметне наставе (физика, хемија, биологија, географија). Проблем такође може да се превазиђе запошљавањем гостујућих професора из Србије по уговору или у пола статуса који би појединим данима долазили у Сегедин.

Што се тиче наставног кадра, много лакше би било доћи до стручних и квалитетних кадрова када би школе могле да понуде службени смештај. Приликом свих даљих планова за проширење простора школских зграда, о томе треба водити рачуна и обезбедити потенцијалним педагозима адекватан смештај. На жалост, и овом моделу, уколико обе наведене институције буду самосталне, прети опасност да ће се за функционисање неких од подружница, због малог броја деце морати наћи додатни финансијски извори што ће у тренутној, веома компликованој привредној ситуацији бити веома тешко.

Као што смо већ навели, број запослених је одређен нормативом, тако да се у забавишту на 8 деце одобрава један статус, а у школи на 11,8 ученика један статус. Овде могу да се јаве проблеми у случају институције у Сегедину, јер би у појединим подружним организационим јединицама то био мали, односно недовољан број запослених.

Управљање и руковођење установама треба да има у виду да би у циљу уштеде требало што рационалније распоредити задужења, међутим законска регулатива тачно одређује у зависности од правног статуса институције и броја деце у институцији (Владина уредба број 326/2013.(VIII.30.)), која радна места и колико радних места нормативно финансира државни трезор (МАК). Ту се конкретно мисли на број виших руководиоца. За функционисање две васпитно-образовне институције, потребна су два директора, односно заменици.

Образовни центар у Будимпешти: директор, општи заменик директора, заменик директора за забавиште, заменик директора за основну школу, заменик директора за гимназију, заменик директора за ученички дом, два заменика директора у Ловри (забавиште, основна школа), три заменика у Сегедину (забавиште, основна школа, гимназија и ученички дом заједно), у Десци два заменика директора, који би били задужени за забавиште и основну школу и наравно у Батањи један директор. Сви остали руководиоци треба да буду на нивоу стручних актива.

Школа у Батањи дуги низ година функционише као самостална установа. Српска заједница у Мађарској је уложила огромна финансијска средства, када се све сабере око милијарду форинти у развој инфраструктуре ове васпитно-образовне установе. Због створених одличних услова, као и због велике удаљености од осталих српских центара у Мађарској, чини се да је самосталност ове институције и финансијски и организационо оправдана, што потврђује стабилност броја деце и ученика који се уписују насупрот велике конкуренције (три основне школе у насељу) и веома малог наталитета у насељу (на годишњем нивоу 60 новорођене деце).

На основу свега наведеног, наш закључак је да би спровођење овог модела у тренутној, веома несигурној и неизгледној економској и финансијској ситуацији био веома ризичан подухват. Међутим, уколико се оствари пројектовани број ученика, за 3-5 година, када се створе првенствено финансијски услови, у Сегедину треба основати самосталну српску васпитно-образовну институцију.

6.11. ДВЕ САМОСТАЛНЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ (ЈЕДНА ВИШЕНАМЕНСКА БУДИМПЕШТА СЕДИШТЕ + ЛОВРА, СЕГЕДИН, ДЕСКА И БАТАЊА ПОДРУЖНИЦЕ, ОДНОСНО УЧЕНИЧКИ ДОМОВИ КАО ЈЕДНА САМОСТАЛНА ИНСТИТУЦИЈА), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА

У оквиру овог модела реч је о једној вишенаменској и о једној једнонаменској васпитно-образовној институцији које раде на више локација. У овом случају у вишенаменској институцији ће се у склопу установе одвијати васпитно-образовна делатност на свим нивоима (забавиште, основна школа, гимназија) у Будимпешти, у Сегедину, у Ловри, у Десци и наравно у Батањи, док ће се у склопу једнонаменске институције одвијати искључиво законом дефинисана васпитно-образовна делатност за ученичке домове/колегијуме за ученике од 9-ог до 12-ог разреда средње школе у два насеља, у Будимпешти и Сегедину.

За све моделе универзално важи да је функционисање свих шест типова васпитно-образовних институција – предшколска установа, основна школа, средња школа (гимназија), ученички дом (колегијум), стручна средња школа и стручна школа - стриктно регулисано Законом број СХС из 2011. године. Исти закон посебно дефинише васпитно-образовне институције народности које у свом Оснивачком листу морају имати назначено да врше едукацију за дату народност.

Неопходно је и у овом моделу и код једне и код друге институције, подружнице поделити у две групе у складу са величином насеља у којем се налазе, јер то утиче на очекивани број деце, односно на састав уписаних у смислу да ли су већином симпатизери из редова већинске нације који не говоре српски, што је првенствено карактеристично за Батању, Деску и делимично за Ловру и Сегедин, односно да ли су то деца српског порекла из окружења која слабо или уопште не говоре мађарски, што је карактеристично делимично за Будимпешту и за Сегедин.

У прву групу спадају и даље институције које се налазе у мањим насељима, а то су:

- Батања, Деска и Ловра

у другу групу спадају већа насеља, где постоје и високошколске установе, а то су:

- Будимпешта и Сегедин.

У овој опцији, реч је о две самосталне вишенаменске институције од којих у предшколским установама реално је рачунати да ће бити између 30 и 60 малишана, у основним школама у Батањи, Ловри и Десци предвиђени број уписаних ђака се очекује између 60 и 120, у Сегедину би добро било да овај параметар буде између 100 и 150, док у Будимпешти тенденција показује да број ђака у основној школи може бити и од 200 до 250. У новој гимназији у Сегедину (ако је буде), реално је да буде између 60 и 120, а у Будимпешти уколико дође до проширења сасвим је реално да буде и од 500 до 550 уписаних. Наравно, у случају сегединских самосталних институција, осим забавишта, наведене бројке су само прогноза и од наредног периода зависи да ли ће оне постати реалност.

Према горе наведеном, у овом моделу биле би две самосталне васпитно-образовне институције а то су:

1. Српски образовни центар „Никола Тесла” у Будимпешти (око 1150 деце и ученика)
2. Српски ученички дом/колегијум „Сава Текелија” у Будимпешти (око 300 питомаца)
  - у Будимпешти у Текелијануму (четири групе)
  - у Будимпешти у Рожа улици (шест група)
  - у Сегедину (две групе)

Питања на која треба одговорити и предложити неко решење су веома слична као и у претходном моделу. У случају да су наведене васпитно-образовне институције самосталне, свака мора да буде оспособљена да стварно самостално функционише, што значи да без спољашње помоћи треба да одржава некретнину у којој је смештена, односно да буде организационо припремљена и обезбеђена за обављање свих врста јавних услуга које су законом предвиђене, као што је исхрана, превоз деце, здравствена заштита, ванчасовне и ваншколске активности, односно измиривање комуналних трошкова (грејање, струја, вода и канализација, одношење комуналног отпада итд.).

Као што је већ и у претходним моделима наведено, све зграде васпитно-образовних институција су или потпуно новоизграђене или су обновљене или су проширене или су обновљене и проширене, међутим нису све у власништву Самоуправе Срба у Мађарској, односно поред васпитно-образовних институција некретнину користе и цивилна удружења као и културно-уметничка друштва и због тога постоји одређени фактор ризика, уколико буду самосталне и уколико се деси нешто неочекивано да ли ће једна мања самостална институција бити способна да проблем самостално сервисира.

Међутим, савременост некретнина и инфраструктуре пружа реалну шансу да у наредном периоду од пет до десет година неће бити потребне веће инвестиције, односно да ће се функционисање институција моћи ефикасно и штедљиво обезбедити. Ово је и даље суштинско питање, јер Самоуправа Срба у Мађарској, за разлику од самоуправа насеља, не располаже сопственим приходима и због тога уколико треба брзо реаговати, не располаже слободним финансијским средствима да покрије трошкове/издатке већих размера.

Предност овог модела јесте и чињеница да су забавишта и школе у свим наведеним насељима смештена у истим или повезаним зградама, што поједностављује финансирање наведених комуналних трошкова (соларни елементи у Ловри и у Десци се налазе на крову заједничке зграде и системи су повезани), односно поделу коришћења просторија са заједничким функцијама (трпезарија, сала за физичко итд.). Код наведених повезаних зграда, вероватно ће бити једноставније одржавати заједничке системе (струја, грејање, вода, канализација). Сва постављена питања подразумевају да у свакој институцији мора да се у складу са законом организује техничка служба са одговарајућим овлашћењима (неопходно је ангажовати стручњака за заштиту на радном месту, стручњака за противпожарну заштиту, стручњака за одржавање грејања итд.), односно неопходно је обезбедити и одговарајућу заштиту имовине (осигурање покретности и непокретности).

Са власницима зграда свакако треба ускладити свеобухватни уговор о коришћењу односно о заједничком коришћењу покретности и некретнина и то најмање на пет година, пошто закон за издавање дозволе за функционисање и оснивање нове васпитно-образовне институције захтева потврду и гаранцију да будућа самостална институција располаже са законом предвиђеним минималним инвентаром (мобилијар), некретнином (ако није у власништву тражи се споразум о коришћењу), финансијским средствима и људским ресурсима (изјава о намери да ће радити у будућој васпитно-образовној институцији) за најмање 5 (пет) година. (20/2012. (VIII. 31.) ЕММІ уредба)

И у овом моделу проблем може представљати обезбеђивање наставничког, професорског кадра, пошто у Мађарској осим васпитачица, учитељица и професора српског језика и књижевности не постоји високошколска едукација педагога општеобразовних предмета, нарочито ће у мањим насељима (Ловра, Деска, Батања) бити тешко обезбедити потребан број педагога, односно спречити флукуацију истих.

Финансирање народносних васпитно-образовних институција врши се из четири извора:

- нормативно финансирање (државни трезор, МАК);
- додатно нормативно народносно финансирање (по уговору са Министарством за људске ресурсе, сада Министарством унутрашњих послова);
- сопствени приходи (првенствено уплате за исхрану и у мањој мери изнајмљивање просторија – сала за физичко, дом);
- донације.

Након једног дужег неповољног периода, од 2015. године дошло је до значајног побољшања финансирања народносних образовних институција, међутим законске промене спроведене након тог термина (сигнификантно повећање загарантованог минималца, недовољно финансирање броја статуса запослених васпитача и педагога, помоћника педагога и техничког особља, драстично поскупљење намирница, основних сировина, репроматеријала и енергетских носилаца), нажалост опет нас суочавају са чињеницом да се маказе поново отварају и да се због тога поново јављају проблеми ликвидности код школа и код Самоуправе као власника. Тренутно је најсигурнији елемент финансирања ставка која чини 3/4 буџета која се добија по броју деце од Државне ризнице (МАК) и која је наменског карактера, значи да се може трошити само на школе и то по тачно израчунатом кључу, док се 1/4 средстава обезбеђује преко додатног нормативног народносног финансирања – о тим средствима одлучује Скупштина ССМ. У финансирању народносних васпитно-образовних институција постоји позитивна дискриминација од стране мађарских власти, што свакако треба искористити, а ти бенефити су следећи:

1. самосталне забавишне групе, односно самостална одељења могу да се покрену са упола мањим бројем ученика:
  - у забавишту и основној школи 8 полазника/ученика, у средњој школи 15 ученика
2. сви педагози који наставу изводе на језику народности добијају додатак за националне мањине у зависности од школске спреме;
3. шире могућности конкурисања преко владине агенције „Габор Бетлен” (само народности);
4. већ споменуто додатно финансирање Министарства за људске ресурсе, сада Министарства унутрашњих послова, на основу Образовног споразума који се склапа на 5 година.

На жалост, чињеница да се нормативно финансирање радних места педагога и даље одвија на основу броја уписане деце, односно да се број запослених у техничким службама одређује на основу броја запослених педагога (Закон број СХС.61.§(5) из 2011.), доводи до ситуације, да се народносне васпитно-образовне институције морају дофинансирати, јер због малог броја деце, добијена нормативна средства не покривају све трошкове.

У свакој самосталној васпитно-образовној институцији, слично као и код обезбеђивања функционисања и у случају финансија неопходно је обезбедити техничко особље или техничке услове за законито пословање (финансијски руководицац, књиговођа, благајник, одговоран за људске ресурсе) што додатно оптерећује буџет, односно због веома строге законске регулисаности неопходне школске спреме за обављање ових послова, изузетно је тешко у овој области наћи заинтересоване кадрове за рад у школама који располажу одговарајућим квалификацијама.

Питање обезбеђивања уџбеника за српске школе није у потпуности решено, али се снабдевеност константно поправља, из основних предмета су обезбеђени ауторски уџбеници, односно преводи на српски језик. Још један сегмент везан за самосталне институције свакако треба споменути, а то је обезбеђивање потребног наставног кадра за све видове васпитно-образовног рада (васпитачи, разредна настава, предметна настава) односно за све предмете. Образовање српских професора, наставника, учитеља и васпитачица за забавишта у Мађарској је несигурно, а запошљавање свих профила педагога са дипломом из Србије веома компликовано. Мађарске власти захтевају спровођење комплетне процедуре установљавања струковне еквиваленције, без обзира на чињеницу да је реч о гостујућим професорима, који су ангажовани зато да наставу изводе на српском језику.

Све то се захтева насупрот томе што је 2018. године потписан билатерални, међудржавни споразум о узајамном признавању диплома, међутим исти се односи само на ниво (бечелор или мастер) едукације, а не и на стручно звање. Ова чињеница представља проблем, наиме без тога да је дефинисана стручна спрема дотичног педагога, не може да се пријави за класификациони испит (одбрана портфолија), а полагање тог испита је директно повезано за одређивањем платних категорија педагога, а индиректно са одређивањем буџета институције.

Поред свега сматрамо да је иреално да неко ко не говори мађарски, у одрасло доба тако савлада језик за пар година, да може диференцијалне испите положити на мађарском језику, а у ствари ангажован је баш због тога да на српском језику држи разредну наставу, односно наставу одређеног предмета. Пре неколико година, тада надлежнима у Министарству за људске ресурсе, поднели смо предлог модификације правне регулативе (закони и уредбе), у смислу да гостујући професори који раде у народносним школама буду изузети од те обавезе искључиво док раде у тим школама.

Након одређеног времена добили смо одговор од парламентског државног секретара, господина Латорцаија, у ком је изнет правни став, да се трогодишњи статус гостујућих професора може неограничено пута продужити и без нострификације дипломе и да се дотични педагог може на основу потврде о статусу гостујућег професора издате од стране Завода за просвету, пријавити да полаже класификациони испит. Ово решење можда није савршено, али решава наше проблеме, што је веома важно већ и због тога, јер је то првенствено једносмеран проблем, и терети само оне који са српском дипломом желе да раде у Мађарској, а у ту групу спадају и војвођански Мађари. У случају гостујућих професора додатну потешкоћу представља и обезбеђивање становања. Наша забавишта, као и наше школе, не располажу службеним становима, а када се од личног дохотка одузме трошак изнајмљивања стана, заинтересованим педагозима се не „исплати” мењати средину уколико су егзистенцијални параметри идентични.

Досадашња искуства указују на то да је за васпитно-образовне институције у Будимпешти и у Сегедину лакше наћи одговарајуће кадрове, док је у Батањи, Ловри и Десци знатно теже наћи педагоге са одговарајућим знањем српског језика и струковном квалификацијом.

Уколико све наведене институције буду самосталне, прети опасност да ће се за функционисање неких од институција, због малог броја деце, морати наћи додатни финансијски извори, што ће у тренутној веома компликованој привредној ситуацији бити веома тешко.

Уколико се разматра могућност организовања свих ученичких домова/колегијума у једну институцију, у том случају би под јединственим управљањем именованог директора били ученички домови/колегијуми у Будимпешти (у Рожа улици и у Текелијануму), као и ученички дом/колегијум у Сегедину. Седиште ове институције би било у Текелијануму, док би подружнице биле домови у Рожа улици и у Сегедину.

План за Сегедин, с обзиром да ће sukcesивно бити основана и уведена средња школа/гимназија и ако се иде на процену да ће бити само једно одељење у свакој генерацији са по 25 ученика и једно језичко-припремно одељење са око 20 ученика, у крајњем случају обухвата око 100 до 120 ученика.

Узевши у обзир да неће сваком ученику бити потребан смештај у ученичком дому/колегијуму, реално је проценити да у Сегедину треба обезбедити око 50 до 75 места за смештај у ученичком дому/колегијуму.

Неопходно је и у овој опцији, где је реч о једној, једнонаменској институцији, профил будућег ученичког дома/колегијума одредити у складу са саставом заинтересоване популације, јер то утиче на очекивани број ученика, односно на састав смештених у смислу да ли су већином симпатизери из редова већинске нације који не говоре српски, што је можда делимично карактеристично за Сегедин, односно да ли су то ученици српског порекла из окружења који слабо или уопште не говоре мађарски, што је најпре карактеристично за Будимпешту, јер од тога зависи ангажовање педагога-васпитача који ће радити са ученицима.

У овом моделу веома је важно нагласити да је у већинској образовној стратегији која се односи на период од 2021. до 2030. године посебно назначена намера да се појача васпитно-образовни рад у ученичким домовима/колегијумима и да нагласак поред васпитања треба ставити и на образовање и због није свеједно какав ће бити састав педагога који ће радити у српским ученичким домовима/колегијумима. Једноставно је израчунати да би јединствени српски ученички дом/колегијум имао између 300 и 350 уписаних питомаца, што би представљало једну завидну институцију. Наравно, у случају сегединског ученичког дома/колегијума наведена бројка је само прогноза и од наредног периода зависи да ли ће она постати реалност.

Овај модел у систему мађарског јавног образовања је релативно редак, али није непознат. У многим већим насељима, односно у већим регионима и данас постоје ученички домови/колегијуми који су организовани у једну институцију који раде на више локација (telephely), под јединственом управом једног одговорног, именованог руководиоца, а на челу сваке организационе јединице (tagintézmény), уколико је у складу са правном регулацијом довољан број група и питомаца, налази се такође именовани виши руководиоцац.

Посебан проблем овог модела је финансирање колективне исхране, наиме по тренутно важећој правној регулативи, у ученичким домовима/колегијумима обавезно је обезбедити 5 obroka (три велика и два мала), односно право на бесплатну исхрану има све већи број питомаца због егзистенцијалне угрожености.

Нормативно финансирање од стране државе тренутно, на годишњем нивоу износи око 29.000.- форинти, што наравно не покрива трошкове исхране. Ако се томе дода чињеница да Самоуправа Срба у Мађарској не остварује право на нормативно финансирање сировина у исхрани, поставља се питање из којих извора ће Самоуправа Срба у Мађарској обезбедити додатна финансијска средства да испуни своју законску обавезу и обезбеди исхрану за све питомце.

Овај српски ученички дом/колегијум са својим подружницама требало би да има регионални карактер, што значи да су ту смештени питомци из ширег региона и због тога је веома важно да се за уписане питомце обезбеди квалитетан смештај, што додатно повећава конкурентност институције.

Резимирајући предности једног јединственог, самосталног ученичког дома/колегијума су следеће:

- јединствено управљање, домове води руководилац који има радно искуство у ученичким домовима/колегијумима,
- централно управљање – увек ефикасније, јединствен педагошки рад, у ученичким домовима/колегијумима је наставно особље, које ради исти посао, исти су педагошки изазови, веома слична је и методологија по којој раде, тематска занимања;
- акценат је на развијању српског идентитета, очувању традиције, културе, језика, обичаја, јединствени стандарди, једна јединствена педагошко-методолошка структура за сва три дома, по истом плану и програму, исти профили;
- у овоме дому смештај могу да добију српска деца у Сегедину која иду у мађарске школе, што је предност, јер ако та деца већ нису у нашем школском систему, на тај начин би имала неки контакт са српском заједницом.

За решавање проблема исхране у ученичким домовима/колегијумима неопходна је једна велика инвестиција, јер ту постоје врло специјални захтеви од стране хигијенског завода и треба имати у виду да када институција или објекат већ постоје, лакше је продужити дозволу, него добити дозволу за неки нови објекат или институцију.

Објекти који већ сада стоје српској заједници на располагању су следећи:

1. Зграда у **Рожа улици** је обновљена (одржавање је мање захтевно).
2. Друга зграда је **Текелијанум** – културно-историјски споменик у власништву Будимске епархије српске православне цркве. Зграда је пре десетак година обновљена, међутим она је ипак стара градња, сводови су високо и ту треба рачунати на константна улагања од више милиона форинти за одржавање зграде и система у њој.
3. У **Сегедину** постоје две зграде којима располажемо, међутим ни у једној не постоји вишак простора за формирање ученичког дома/колегијума.

Могућности решавања проблема ученичког дома/колегијума у Сегедину су следеће:

- а) Прва опција би била изградња дома у поткровљу постојеће зграде, у Штефанија 7., коју свакако треба размотрити (ако се добију нека додатна финансијска средства). Суштина би била да се у Сегедину, у поткровљу постојеће зграде направи један мали дом за 30-50 питомаца, који ће бити или у склопу јединствене институције ученичког дома/колегијума или ће бити у склопу сегединске институције која ће бити потпуно идентична Српском образовном центру „Никола Тесла”, што значи да ће обухватати предшколску установу, основну школу, средњу школу/гимназију и ученички дом/колегијум. Објекат већ имамо на располагању, потребна су финансијска средства за адаптацију простора.
- б) Друга опција: добијање још једне зграде у Сегедину (напомена: већ смо добили две веома репрезентативне зграде на Штефанији и на Калвин тргу). Обе зграде су културно-историјски споменици. Предност ове опције је што је мање захтевна и као таква представља удобније решење, односно простор у старту би могао да се организује за потребе дома, без ометања рада средње школе/гимназије. Наравно, и у овом случају ману представља што су потребна финансијска средства за куповину зграде и њену адаптацију.
- в) Трећа опција је да смештај за питомце не буде у Сегедину, него у неком суседном српском месту (Деска, Нови Сентиван, Сириг) ако је тамо финансијски повољније и ако може да се купи одговарајућа некретнина. Као и претходно и у овом моделу предност представља што је мање захтевна и као таква представља удобније решење, односно простор у старту би могао да се организује за потребе дома, без ометања рада средње школе/гимназије, односно објекат би могао да буде базична институција српске заједнице у том месту. Наравно, и у овом случају ману представља што су потребна финансијска средства за куповину зграде и њену адаптацију, односно треба обезбедити превоз до средње школе/гимназије за питомце.

г) Четврта опција је да се ученички дом/колегијум уопште не гради јер, ученици који се буду уписали у сегединску средњу школу/гимназију махом ће бити ученици из околине, односно са српске стране границе. Ако се покрене школски аутобус и ако се договоре мађарске и српске власти да постоји један зелени коридор нпр. на граничном прелазу Тисасигет-Ђала (иако тамо не могу аутобуси да пролазе, али само школски аутобус да добије дозволу да пролази), у том случају ђачки дом није неопходан, јер скоро сва деца могу свакодневно да се возе аутобусом.

Предности

- Треба узети у обзир и то да ће то бити махом деца мађарски, односно двојни држављани и да су баш због тога и дом и гимназија у Сегедину потребни, јер је у протеклих 10 година преко 200.000 људи добило мађарско држављанство и двојни су држављани који имају право да школују дете у Мађарској и имају право на смештај у дому.
- Процена је да ће школски аутобус, односно, тај воз који треба да саобраћа између Суботице и Сегедина, прелазити пут до Сегедина за 26 минута, а та деца са потврдом ако су ученици српске школе, могу да конкуришу у било ком мађарском дому и да добију смештај.

У 95% случајева у Мађарској су домови самосталне институције које имају децу из разних школа, а ово би био самосталан дом који би се потпуно уклопио у мађарски систем и због неких здравијих и удобнијих односа смо мишљења да је ипак боље да имамо дом.

Неопходно је нагласити да у случају институција које изводе само један тип наставе (само предшколско васпитање, само основношколска или средњошколска настава), знатно је лакше организовати васпитно-образовни рад, односно ефикасније могу да се користе људски ресурси истог профила, исте школске и струковне спреме, јер нема никакве препреке за мобилност, односно обезбеђена је проходност.

На основу свега наведеног, наш закључак је да опција да имамо један самосталан српски ученички дом/колегијум првенствено је из финансијских разлога, у тренутној, веома несигурној и неизгледној економској и финансијској ситуацији тешко изводљива, међутим уколико се заврше превиђене инвестиције и оствари се пројектовани број уписаних ученика у периоду од наредних 3 до 5 година вреди размислити о овом моделу.

6.12. ЈЕДНА САМОСТАЛНА ВИШЕНАМЕНСКА ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНА ИНСТИТУЦИЈА (БУДИМПЕШТА СЕДИШТЕ + ЛОВРА, СЕГЕДИН, ДЕСКА И БАТАЊА ПОДРУЖНИЦЕ), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА

Први модел који смо приказали је представљао крајњу опцију истог правца са 14 самосталних институција, док се овај модел налази на другом крају тог правца и реч је у једној, јединственој васпитно-образовној институцији која је вишенаменска, што значи да ће се у склопу институције одвијати васпитно-образовна делатност на више нивоа, односно у овом случају на свим нивоима (забавиште, основна школа, гимназија, колегијум), односно на више локација. Слично, као и у свакој претходној опцији и у овом случају важи да је функционисање свих шест типова васпитно-образовних институција – предшколска установа, основна школа, средња школа (гимназија), ученички дом, стручна средња школа и стручна школа – стриктно регулисано Законом број СХС из 2011. године. Исти закон посебно дефинише васпитно-образовне институције народности, које у свом Оснивачком листу морају имати назначено да врше едукацију за дату народност. Неопходно је и у овој опцији, где је реч о једној вишенаменској институцији, посматрајући подружнице, исте поделити у две групе у складу са величином насеља у којем се налазе, јер то утиче на очекивани број деце, односно на састав уписаних у смислу да ли су већином симпатизери из редова већинске нације који не говоре српски, што је првенствено карактеристично за Батању, Деску и делимично за Ловру и Сегедин, односно да ли су то деца српског порекла из окружења која слабо или уопште не говоре мађарски, што је карактеристично делимично за Будимпешту и за Сегедин. У прву групу спадају и даље евентуалне подружне институције које се налазе у мањим насељима, а то су:

➤ Батања, Деска и Ловра

у другу групу спадају већа насеља, где постоје и високошколске установе, а то су:

➤ Будимпешта и Сегедин.

У овој опцији реч је о две самосталне вишенаменске институције од којих у предшколским установама реално је рачунати да ће бити између 30 и 60 малишана, у основним школама у Батањи, Ловри и Десци број уписаних ђака се очекује између 60 и 120, у Сегедину би добро било да овај параметар буде између 100 и 150, док у Будимпешти тенденција показује да број ђака у основној школи може бити и од 200 до 250. У гимназији у Сегедину (ако је буде) реално је да буде између 60 и 120, а у Будимпешти уколико дође до проширења, сасвим је реално да буде и од 500 до 550 уписаних.

Наравно, у случају сегединских самосталних институција, осим забавишта, наведене бројке су само прогноза и зависи од наредног периода да ли ће оне постати реалност. Према горе наведеном, у овом моделу постојала би једна самостална вишенаменска васпитно-образовних институција:

- Српски образовни центар у Будимпешти са подружницама у Сегедину, у Ловри, у Десци и у Батањи (око 1150 деце и ученика)

Осим чињенице да је у овој варијанти реч о једној, вишенаменској васпитно-образовној институцији, питања на које треба одговорити и предложити неко решење су веома слична као и у свим досадашњим моделима. У случају једне, самосталне васпитно-образовне институције, она мора да буде оспособљена да стварно самостално функционише, што значи да без спољашње помоћи треба да одржава некретнине у којим је смештена, односно да буде организационо припремљена и обезбеђена за обављање свих врста јавних услуга које су законом предвиђене, као што је исхрана, превоз деце, здравствена заштита, ванчасовне и ваншколске активности, односно измиривање комуналних трошкова (грејање, струја, вода и канализација, одношење комуналног отпада итд.).

Као што је већ и у претходним моделима наведено, све зграде васпитно-образовних институција су или потпуно новоизграђене или су обновљене или су проширене или су обновљене и проширене, међутим нису све у власништву Самоуправе Срба у Мађарској, односно поред васпитно-образовних институција некретнине користе и цивилна удружења као и културно-уметничка друштва и због тога постоји одређени фактор ризика, уколико се деси нешто неочекивано да ли ће самостална институција бити способна да проблем самостално сервисира. Међутим, савременост некретнина и инфраструктуре пружа реалну шансу да у наредном периоду од пет до десет година неће бити потребне веће инвестиције, односно да ће се функционисање институције моћи ефикасно и штедљиво обезбедити.

Из овог аспекта јединствено управљање и јака централизација могу да допринесу да оперативно деловање унутар институције буде брзо и ефикасно, што може бити компензација за велике раздаљине које би у овом моделу требало савладати (више стотина километара). Ово је и даље суштинско питање, јер Самоуправа Срба у Мађарској, за разлику од самоуправа насеља, не располаже сопственим приходима и због тога уколико треба брзо реаговати, не располаже слободним финансијским средствима да покрије трошкове/издатке већих размера.

Предност овог модела јесте и чињеница да су забавишта и основне школе у свим наведеним насељима смештена у истим или повезаним зградама што поједностављује финансирање наведених комуналних трошкова (соларни елементи у Ловри и у Десци се налазе на крову заједничке зграде и системи су повезани), односно поделу коришћења просторија са заједничким функцијама (трпезарија, сала за физичко итд.). Код наведених повезаних зграда вероватно ће бити једноставније одржавати заједничке системе (струја, грејање, вода, канализација). Наравно у овој „великој” јединственој, вишенаменској институцији мора да се у складу са законом организује техничка служба са одговарајућим овлашћењима (неопходно је ангажовати стручњака за заштиту на радном месту, стручњака за противпожарну заштиту, стручњака за одржавање грејања итд.) односно неопходно је обезбедити и одговарајућу заштиту имовине (осигурање покретности и непокретности).

Са власницима зграда свакако треба ускладити свеобухватни уговор о коришћењу, односно о заједничком коришћењу покретности и некретнина и то најмање на пет година, пошто закон за издавање дозволе за функционисање и оснивање нове васпитно-образовне институције захтева потврду и гаранцију да будућа самостална институција располаже са законом предвиђеним минималним инвентаром (мобилијар, 20/2012.(VIII.30.) Уредба Министарства за људске ресурсе), некретнином (ако није у власништву тражи се споразум о коришћењу), финансијским средствима и људским ресурсима (изјава о намери да ће радити у будућој васпитно-образовној институцији) за најмање 5 (пет) година. Као и сваком моделу, проблем може представљати обезбеђивање наставничког, професорског кадра, пошто у Мађарској осим васпитачица, учитељица и професора српског језика и књижевности не постоји високошколска едукација педагога општеобразовних предмета. Тај проблем је нарочито присутан у мањим насељима (Ловра, Деска, Батања) где ће бити тешко обезбедити потребан број педагога, односно спречити флукуацију истих.

Финансирање народносних васпитно-образовних институција врши се из четири извора:

- нормативно финансирање (државни трезор, MÁK);
- додатно нормативно народносно финансирање (по уговору са Министарством за људске ресурсе, сада Министарством унутрашњих послова);
- сопствени приходи (првенствено уплате за исхрану и у мањој мери изнајмљивање просторија – сала за физичко, дом);
- донације.

Након једног дужег неповољног периода, од 2015. године дошло је до значајног побољшања финансирања народносних образовних институција, међутим законске промене спроведене након тог термина (сигнификантно повећање загарантованог минималца, недовољно финансирање броја статуса запослених васпитача и педагога, помоћника педагога и техничког особља, драстично поскупљење намирница, основних сировина, репроматеријала и енергетских носилаца), нажалост опет нас суочавају са чињеницом да се маказе поново отварају и да се због тога поново јављају проблеми ликвидности код школа и код Самоуправе Срба у Мађарској, као власника. Тренутно је најсигурнији елемент финансирања ставка која чини 3/4 буџета која се добија по броју деце од Државне ризнице (МАК) и која је наменског карактера, значи да се може трошити само на школе и то по тачно израчунатом кључу, док се 1/4 средстава обезбеђује преко додатног нормативног народносног финансирања – о тим средствима одлучује Скупштина ССМ. У финансирању народносних васпитно-образовних институција постоји позитивна дискриминација од стране мађарских власти што свакако треба максимално искористити, а ти бенефити су следећи:

1. самосталне забавишне групе, односно самостална одељења могу да се покрену са у пола мањим бројем ученика:
  - у забавишту и основној школи 8 полазника/ученика, у средњој школи 15 ученика
2. сви педагози који наставу изводе на језику народности добијају додатак за народности/националне мањине у зависности од школске спреме;
3. знатно шире могућности конкурисања за разне програме преко владине агенције „Габор Бетлен” (само за народности);
4. већ споменуто додатно финансирање Министарства за људске ресурсе, сада Министарства унутрашњих послова, на основу Образовног споразума који се склапа на 5 година.

На жалост, чињеница да се нормативно финансирање радних места педагога и даље одвија на основу броја уписане деце (у забавишту на 8 деце један статус, у школама на 11,8 ученика један статус, у ученичким домовима на 8 питомаца једна статус) односно да се број запослених у техничким службама одређује на основу броја запослених педагога (Закон број СХС.61.§(5) из 2011.), доводи до ситуације, да се народносно васпитно-образовне институције морају дофинансирати, јер због малог броја деце, добијена нормативна средства не покривају све трошкове.

У свакој самосталној васпитно-образовној институцији, слично као и код обезбеђивања функционисања и у случају финансија неопходно је обезбедити техничко особље или техничке услове за законито пословање (финансијски руководилац, књиговођа, благајник, одговоран за људске ресурсе), што додатно оптерећује буџет, односно због веома строге законске регулисаности неопходне школске спреме за обављање ових послова, изузетно је тешко у овој области наћи заинтересоване кадрове за рад у школама који располажу одговарајућим квалификацијама. Питање обезбеђивања уџбеника за српске школе није у потпуности решено, али се снабдевеност константно поправља, из основних предмета су обезбеђени ауторски уџбеници, односно преводи на српски језик.

Још један сегмент везан за самосталне институције свакако треба споменути, а то је обезбеђивање потребног наставног кадра за све видове васпитно-образовног рада (васпитачи, разредна настава, предметна настава), односно за све предмете. Образовање српских професора, наставника, учитеља и васпитачица за забавишта у Мађарској је несигурно, а запошљавање свих профила педагога са дипломом из Србије веома компликовано.

Мађарске власти захтевају спровођење комплетне процедуре установљавања струковне еквиваленције, без обзира на чињеницу да је реч о гостујућим професорима који су ангажовани зато да наставу изводе на српском језику.

Све то се захтева насупрот томе што је 2018. године потписан билатерални, међудржавни споразум о узајамном признавању диплома, међутим исти се односи само на ниво (бечелор или мастер) едукације, а не и на стручно звање. Ова чињеница представља проблем, наиме без тога да је дефинисана стручна спрема дотичног педагога, не може да се пријави за класификациони испит (одбрана портфолија), а полагање тог испита је директно повезано са одређивањем платних категорија педагога, а индиректно са одређивањем буџета институције.

Поред свега сматрамо да је иреално да неко ко не говори мађарски, у одрасло доба тако савлада језик за пар година, да може диференцијалне испите положити на мађарском језику, а у ствари ангажован је баш због тога да на српском језику држи разредну наставу, односно наставу одређеног предмета.

Пре неколико година, тада надлежнима у Министарству за људске ресурсе, поднели смо предлог модификације правне регулативе (закони и уредбе), у смислу да гостујући професори који раде у народносним школама буду изузети од те обавезе искључиво док раде у тим школама.

Након одређеног времена добили смо одговор од парламентског државног секретара, господина Латорцаија, у ком је изнет правни став да се трогодишњи статус гостујућих професора може неограничено пута продужити и без нострификације дипломе и да се дотични педагог може на основу потврде о статусу гостујућег професора издате од стране Уреда за образовање, пријавити да полаже класификациони испит. Ово решење можда није савршено, али решава наше проблеме, што је веома важно, већ и због тога, јер је то првенствено једносмеран проблем, и терети само оне који са српском дипломом желе да раде у Мађарској, а у ту групу спадају и војвођански Мађари. У случају гостујућих професора додатну потешкоћу представља и обезбеђивање становања. Наша забавишта, као и наше школе, не располажу службеним становима, а када се од личног дохотка одузме трошак изнајмљивања стана, заинтересованим педагозима се не „исплати” мењати средину уколико су егзистенцијални параметри идентични. Досадашња искуства указују на то да је за васпитно-образовне институције у Будимпешти и у Сегедину лакше наћи одговарајуће кадрове, док је у Батањи, Ловри и Десци знатно теже наћи педагоге са одговарајућим знањем српског језика и струковном квалификацијом.

Овај модел би у случају Ловре и Деске, а делимично и Сегедина и Батање, у неку руку ублажио овај проблем, наиме педагози би били запослени у једној, јединственој институцији, а унутар институције би била олакшана мобилност наставног кадра (путујући педагози), јединствен педагошки програм што обезбеђује транспарентност методолошког и педагошког рада, односно проходност међу институцијама. Додатни проблем везан за наставни кадар може да се појави у Сегедину, јер у вишим разредима неће бити довољан фонд часова предметне наставе (физика, хемија, биологија, географија), међутим уколико се покрене гимназија, тај проблем ће временом сам по себи бити решен.

Проблем такође може да се превазиђе запошљавањем гостујућих професора из Србије по уговору или у пола статуса који би појединим данима долазили у Сегедин. Што се тиче наставног кадра, много лакше би било доћи до стручних и квалитетних кадрова када би школе могле да понуде службени смештај. Приликом свих даљих планова за проширење простора школских зграда, о томе треба водити рачуна и обезбедити потенцијалним педагозима адекватан смештај. На жалост, и овом моделу, без обзира што ће бити јединствена институција, прети опасност да ће се за функционисање неких од подружница, због малог броја деце морати наћи додатни финансијски извори.

Као што смо већ навели, број запослених је одређен нормативом, тако да се у забавишту и у ученичким домовима на 8 деце/питомаца одобрава један статус, а у школи на 11,8 ученика један статус, што значи да би у појединим подружним организационим јединицама то био мали, односно недовољан број запослених.

Управљање и руковођење установама треба да има у виду да би у циљу уштеде требало што рационалније распоредити задужења, међутим законска регулатива тачно одређује у зависности од правног статуса институције и броја деце у институцији (Владина уредба број 326/2013.(VIII.30.)), која радна места и колико радних места нормативно финансира државни трезор (МАК). За функционисање ове једне, јединствене вишенаменске васпитно-образовне институције, потребни су бројни руководећи кадрови да би институција насупрот великој разуђености и великим раздаљинама ефикасно и успешно функционисала. Јединствени Српски образовни центар би требао да има директора, општег заменика директора, заменике директора за забавиште, за основну школу, за гимназију, за ученички дом, два заменика директора (tagintézményveető) у Ловри (забавиште, основна школа), три заменика у Сегедину (забавиште, основна школа, гимназија и ученички дом заједно), у Десци и у Батањи два заменика директора, који би били задужени за забавиште и основну школу. Школа у Батањи дуги низ година функционише као самостална установа. Српска заједница у Мађарској је уложила огромна финансијска средства, када се све сабере око милијарду форинти у развој инфраструктуре ове васпитно-образовне установе. Због створених одличних услова, као и због велике удаљености од осталих српских центара у Мађарској, чини се да је самосталност ове институције и финансијски и организационо оправдана, што потврђује стабилност броја деце и ученика који се уписују насупрот велике конкуренције (три основне школе у насељу) и веома малог наталитета у насељу (на годишњем нивоу 60 новорођене деце).

Ипак, првенствено због финансијских разлога за увођење овог модела постоје оправдани разлози, међутим директорима подружница у овом моделу треба обезбедити велику и садржајну и финансијску самосталност, наиме руководиоца који је свакодневно присутан може најбоље да процени које су потребе институције, односно оперативне задатке најефикасније може да одради. На основу свега наведеног наш закључак је да би спровођење овог модела у тренутној, веома несигурној и неизгледној економској и финансијској ситуацији, био можда најповољнији, међутим носи у себи и одређене факторе ризика.

6.13. ПОСЕБНУ ГРУПУ ЧИНЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ У КОЈИМА СЕ СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ И СРПСКИ НАРОДОПИС ПРЕДАЈУ КАО ПРЕДМЕТ, ССМ НИЈЕ ВЛАСНИК (ЧИП, ЧАНАД, БАТА, СИРИГ)

Образовни циљеви морају да буду подређени спречавању асимилације и ту најзначајнију улогу имају школе које поред тога што су васпитно-образовне институције, представљају и базичне друштвене институције српских заједница у местима где се налазе.

Свакако треба да се осврнемо на васпитно-образовне институције у којима се српски језик и књижевност, односно српски народопис предаје као предмет, као и на предшколске установе где још постоје тзв. српске групе. У овим школама се изводи специјалан тип наставе – то су школе где се српски језик и књижевност, као и народопис предају као предмет. Код ових васпитно-образовних институција је можда највећи проблем питање надлежности, наиме те школе су, или у власништву верских заједница (Чанад – реформатска црква) или су у власништву територијално надлежног Клеберсберг центра (Бата, Чип), или су у склопу агломерације школа, која наравно такође припада надлежном Клеберсберг центру (Сириг). Код ових васпитно-образовних институција је можда највећи проблем питање правних ингеренција. Ова власничка структура знатно отежава афирмацију српских интереса у настави и функционисању, због чињенице да се након оснивања агломерација и преласка у Клеберсберг центар делимично или у потпуности губи право сагласности надлежних српских народносних самоуправа (месних, регионалних, земаљских), које су до тада располагале тим правом и као такве биле незаобилазне код сваке реорганизације тих васпитно-образовних институција у којим се изводила српска народносна настава.

По том питању, на жалост, било је и неуспеха, наиме након модификације закона и недоречене правне регулативе, у два потеза угашена је српска настава у нижим разредима, као и српска забавишна група у Новом Сентивану, без да је српска заједница било шта могла да учини и није реално да бисмо поново успели покренути наставу српског језика у том месту. Свакако смо у обавези да пружимо максималну подршку овом типу наставе, јер се изводи у насељима са богатом српском традицијом и историјом и на жалост, велика је вероватноћа да уколико се овај вид наставе у тим школама укине, више нећемо бити у могућности да га поново покренемо и тако ће се ионако присутна асимилација још више убрзати, што ће веома неповољно деловати на стање и статус српске заједнице у тим местима.

7. СУМИРАЊЕ

7.1. ОСНОВНИ ПОСТУЛАТИ

1. Приликом формирања и анализе српског народносног образовања, првенствено треба да имамо увид у интересе и потребе српске заједнице у Мађарској, након тога на потребе већинског живља и српских сународника у окружењу. Поред овога, приликом одређивања оквира, посебно је важно да они буду у сагласности са европским вредностима.

2. Српско народносно васпитање и образовање има много актера. Успешност зависи од карактеристика, специфичности и захтева српске заједнице, од правних и финансијских могућности институција и Самоуправе Срба у Мађарској, као власника датих институција, али у великој мери и од оних система и услова које обезбеђује мађарска држава односно наша матица. Поред ових фактора, посебну пажњу треба посветити обезбеђењу најповољнијих финансијских, инфраструктуралних, персоналних и стручних услова, као и специфичностима по којима се српско школство разликује од већинског, мађарског васпитно-образовног система, јер само на тај начин може да се дефинише један свеобухватан концепт.

3. Српска народност у Мађарској живи у расејању и за њу је у претходним деценијама била карактеристична асимилација и постепено губљење деце и ученика и српског народносног система образовања. У протеклих неколико година долази до промене те тенденције, повећава се број српских васпитно-образовних институција и расте број уписаних, међутим присутан је недостатак стручно образованих српских народносних педагога, који добро говоре српски језик, међутим тај проблем се успешно ублажио ангажовањем гостујућих педагога из наше матице Србије. Делимични недостатак је застарелост наставних средстава, односно, у неким од наших школа (Батања, Деска, Ловра и делимично Сегедин) смањене способности ученика везано за познавање српског језика, док у другим школама (Будимпешта и делимично Сегедин) познавање српског језика је на високом нивоу међутим познавање већинског мађарског језика је на недовољном нивоу.

4. У формирању и јачању културног идентитета, већу пажњу и више простора треба посветити ванчасовним и ваншколским српским друштвеним активностима.

5. Кључни катализатор за поновно осмишљавање циљева и пренос добре праксе је изградња веза, проток информација, умрежавање српских васпитно-образовних институција, као и веза између васпитно-образовних институција у матици Србији и институција на територији Мађарске.

7.2. МОДИФИКОВАЊЕ ЗАКОНА, НАЦИОНАЛНИ ОБРАЗОВНИ ПРОГРАМ 2020, ОКВИРНИ ПРОГРАМИ И НАСТАВА СТРУЧНИХ ПРЕДМЕТА

А) Модификовање васпитно-образовног закона LXXIX. из 1993. године

Разлози вишеструког модификовања закона из 1993. године број LXXIX. према садржини владиног програма образложени су следећим аргументима:

- неопходно је извршити ревизију уредаба, које се односе на садржајну регулативу,
- неопходно је стабилизovati постојећу у протеклом периоду изграђену структуру образовног система и унутар истог потребно је да се ојача основна школа са осам разреда, као и систем институција стручног образовања (дуално образовање),
- неопходно је створити контролни систем образовања, који прати развој као и систем обезбеђења квалитета,
- неопходно је појачати рад на васпитању деце у предшколским установама, основним школама, гимназијама и ученичким домовима,
- неопходно је извршити ревизију законских акта, који се односе на запошљавање педагога
- потребно је основати *Уред повереника министра за заштиту права учесника у образовању*

Б) Контролни систем образовања, који прати развој и обезбеђење квалитета

Образовање је друштвена и јавна услужна делатност, па се зато од система с правом очекује да буде квалитетан и делотворан. У исто време, данас не постоји ефикасан систем који би контролисао васпитно-образовни рад у институцијама. У васпитно-образовним институцијама је покренуто формирање система обезбеђења квалитета, међутим суштински задатак је координација овог посла.

Формирање овог система омогућава очување квалитета рада у васпитно-образовним институцијама и могућност евалуације тог рада међу свим актерима система (родитељи, ученици, наставни кадар).

На тај начин, посао који се обавља у институцијама постаје транспарентан свим учесницима, па тако и родитељима, и власнику и образовном менаџменту. Сви актери у васпитно-образовном процесу могу благовремено да реагују и донесу мере да коригују недостатке. Тако се постиже много боља шанса да се оствари оно што је дефинисано и у владином програму, према којем свако дете треба да има једнаке шансе у образовању.

В) Евалуација, контрола и обезбеђење квалитета остварују се на више нивоа:

а) На нивоу обезбеђења квалитета кључну улогу има институција. Преко је потребно да обезбеђење квалитета постане део свакодневног рада, као и обављање других задатака. Посебну улогу има руководиоца школе који заједно са наставничким већем одговара за организовање и функционисање овог система.

б) На нивоу власника неопходна је евалуација рада на обезбеђењу квалитета и контроле. Власник је одговоран да се у васпитно-образовним институцијама, јавна услужна делатност одвија на одговарајућем нивоу. Ово деловање може бити на високом нивоу, само у случају уколико у области образовања расте улога планирања. Уколико Самоуправа Срба у Мађарској има у власништву више од три васпитно-образовне институције законски се предлаже да се изради развојни план и план функционисања да би се установе умрежиле у циљу ефикаснијег испуњава законских обавеза и извршавање задатака који из тих обавеза произилазе.

в) Координацију, организацију и управљање садржајима јавног образовања вршиће Завод за унапређење образовања и васпитања, који је надлежан за издавање уџбеника и наставних помагала, за садржај завршних и матурских испита као и стручне педагошке испите.

г) Државни секретар за основно образовање управља основним образовањем и одговара за његово функционисање. Као додатна обавеза појављује се потреба да се у васпитно-образовним институцијама, на земаљском, жупанијском, регионалном нивоу и нивоу главног града, помоћу Завода за унапређење образовања и васпитања врши стручна контрола и евалуација, након које и на основу закључака мора да се обезбеде и услови за обезбеђење квалитета.

У случају обезбеђења квалитета неопходно је сачинити финална верзију приручника за мониторинг обезбеђења квалитета образовања у српским школама у Мађарској. Након предаје овог документа преостаје да се

- ✓ ова стратегија, у финалној верзији, или уз промене, усвоји од стране скупштине Самоуправе Срба у Мађарској,
- ✓ за усвојену стратегију сачини план спровођења,
- ✓ обезбеде услови потребни за спровођење и
- ✓ обавља праћење спровођења, евалуација резултата стратегије уз, евентуално, кориговање неких елемената стратегије зависно од новонасталих околности које то буду захтевале.

Г) Измена садржајне регулације

Пета модификација НОП објављена је 1-ог јануара 2020. године (5/2020.(I.31.) Владаина уредба) а ступила је на снагу сукцесивним увођењем 1-ог септембра исте године. На основу тог документа израђене су смернице за народносно образовање односно Оквирни програми за све предмете.

а) Национални образовни програм је основа за Оквирне програме. НОП одређује и поставља обавезне и заједничке циљеве, знања, вештине, способности и захтеве. Државни секретар за основно образовање при Министарству унутрашњих послова уредбом издаје Оквирне програме. Оквирни програми садрже циљ васпитања и образовања, садржај, систем предмета, обавезне и заједничке захтеве, потребне бројеве часова за усвајање градива. Школе својим васпитно-образовним специфичностима могу да допуне захтеве Оквирног програма. Оквирни програм одређује и временске оквире и правила, потребна за остварење прихваћених допунских садржаја.

б) Узимајући у обзир Оквирни програм, школе могу да коригују свој месни педагошки програм или могу да примене екстерни педагошки програм и користе у свом педагошком програму, ако је исти рађен на основу од стране министарства одобрених Оквирних програма.

в) Оквирни програми до 12. разреда су израђени тако да буду у сагласности са захтевима матурског испита на средњем и вишем степену.

г) Након издавања Оквирних програма, морали су да се модификују и месни педагошки програми. Од 1-ог септембра 2020. године, НОП се сукцесивно обавезно уводи у 1., 5. и у 9. разреду, на тај начин од 2023/2024 школске године нови НОП ће бити на снази од 1-ог до 12-ог разреда и тада ће се одржати први матурски испити по новим матурским захтевима.

Д) Стабилизација школске структуре

а) Модификација закона регулише и функционисање стручних средњих школа које мењају структуру, српска заједница у Мађарској не располаже тим типом школа те су те промене ирелевантне за српско школство. Према модификацији, шестогодишње или осмогодишње гимназије треба да се трансформишу у четворогодишње и тако већински и народносни систем образовања у Мађарској функционише по моделу 4+4+4, што свакако позитивно утиче на транспарентност, на проходност као и на стабилност васпитно-образовних институција.

Е) Васпитни стандарди просветних институција

а) Важан део педагошког рада у вртићима и школама треба да буде васпитање. Васпитни рад не зависи само од финансијских услова. Приликом ревизије педагошких програма, више него до сада пажњу треба посветити задацима који су у вези са емоционалним, менталним и моралним развојем ученика у школама и деце у вртићима.

б) У педагошким програмима – поред месног програма – већи акценат се ставља на васпитни програм у коме треба да се одреде основни принципи, циљеви, задаци у вези са развојем личности; треба да се дефинише педагошки рад у вези са заштитом деце и младих, као и програм који помаже да и остали ученици могу да прате ученике који су успешни у школи.

в) Нову регулативу добија и колегијум, чија је суштина да поред васпитања добије на значају и образовање што је дефинисано у Државном програму васпитања у колегијуму. Овај програм има за задатак да одради не само васпитне принципе и циљеве, него и принципе развоја ученика и неге талената, допунско бављење ученицима, избор каријере и основне принципе самосталног почетка одраслог живота.

Ж) Могућност бирања стручног педагошког испита

а) Укида се могућност да се због недостатка стручног педагошког испита отпуштају педагози из вртића, школа и колегијума. Педагошки стручни испит је ствар избора. Онај који је положио стручни испит добија увећану плату наредне категорије. Постигнут научни степен и даље може да се прихвати као стручни испит.

б) Педагошки стручни испит је обавезан за оне који воде неку васпитно-образовну институцију. Стручни испит мора да има водећи професор, председник матурске комисије и председник комисије за полагање основног испита образовања.

З) Уред повереника министра за заштиту права учесника у образовању

Овај Уред контролише остварење права ученика, педагога и родитеља. Задатак Уреда је да на основу појединачних пријава истражи и пронађе начин и решење за дате проблеме.

Осим овога, Уред за образовање на основу свог годишњег програма обавља и ширу контролу, сарађује са Државним образовним саветом и са Државним саветом за права ученика.

7.3. НАЈНОВИЈЕ ЗАКОНСКЕ ПРОМЕНЕ, ЊИХОВА СУШТИНА, ЗНАЧАЈ И ПОСЛЕДИЦЕ

Сумирање закључујемо садржајним и развојним променама у протеклом периоду. Многи људи мисле да је будућност образовања у најмодернијим колаборативним просторима, оствареним преко индивидуалног учења применом најмодернијих дигиталних средстава. То је све могуће, али сигурно тренутно нисмо упознати са могућим пратећим позитивним или негативним ефектима.

Важни циљеви српске народносне наставе су:

- ✓ да и даље чува и јача српски идентитет са свим елементима (језик, писмо, вера, обичаји, традиција) као и да преноси вредности српске народносне културе,
- ✓ у центру пажње треба да буде дете,
- ✓ да обезбеди развој оних компетенција и усвајање оних сазнања која ће обезбедити успешну афирмацију у току живота.

Најважније средство садржајне регулативе је Национални образовни програм (НОП), иако то није документ који даје одговор на сва питања везана за образовање. У току припреме и израде новог НОП-а, ангажовани експерти су проучили неколико међународних модела везано за развој садржаја и унутар многих модела су пронашли сличности са мађарском праксом.

НОП 2020 описује циљеве образовања и за сваки циљ дефинише и садржај за који даје и предлоге броја часова. Не регулише искључиво садржај него садржи и смернице и оквирне програме. Матурски захтеви показују шта све ученик треба да зна, када напушта систем јавног образовања. Биле су бројне полемике око НОП-а. Постављала су се питања око структуре образовања, методолошка и егзистенцијална питања... Сви су се сложили да количина градива треба да се смањи, као и број часова и тиме да се смањи оптерећење педагога и ученика. Значи, најважнији докуменат садржајне регулативе је прошао озбиљну процедуру усклађивања док није дошло до његовог прихватања.

Тај документ такође означава циљеве и садржаје васпитно-образовног система. После објаве НОП-а, појавили су се оквирни програми и основни матурски захтеви.

2024. године, ученици ће први пут полагати матуру на основу обновљених матурских захтева. НОП и у оквиру истог израђена средства за улазна мерења односно садржајне регулативе, као и обнова матурских захтева били су прилика да се смање претерани захтеви према ученицима да се у месне педагошке програме уграде савремени садржај и методолошки елементи, као и уџбеници који обезбеђују проходност међу институцијама.

Од 16. марта 2020. године, због тешке епидемије светских размера, увела се дигитална настава за коју нови НОП није био припремљен, с обзиром да се радио у време када о томе није било потребно размишљати. Питање је, да ли је због пандемије јавно образовање доживело највећу катастрофу или је ово могућност најинтензивније иновације. Важне иновације у НОП-у:

- Развој дигиталних способности, предмет информатику замењује дигитална култура која треба да се предаје у више генерација у већем броју часова.
- У оквиру предмета грађанског васпитања који је нов предмет у 8. и 12. разреду појавили су се тематски кругови у вези са финансијском свешћу, очувањем здравља, очувањем природе и тела, као и у вези са васпитањем и припремом за породични живот.
- Математика је проширена новим сазнањима о математици која се користе у свакодневном животу.
- Трансформисан је садржај мађарске граматике и књижевности, историје и музичког. Сва три предмета стављају већи акценат на неговање мађарске културе, историје и традиције.
- Постали је обавезан предмет драма и позориште.

Може да се каже и да су садржаји предмета смањени. Много садржаја који су раније били обавезни, више нису део градива. Посматрајући правце промена у блиској прошлости, стручњаци су анализирали и садржајну регулативу других земаља чланица европске уније. Приметили су да је тренд промена сличан, што се може повезати са препоруком Европског савета о кључним компетенцијама, које су неопходне за доживотно учење. Сличност је и то да на сваких 3 до 5 година, скоро свака чланица обнавља садржај свог васпитно-образовног система.

Мађарска влада је законом прописала да сваке пете године мора да се изврши ревизија НОП-а. Може да се каже да НОП 2020 није у потпуности нов докуменат, пошто је сачувао претходне вредности. Најважнији елементи НОП-а као и оквирни програми, могу да се нађу на сајту Уреда за образовање. Повољна околност је да се и стари наставни програми могу интегрисати у нове месне педагошке програме, тако пружајући могућност да институције сачувају оне вредности које их чине посебним и имају истакнуту улогу у остварењу васпитно-образовних циљева.

За народносне васпитно-образовне институције израђене су народносне смернице и оквирни програма за народносни језик и књижевност односно за народопис (за сваку народност која располаже самосталним образовним системом).

Приликом писања нових оквирних програма, коришћени су савремени педагошко-методолошки принципи, уграђене су кључне компетенције, садржај градива је одређен према важности, осавремењен је и постоји већа временска слобода.

Овде се појављују различите смернице и основни програми. Правна позадина оквирног програма се умногоме мењала. Раније су се ови документи објављивали у прилогу закона, а данас се ови документи могу наћи на сајту Уреда за образовање. И објава матурских захтева мењала се слично Оквирним програмима, који могу да се нађу на сајту Уреда за образовање. Мора се напоменути да је намера законодавца била да интереси ученика не буду оштећени. Сваки ученик мора да има иста права и могућност да ради, напредује у школовању, има пролазност међу институцијама и наравно успешан завршетак школовања.

Треба да се истакне још једна важна измена, а то је минимални и максимални број часова. Раније је био регулисан само минимални број и расподела часова, а сада је у новом НОП-у регулисан и максималан број часова. Ово се првенствено морало регулисати, зато што су институције обезбеђивале велики волумен ванчасовних активности, што због стварне потребе или само жеље родитеља. Међутим, као последица тога, евидентан је веома висок број часова, а и преоптерећеност ученика и педагога је била велика. НОП из 2020. године ово регулише тако да народносне школе бројеве часова могу да повећају за 3-4 часа. У вези са променом бројева часова НОП 2020 донео је још једну новину, а то је да у 11. и 12. разреду, у оквиру обавезних часова, ученици 4-4 часа треба да користе као припрему за матурски испит и у истим разредима 4-5 часова треба да су слободно планирани обавезни часови. Циљ је да сваки ученик у складу са својим интересовањима добије одговарајући број часова.

На сајту Уреда за образовање постоје матурски захтеви и матурски задаци који користе као узорак. Вредности старог матурског система су се сачувале, али су обновљене савременим средствима мерења. Највећа промена је да из великог броја предмета ученици могу да полажу пројектну матуру.

На средњем нивоу то су природно-математички предмети, али и у народносној настави може да се полаже пројектна матура. У оквиру те матуре, ученик сам ствара производ уз координацију професора.

У српским средњим школама у Мађарској изузетно је важно да што већи број матураната писмене и усмене матурске испите полаже на српском језику.

8. ЗАКЉУЧЦИ ПРЕПОРУКЕ

Одређени параметри српског народног васпитно-образовног система у Мађарској су дати, њих не можемо да мењамо, тако да се они провлаче кроз све понуђене моделе и кроз све концепције, а то је у суштини питање броја деце, питање стручног наставног кадра, питање власничких односа некретнина, питање покретности и опремљености школа, снабдевеност уџбеницима и наставним помагалима, односно финансирање, све под императивом спречавања асимилације, сачувања српског идентитета, културе, вере, језика, обичаја, једном речју нашег опстанка на овим просторима.

У свакој варијанти треба тежити ка томе да се идентичне организационе јединице уклопе у целину, односно да се умреже у један систем, који би служио остваривању постављених циљева. Такође треба узети у обзир да уколико дође до суштинске реорганизације српског образовног система у Мађарској, основаће се нове васпитно-образовне установе и због тога је неопходно спровести комплетну државно-управну, правну процедуру, где су много строжији стандарди него код постојећих институција.

Успешност сваке концепције у великој мери зависи од финансијске покривености, основни механизми финансирања преко државног трезора/ризнице су исти и односе на све, закони се такође односе на све, колективна исхрана је законска обавеза и строго је законски регулисана, струковна покривеност ја законска обавеза, тржиште уџбеника је подржављено, држава одлучује да ли ће издати српске уџбенике или не. Финансијска средства од ризнице су наменска и могу да се троше само на те издатке који су у закону наведени, оно што се добије за исхрану не може да се троши на грејање и оно што је добије на плату педагога не може да се користи за бензин у школским аутобусима. Уколико се та правила не испоштују, што се врло ригорозно проверава, финансијска средства се враћају у трезор, што је увек неповољна ситуација.

Мислимо да је питање српског васпитно-образовног система од суштинског значаја за целу српску заједницу у Мађарској и због тога никако се не сме донети одлука, коју не подржавају месне српске заједнице, нарочито оне на чијој територији се налазе тангиране васпитно-образовне институције.

Шта више, можда би било веома позитивно и иновативно, да Самоуправа Срба у Мађарској спроведе једну ширу анкету, међу припадницима српске заједнице, о томе какав би школски систем они преферирали за своју децу и унуке, да би се избегле оптужбе да је бирано тело без укључивања шире јавности донело одлуку, која ће вероватно имати дугорочне последице.

На основу анализе тренутне ситуације, наша препорука је да до 1. септембра 2025. остане тренутно стање.

1. Српска двојезична основна школа и забавиште у Батањи остаје одвојена самостална ситуација због огромне раздаљине, односно због локалних специфичности, као и постојања одговарајућег наставног кадра и инфраструктуре, у шта је српска заједница у последњих 5 до 10 година уложила огромна финансијска средства.

2. Српски образовни центар „Никола Тесла“ остаје са садашњом структуром са шест подружница: у Будимпешти и у три насеља, тако да свака подружница има свог руководиоца са великом аутономијом, а целом институцијом управља именовани руковилац.

1. септембра 2025. године, када се у Сегедину буде уписао први 8. разред и када већ по нашим надањима крене са радом и гимназија (тада би требало да буде два или три одељења), када укупан број деце достигне вредност од 150, да се онда сегединско забавиште, основна школа и гимназија одвоје, с тим да се дешчанској српској заједници препусти одлука да ли они желе да буду подружница сегединске институције или желе да остану подружница Српског образовног центра „Никола Тесла“, или пак одлуче да желе да буду потпуно самостални. Сматрамо да није коректно и да не води побољшању ситуације ако се насупрот вољи локалне српске заједнице, због близине Сегедина, врши притисак на дешчанску заједницу да се школа и забавиште прикључе сегединској школи.

Органску повезаност институција свакако треба одржати, као и систем школског аутобуса који већ функционише, а ми се надамо да ћемо временом успети да обезбедимо већи аутобус, што је сада сасвим реално, јер ако се до краја године закључи јавна набавка за ловрански аутобус од 55 до 59 особа, онда аутобус од 18 места може да се премести у Деску. Та органска веза значи и да ће за децу која тамо заврше четврти разред, једна од опција бити да пети разред наставе у сегединској српској основној школи.

У овом случају треба размотрити и могућност када да се покрене гимназија у Сегедину, јер уколико се заврши изградња нове зграде, за шта је сада продужен рок до 30. маја 2023., и ако се забавиште и основна школа преселе у ту зграду у току лета, онда је реално да се гимназија у Сегедину покрене 1. септембра 2023. Ако ипак то не буде 2023. године, апсолутно реално је да то буде 1. септембра 2024., а у том случају 1. септембра 2025. имамо 2 разреда у гимназији, 8 разреда основне школе и 2 групе у забавишту. Тада би у Сегедину већ требало да буде између 120 и 150 деце, а онда је реално да се направи самостална институција, што значи да у суштини од 1. септембра 2025. постоје три опције.

Модели функционисања од 1-ог септембра 2025. године:

А. модел

1. Српски образовни центар „Никола Тесла“ са Ловром као подружницом
2. Српски образовни центар у Сегедину са Деском као подружницом
3. Српска двојезична основна школа и забавиште у Батањи била би самостална институција

Б. модел

У овом моделу постоје 4 институције (зависи како се Дешчани одреде, јер њихова школа може и самостално да опстане: имају довољан број деце, а пошто само у прва четири разреда треба да држе наставу, њихова потреба за наставним особљем није толико велика као у Ловри и у Сегедину, зато Деска са овим бројем деце, 60 у забавишту и 60 у школи може да бира статус):

1. Српски образовни центар „Никола Тесла“ са подружницом у Ловри
2. Српска двојезична основна школа и забавиште у Батањи
3. Српско забавиште и основна школа у Дески
4. Српски образовни центар у Сегедину

В. модел

Следећи модел је да од 1. септембра 2025., уколико се за то створе услови, оснује самостална сегединска институција, а Деска да остане подружница Српског образовног центра „Никола Тесла“, али свакако да се дозволи да они сами одлуче шта желе.

1. Српски образовни центар „Никола Тесла“ са подружницама у Ловри и Десци (уколико Дешчани одлуче тако)
2. Српски образовни центар у Сегедину као самостална институција
3. Српска двојезична основна школа и забавиште у Батања као самостална институција

Свакако је била добра одлука што се у Сегедину и Ловри кренуло са петим разредима, што је уведена предметна настава, јер како сукцесивно буду ишли на више, нова, самостална одељења че довести до повећања броја ученика тако ће се оправдати постојање 8 разреда. Српска школа у Ловри има регионални карактер и биће референтна школа, док је Сегедин велика средина и тамо ће се увек наћи деце, зато је добро што су спроведене инфраструктуралне инвестиције и тиме су се створили услови за још већи број деце од овог који сада имамо у нашим школама.

Да бисмо имали што више информација и што бољи увид у тренутно стање потражили смо високе званичнике, с једне стране при Министарству унутрашњих послова Мађарске, код Државни секретаријат за основно образовање, односно с друге стране Министарство просвете Републике Србије. На велико задовољство оба министарства су се одазвала нашој молби и тако смо имали прилике да обавимо веома контруктивне консултације са замеником државног секретана, одговорним за основно образовање при Државном секретаријату за јавно васпитање, господином Ласлом Кишфалудијем, односно са помоћником министра за основно образовање Министарства просвете Републике Србије са господином Миланом Пашићем. Након консултација, они су изразили своја мишљења које смо комплатно уградили у похедина поглавља студије а овде износимо само по једну њихову констатацију коју због своје специфичности нисмо назначили у тексту студије.

Ласло Кишфалуди, заменик државног секретара за основно образовање при Министарству унутрашњих послова је рекао да је тренутно врло нестабилна економска ситуација и у наредних три до пет година он никако не би предложио да се веће, агломеративне васпитно-образовне институције деле на мање самосталне институције (сужени маневарски простор и финансијски и персонално), јер ће вероватно толико времена требати да се привреда опорави и стабилизује и да криза прође, и да се санирају последице исте и да се поново створе услови за значајније додатно финансирање. Захвални смо господину Кишфалудију на посвећеном времену и несебичној помоћи.

Милан Пашић, помоћник министра за основно образовање у Министарству просвете Републике Србије је изјавио да у Србији, где је стање апсолутно амбивалентно, њихова искуства говоре да у малим насељима, мале школе са малим бројем ђака одржавају са огромним губитком, док у градовима постоје велики васпитно-образовни центри са више хиљада ученика, где се због преоптерећености изводи двосменска настава, због чега нису у могућности да организују квалитетне ванчасовне и ваншколске садржаје, због чега млади губе могућност остваривања додатне вредности. Захвални смо господину Пашићу на посвећеном времену и несебичној помоћи.

Надамо се да ће састављена студија бити од користи члановима Скупштине Самоуправе Срба у Мађарској при доношењу веома важне, може рећи судбоносне одлуке за будућност српских забавишта и школа у Мађарској, које располажу вишевековном традицијом. Надамо се да смо успели да представимо све аспекте, који су битни за доношење одлуке и који су карактеристични са васпитно-образовни систем у Мађарској, чији саставни део су и српке васпитно-образовне институције.

9. ПРИЛОЗИ И ЛИТЕРАТУРА

9.1. ПРИЛОЗИ

Прилог број 1. Графички приказ: Статистика броја ученика у последњих пет година

2017/2018.

Будимпешта

					Укупно	
Забавиште	19	17	17		53	
Основна школа нижи разреди	17 <i>1. разред</i>	15 <i>2. разред</i>	23 <i>3. разред</i>	16 <i>4. разред</i>	71	
Основна школа виши разреди	14 <i>5. разред</i>	18 <i>6. разред</i>	13 <i>7. разред</i>	11 <i>8. разред</i>	56	
Гимназија	94 <i>9. разред</i>	65 <i>10. разред</i>	64 <i>11. разред</i>	49 <i>12. разред</i>	272	
Колегијум			63 <i>Текелијанум</i>	117 <i>Рожа</i>	180	579

Ловра

					Укупно	
Забавиште	-	-	18	-	18	
Основна школа нижи разреди	2 <i>1. разред</i>	4 <i>2. разред</i>	- <i>3. разред</i>	5 <i>4. разред</i>	11	29

2018/2019.

Будимпешта

					Укупно	
Забавиште	12	17	17		46	
Основна школа нижи разреди	18 <i>1. разред</i>	18 <i>2. разред</i>	14 <i>3. разред</i>	23 <i>4. разред</i>	73	
Основна школа виши разреди	20 <i>5. разред</i>	15 <i>6. разред</i>	19 <i>7. разред</i>	15 <i>8. разред</i>	69	
Гимназија	97 <i>9. разред</i>	74 <i>10. разред</i>	65 <i>11. разред</i>	64 <i>12. разред</i>	300	
Колегијум			63 <i>Текелијанум</i>	135 <i>Рожа</i>	198	640

Ловра

					Укупно	
Забавиште	-	-	16	-	16	
Основна школа нижи разреди	7 <i>1. разред</i>	2 <i>2. разред</i>	4 <i>3. разред</i>	13 <i>4. разред</i>		29

Сегедин

					Укупно	
Забавиште	-	-	-	-	-	
Основна школа нижи разреди	6 <i>1. разред</i>	- <i>2. разред</i>	- <i>3. разред</i>	- <i>4. разред</i>	6	6

Батања

					Укупно	
Забавиште	12	29	-	-	41	
Основна школа нижи разреди	12 <i>1. разред</i>	7 <i>2. разред</i>	9 <i>3. разред</i>	8 <i>4. разред</i>	36	
Основна школа виши разреди	11 <i>5. разред</i>	8 <i>6. разред</i>	6 <i>7. разред</i>	9 <i>8. разред</i>	34	111

2019/2020.

Будимпешта

					Укупно	
Забавиште	16	18	19	-	53	
Основна школа нижи разреди	22 <i>1. разред</i>	17 <i>2. разред</i>	19 <i>3. разред</i>	16 <i>4. разред</i>	74	
Основна школа виши разреди	26 <i>5. разред</i>	19 <i>6. разред</i>	16 <i>7. разред</i>	21 <i>8. разред</i>	82	
Гимназија	95 <i>9. разред</i>	85 <i>10. разред</i>	68 <i>11. разред</i>	64 <i>12. разред</i>	312	
Колегијум			63 <i>Текелијанум</i>	135 <i>Рожа</i>	198	666

Ловра

					Укупно	
Забавиште	-	-	16	-	16	
Основна школа нижи разреди	4 <i>1. разред</i>	6 <i>2. разред</i>	1 <i>3. разред</i>	4 <i>4. разред</i>	15	31

Сегедин

					Укупно	
Забавиште	-	-	-	-	-	
Основна школа нижи разреди	6 <i>1. разред</i>	12 <i>2. разред</i>	- <i>3. разред</i>	- <i>4. разред</i>	18	18

Деска

					Укупно	
Забавиште	-	-	38	-	38	
Основна школа нижи разреди	4 <i>1. разред</i>	3 <i>2. разред</i>	4 <i>3. разред</i>	4 <i>4. разред</i>	15	53

Батања

					Укупно	
Забавиште	15	33	-	-	48	
Основна школа нижи разреди	7 <i>1. разред</i>	11 <i>2. разред</i>	7 <i>3. разред</i>	8 <i>4. разред</i>	33	
Основна школа виши разреди	8 <i>5. разред</i>	11 <i>6. разред</i>	8 <i>7. разред</i>	7 <i>8. разред</i>	34	115

2020/2021.

Будимпешта

					Укупно	
Забавиште	14	16	14	-	44	
Основна школа нижи разреди	15 <i>1. разред</i>	23 <i>2. разред</i>	17 <i>3. разред</i>	19 <i>4. разред</i>	74	
Основна школа виши разреди	20 <i>5. разред</i>	30 <i>6. разред</i>	18 <i>7. разред</i>	18 <i>8. разред</i>	86	
Гимназија	102 <i>9. разред</i>	85 <i>10. разред</i>	85 <i>11. разред</i>	82 <i>12. разред</i>	354	
Колегијум			85 <i>Текелијанум</i>	135 <i>Рожа</i>	218	731

Ловра

					Укупно	
Забавиште	-	9	12	-	21	
Основна школа нижи разреди	11 <i>1. разред</i>	3 <i>2. разред</i>	6 <i>3. разред</i>	1 <i>4. разред</i>	21	42

Сегедин

					Укупно	
Забавиште	-	-	19	-	19	
Основна школа нижи разреди	6 <i>1. разред</i>	6 <i>2. разред</i>	11 <i>3. разред</i>	- <i>4. разред</i>	23	42

Деска

					Укупно	
Забавиште	-	-	36	-	36	
Основна школа нижи разреди	11 <i>1. разред</i>	4 <i>2. разред</i>	3 <i>3. разред</i>	4 <i>4. разред</i>	22	58

Батања

					Укупно	
Забавиште	17	29	-	-	46	
Основна школа нижи разреди	13 <i>1. разред</i>	7 <i>2. разред</i>	12 <i>3. разред</i>	10 <i>4. разред</i>	42	
Основна школа виши разреди	8 <i>5. разред</i>	9 <i>6. разред</i>	11 <i>7. разред</i>	7 <i>8. разред</i>	35	123

2021/2022.**Будимпешта**

					Укупно	
Забавиште	13	10	23	-	46	
Основна школа нижи разреди	16 <i>1. разред</i>	19 <i>2. разред</i>	18 <i>3. разред</i>	19 <i>4. разред</i>	72	
Основна школа виши разреди	22 <i>5. разред</i>	18 <i>6. разред</i>	28 <i>7. разред</i>	19 <i>8. разред</i>	87	
Гимназија	111 <i>9. разред</i>	95 <i>10. разред</i>	77 <i>11. разред</i>	82 <i>12. разред</i>	365	
Колегијум			84 <i>Текелијанум</i>	135 <i>Рожа</i>	219	743

Ловра

					Укупно	
Забавиште	-	14	12	-	26	
Основна школа нижи разреди	14 <i>1. разред</i>	11 <i>2. разред</i>	4 <i>3. разред</i>	6 <i>4. разред</i>	35	61

Сегедин

					Укупно	
Забавиште	-	-	32	-	32	
Основна школа нижи разреди	4 <i>1. разред</i>	7 <i>2. разред</i>	6 <i>3. разред</i>	10 <i>4. разред</i>	27	59

Деска

					Укупно	
Забавиште	-	-	42	-	42	
Основна школа нижи разреди	12 <i>1. разред</i>	11 <i>2. разред</i>	4 <i>3. разред</i>	3 <i>4. разред</i>	30	72

Батања

					Укупно	
Забавиште	9	32	-	-	41	
Основна школа нижи разреди	15 <i>1. разред</i>	11 <i>2. разред</i>	8 <i>3. разред</i>	11 <i>4. разред</i>	45	
Основна школа виши разреди	10 <i>5. разред</i>	8 <i>6. разред</i>	9 <i>7. разред</i>	12 <i>8. разред</i>	39	125

9.2. ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА

- 1. a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény;**
- 2. 1992. évi XXXIII. törvény a közalkalmazottak jogállásáról;**
- 3. 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról^{*}**
- 4. a NAT kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról 243/2003. (XII.17.) Kormrendelet;**
- 5. 2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól;**
- 6. 2012. évi CXXV a tankönyvpiac rendjéről szóló 2001. évi XXXVII. törvény módosításáról (továbbiakban: Tpr.);**
- 7. 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról;**
- 8. 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti Alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről, és alkalmazásáról;**
- 9. 229/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet a nemzeti köznevelési törvény végrehajtásáról (a továbbiakban: Nkt. Vhr.);**
- 10. 16/2013. (II. 28.) EMMI-rendelet a tankönyvvé nyilvánítás, a tankönyvtámogatás, valamint az iskolai tankönyvellátás rendjéről;**
- 11. 326/2013. (VIII. 30.) Korm. rendelet a pedagógusok előmeneteli rendszeréről és a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény köznevelési intézményekben történő végrehajtásáról^{*}**
- 12. 17/2014. (III. 12.) EMMI rendelet a tankönyvvé, pedagógus-kézikönyvvé nyilvánítás, a tankönyvtámogatás, valamint az iskolai tankönyvellátás rendjéről;**
- 13. 5/2020. (I. 31.) Kormányrendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról;**
- 14. 1551/2020. (VIII. 25.) Korm. határozat az Európai Unió számára készített köznevelési stratégia 2021–2030 elfogadásáról 2, 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről^{*}**
- 15. УРЕДБА о критеријумима за доношење акта о мрежи јавних предшколских установа и акта о мрежи јавних основних школа „Службени гласник РС”, број 21 од 19. марта 2018.**

16. Закон о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 -др. закон, 10/19 и 6/20);
17. Закон о основном образовању и васпитању („Службени гласник РС”, бр. 55/13, 101/17, 27/18 – др. закон и 10/19);
18. Стратегија развоја образовања и васпитања у Републици Србији до 2030. године („Службени гласник РС”, бр. 63/21);
19. Уредба о критеријумима за доношење акта о мрежи јавних предшколских установа и акта о мрежи јавних основних школа („Службени гласник РС”, бр. 21/18);
20. RUZSIN Milán: Szerb iskolák Magyarországon. In.: Forrai R. Katalin (szerk.): Kisebbségek. Educatio, Budapest 1993. pp. 265-321.
21. Марин Мандић (1996): Наша гимназија, Nemzeti tankönyvkiadó, Budapest;
22. Драгомир Дујмов (2012): Сећање на државну општу школу и ђачки дом са јужнословенским језиком у Помазу, Српска народносна самоуправа у Ержебетварошу, Будимпешта;

Садржај:

РЕЧ АУТОРА И УРЕДНИКА.....	2
1. УВОД.....	3
2. ИСТОРИЈСКИ ПРЕГЛЕД.....	5
3. АНАЛИЗА ТРЕНУТНОГ СТАЊА	16
3.1. ОБАВЕЗЕ ДРЖАВЕ НА ПОЉУ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА	26
3.2. ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНА СТРАТЕГИЈА ВЛАДЕ И ИНФРАСТРУКТУРА СИСТЕМА	28
3.2.1. <i>Правни статус педагога.....</i>	<i>30</i>
3.2.2. <i>Државно мерење компетенција.....</i>	<i>31</i>
3.2.3. <i>Искусства везана за дигиталну наставу, као могући вид наставе у будућности.....</i>	<i>32</i>
4. СТРАТЕГИЈСКИ ЦИЉЕВИ СРПСКОГ НАРОДНОСНОГ ОБРАЗОВАЊА.....	38
4.1. РАЗВОЈ СРПСКОГ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА У МАЂАРСКОЈ	38
4.2. РАЗВОЈ ЉУДСКИХ РЕСУРСА КОЈИ УЧЕСТВУЈУ У СРПСКОМ НАРОДНОСНОМ ОБРАЗОВАЊУ	39
4.2.1. <i>Значај помоћника педагога, руководиоца и стручног усавршавања .....</i>	<i>39</i>
4.3. ОПШТИ САДРЖАЈНИ ПАРАМЕТРИ СРПСКОГ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА	40
4.4. УРАВНОТЕЖЕНО И УЈЕДНАЧЕНО ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ ПРИЛАГОЂЕНО ПОЈЕДИНАЧНИМ, СПЕЦИФИЧНИМ ПОТРЕБАМА.....	41
4.5. ИЗАЗОВИ ХХI ВЕКА У ОСНОВНОМ И СРЕДЊЕМ ОБРАЗОВАЊУ	42
5. УЏБЕНИЦИ	45
5.1. РЕВИЗИЈА УЏБЕНИКА	45
6. МОГУЋИ МОДЕЛИ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИХ ИНСТИТУЦИЈА СРПСКОГ ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА У МАЂАРСКОЈ	47
6.1. СВЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ У ВЛАСНИШТВУ ССМ СУ САМОСТАЛНЕ (5 ЗАБАВИШТА, 5 ОСНОВНИХ ШКОЛА, 2 ГИМНАЗИЈЕ И 2 УЧЕНИЧКА ДОМА), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА	48
6.2. ПО НАСЕЉИМА СУ САМОСТАЛНЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ (5 ВИШЕНАМЕНСКИХ ИНСТИТУЦИЈА СВАКА ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА).....	54
6.3. СВЕ ПРЕДШКОЛСКЕ УСТАНОВЕ СУ ОРГАНИЗОВАНЕ У ЈЕДНУ ИНСТИТУЦИЈУ (СЕДИШТЕ И 4 ПОДРУЖНИЦЕ), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА	60
6.4. СВЕ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ СУ ОРГАНИЗОВАНЕ У ЈЕДНУ ИНСТИТУЦИЈУ (СЕДИШТЕ + 4 ПОДРУЖНИЦЕ), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА.....	66
6.5. ДВЕ ГИМНАЗИЈЕ СУ ОРГАНИЗОВАНЕ У ЈЕДНУ ИНСТИТУЦИЈУ (СЕДИШТЕ У БУДИМПЕШТИ, ПОДРУЖНИЦА У СЕГЕДИНУ), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА	72
6.6. СВИ УЧЕНИЧКИ ДОМОВИ СУ ОРГАНИЗОВАНИ У ЈЕДНУ ИНСТИТУЦИЈУ (СЕДИШТЕ + ПОДРУЖНИЦЕ), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА.....	78
6.7. ДВЕ САМОСТАЛНЕ, ВИШЕНАМЕНСКЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ (БУДИМПЕШТА СЕДИШТЕ + ЛОВРА ПОДРУЖНИЦА И СЕГЕДИН СЕДИШТЕ + ДЕСКА И БАТАЊА ПОДРУЖНИЦЕ), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА.....	87
6.8. ТРИ САМОСТАЛНЕ, ВИШЕНАМЕНСКЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ (БУДИМПЕШТА СЕДИШТЕ + ЛОВРА ПОДРУЖНИЦА И СЕГЕДИН СЕДИШТЕ + ДЕСКА ПОДРУЖНИЦА И БАТАЊА САМОСТАЛНА ШКОЛА), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА.....	95
6.9. ЧЕТИРИ САМОСТАЛНЕ, ВИШЕНАМЕНСКЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ (БУДИМПЕШТА СЕДИШТЕ СА ПОДРУЖНИЦОМ У ЛОВРИ, СЕГЕДИН, ДЕСКА И БАТАЊА), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА .	103
6.10. ДВЕ САМОСТАЛНЕ, ВИШЕНАМЕНСКЕ, ВАСПИТНО ОБРАЗОВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ (БУДИМПЕШТА СЕДИШТЕ + ЛОВРА, СЕГЕДИН, ДЕСКА ПОДРУЖНИЦЕ И БАТАЊА), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА (ТРЕНУТНА СИТУАЦИЈА)	111
6.11. ДВЕ САМОСТАЛНЕ ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ИНСТИТУЦИЈЕ (ЈЕДНА ВИШЕНАМЕНСКА БУДИМПЕШТА СЕДИШТЕ + ЛОВРА, СЕГЕДИН, ДЕСКА И БАТАЊА ПОДРУЖНИЦЕ, ОДНОСНО УЧЕНИЧКИ ДОМОВИ КАО ЈЕДНА САМОСТАЛНА ИНСТИТУЦИЈА), ПОД ЈЕДИНСТВЕНИМ УПРАВЉАЊЕМ ИМЕНОВАНОГ ДИРЕКТОРА	118

6.12. Једна самостална вишенаменска васпитно-образовна институција (Будимпешта седиште + Ловра, Сегедин, Деска и Батања подружнице), под јединственим управљањем именованог директора	128
6.13. Посебну групу чине васпитно-образовне институције у којима се српски језик и књижевност и српски народопис предају као предмет, ССМ није власник (Чип, Чанад, Бата, Сириг)	135
7. СУМИРАЊЕ	136
7.1. Основни постулати	136
7.2. Модификовање закона, Национални образовни програм 2020, оквирни програми и настава стручних предмета	137
7.3. Најновије законске промене, њихова суштина, значај и последице	141
8. ЗАКЉУЧЦИ ПРЕПОРУКЕ	144
9. ПРИЛОЗИ И ЛИТЕРАТУРА	148
9.1. ПРИЛОЗИ	148
9.2. ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА	151